

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

RŪTA PALUBAITYTĖ

Edukologijos studijų programos (specializacija:
laisvalaikio pedagogika ir rekreacijos pagrindai)

EMM-03 studentė

VAIKŲ VASAROS ATOSTOGŲ
(KAIP LAISVALAIKIO IR REKREACIJOS FORMOS)
SOCIALINIS – EDUKACINIS DISKURSAS

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė:
Prof. habil. dr. A. Juodaitytė

Šis darbas yra originalus ir nebuvo teikiamas kuriam nors laipsniui ar
kvalifikacijai įgyti .....

Šiauliai, 2005

SUMMARY

Topic of Investigation: Socio-Educational Discourse of Children Summer Holidays (as a kind of leisure and recreation forms).

Author of the Work: Ruta Palubaityte, student of Educology Program of Studies EMM-03 (specialization: leisure pedagogy and basics of recreation) Siauliai University, Educology Faculty.

Urgency of the work. According to the data of the State Youth Affairs Council (2004), “having much leisure” is the most important feature of the youth. One fifth of the interviewed youths maintain such opinion. However almost every seventh young person (15 per cent) state they are too little occupied and have too much leisure, almost every sixth (17 per cent) noted lack of occupation as youth’s problem. Most of the (over 65 per cent) 14-29 aged youths spend leisure watching TV, meeting friends or listening music. Large part of their leisure is spent for chores, work with PC or Internet and sports (http://www.vjrt.lt/apie_jaunima/laisvalaikis).

Most of the data covers leisure of the teenagers and youths. There is no generalized statistics about leisure of the children (preschool and school-aged) in Lithuania. Children leisure camp attendance reports are the only available sources. However information, covering another leisure forms, is lacking. In Lithuania only children leisure forms and methods undergo analysis.

Subject of Investigation: Socio-Educational Significance Discourse of Children and Adults Summer Holidays.

Target of the Work: the work is aimed to substantiate theoretically the socio-educational discourse of children summer holidays as a kind of leisure and recreation forms and to investigate empirically its significance for both the children and the adults.

Tasks:

1. To describe childhood and children leisure in the socio-educational aspect.
2. To disclose qualitative investigation methods of children social experience.
3. To investigate educational significance of summer holidays for both the children and the adults.

Methods of Investigation:

1. Analysis of theoretical literature (sociological, psychological, pedagogical and philosophical).

2. Conversation – interview (socio-pedagogical study by A.Juodaityte (2002) is used: “Children in Summer at Home: Situation of a Child and Significance of Social Experience”, see annex 2).

3. Content-analysis.

Basis of Investigation. Children, students and their parents from different Lithuanian cities (Kaunas, Klaipeda, Siauliai, Birzai) participated in the survey (interview), total number of the respondents was 195.

Most Important Conclusions:

1. Community tends to think that children are to be protected by parents, teachers or another specialists, who are adults and can decide regarding the most beneficial interests for the child.

2. Children leisure is significant both when it is organized by pedagogues and specially trained persons and when it is spent in the family. Interesting, cultural and meaningful way to arrange leisure in the family (watching TV, excursions, hiking etc.) consolidates interpersonal relations and powers.

3. Discourse is a long analysis of an issue or oral or written discussion. The discourse-like thinking (lat. discursus means reflection) is a continued thinking in words basing upon the past experience, applying inductive, deductive and other ways of thinking.

4. Childhood, as a part of the social environment, phenomenon and subject may be analysed using some particular methods as well as qualitative (and quantitative) ways of investigation.

5. Outcomes of content - analysis of the socio-pedagogical studies show that the parents leave planning of their children’s summer holidays at a drift. Most of the questioned children travel, stay by the sea, go hiking, spend time with relatives during the summer holidays, however a part of the families stay at home. The children would like to travel, go hiking, go to the summer camps, engage in attractive activities, spend time with relatives, and visit relatives more often. Only a couple of the children are satisfied with spending summer holidays at their parents’ home.

6. The investigation was aimed to verify the hypothesis, stating that holidays of the children and the adults mean leisure, recreation and environment changing. However the adults usually equate leisure of the children with leisure of the adults, without analysing its socio-educational discourse. The hypothesis was corroborated; educational analysis of the children and adults holidays assisted in understanding of the socio-educational purpose of the children leisure, enabling to make its control more efficient.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. VAIKŲ LAISVALAIKIO TEORINIAI PAGRINDAI (socialinis-edukacinis aspektas).....	9
1.1. Vaikystės, kaip žmogaus gyvenimo tarpsnio socialinis–pedagoginis vertingumas ir nuvertinimas9	
1.1.1. Vaikystės samprata, asmenybės raidos teorijos	10
1.1.2. Vaikystės nuvertinimas ir pagarba	13
1.2. Šiuolaikinio vaikų laisvalaikio ir diskurso samprata.....	16
1.3. Vaikų laisvalaikio formų, metodų socialinis-edukacinis reikšmingumas	23
2. VAIKŲ LAISVALAIKIO SOCIALINIO–EDUKACINIO DISKURSO EMPIRINIS TYRIMAS..	30
2.1. Kokybiniai metodai vaikystės tyrimuose	30
2.1.1. Pokalbis-interviu.....	31
2.1.2. Kontent-analizė.....	34
2.1.3. Rašinėlių tyrimas	37
2.2. Empirinio tyrimo organizavimas.....	38
2.2.1. Suaugusiųjų samprotavimų apie vaikų vasaros atostogas diskursas.....	42
2.2.2. Vaikų samprotavimų apie vasaros atostogas diskursas	57
3. GAIRĖS VAIKŲ VASAROS ATOSTOGŲ SOCIALINIO-EDUKACINIO REIKŠMINGUMO DISKURSO EMPIRINIAM TYRIMUI.....	71
IŠVADOS.....	73
LITERATŪRA	77
PRIEDAI	81

IVADAS

Aktualumas. Valstybinės jaunimo reikalų tarybos duomenimis (2004) „turėjimas daug laisvalaikio“ yra svarbiausias jaunimo bruožas. Taip mano penktadalis apklaustų jaunuolių.

Tačiau beveik kas septintas jaunas žmogus (15 proc.) teigia, jog yra per mažai užsiėmęs/-usi, turi daug laisvo laiko, o maždaug kas šeštas jaunuolis (17 proc.) kaip vieną iš jaunimo problemų įvardija užimtumo trūkumą.

Apklausoje dalyvavusių jaunimo ekspertų nuomone, tokią situaciją sąlygoja jaunimui patrauklių laisvalaikio organizavimo formų ir būdų stoka. Anot ekspertų, pastebima inercija bei baimė rizikuoti imantis įvairios veiklos. Dominuoja formalūs laisvalaikio organizavimo būdai, kurie dažnai nepatraukia jaunimo dėmesio, neatspindi jo interesų.

Didžioji dauguma (daugiau nei 65 proc.) 14-29 metų jaunų žmonių laisvą laiką leidžia žiūrėdami televizorių ir susitikinėdami su draugais ar klausydamiesi muzikos. Nemažai laisvo laiko skiriama namų ruošai, kompiuteriui ar internetui bei sportui (http://www.vjrt.lt/apie_jaunima/laisvalaikis).

Daugiausia duomenų yra apie paauglių ir jaunimo laisvalaikį. Apibendrintos statistikos apie vaikų (ikimokykliniame ir pradinio ugdymo laikotarpyje) laisvalaikį Lietuvoje nėra. Galima rasti tik vaikų poilsio stovyklų suvestines. Lietuvoje tiriamos vaikų laisvalaikio formos ir metodai.

Problema. Kokios reikšmės priskiriamos vaikų subkultūros raiškai vasaros atostogų metu suaugusiųjų pasaulyje?

Tyrimo objektas – vaikų vasaros atostogų vaikams ir suaugusiems socialinio-educacinio reikšmingumo diskursas.

Hipotezė. Vaikų ir suaugusiųjų atostogos reiškia laisvalaikį, rekreaciją, aplinkos pakeitimą. Vaikų vasaros atostogos vaikams yra reikšmingos socialine-educacine prasme, nes įvyksta socialinis, fizinės aplinkos pažinimas ir įprasminimas. Tačiau suaugusieji vaikų laisvalaikį dažnai sutapatina su suaugusiųjų laisvalaikiu ir neanalizuoja socialinio-educacinio diskurso. Vaikų ir suaugusiųjų atostogų educacinė diskurso analizė padėtų suvokti vaikų laisvalaikio socialinę-educacinę paskirtį ir efektyvinti jo valdymą.

Darbo tikslas – teoriškai pagrįsti vaikų vasaros atostogų, kaip laisvalaikio ir rekreacijos formas, socialinį-edukacinį diskursą ir empiriškai ištirti jo reikšmingumą vaikams ir suaugusiesiems.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti vaikystę ir vaikų laisvalaikį socialiniu-edukaciniu aspektu.
2. Išryškinti vaikų socialinės patirties kokybinius tyrimo metodus.
3. Ištirti vaikų vasaros suaugusiesiems ir vaikams edukacinį reikšmingumą.

Tyrimo metodologija. Vaikystės fenomeno raiškos tyrimas ugdymo realybėje yra grindžiamas fenomenologine-hermeneutine metodologija ir kokybine tyrimo paradigma. Pedagoginės rekonstrukcijos yra tiriamos remiantis dviejų ugdymo dalyvių grupių (vaikų ir suaugusiųjų) patirtimi, suvokiant ugdymą kaip situacinį kontekstą. Tyrimas grindžiamas etnografinių (*cross culture*) tyrimų metodologija, nes būtent tokie tyrimai padeda suvokti bendrą ir skirtingą vaikystės raišką dviejose kultūrose (suaugusiųjų ir vaikų). Tyrėjas siekia būti įtrauktas į vaikų ir suaugusiųjų pasaulį, įsiskverbti į jų išgyvenimus. Interpretuojant tekstus įvyksta dialogas su ugdymo dalyviais, kaip unikaliomis asmenybėmis, „vienų gyvenimas čia pažįstamas per kitų gyvenimą“ (Bilsman ir kt., 1997, p. 46).

Vaikystės fenomeno raiškos tyrimas priklauso kokybinių tyrimų grupei, kurie leidžia apibūdinti studijuojamų reiškinių ir procesų pasaulį bei atskleisti jų reikšmes (Juodaitytė, 2003).

Tyrimo metodologijos pagrindas – fenomenologinis požiūris į vaiką, kaip socialinį-kultūrinį vaikystės subjektą, kuriam yra būdingas gebėjimas laisvai reikštis ir susivokti realybėje (pačioje artimiausioje aplinkoje). Vaiko laisvalaikio reikšmingumas analizuojamas sąsajose su egzistavimu ugdymo tikrovėje, kai šį ugdymą organizuoja ir projektuoja suaugusieji. Todėl tyrimas grindžiamas multikultūrine vaiko ir suaugusiojo sąveika, kuri fenomenologine prasme yra akcinė-interakcinė. Vaiko laisvalaikis suvokiamas ir socialiniu-edukaciniu aspektu, kaip būtinos vaikui saugios aplinkos sąlyga, leidžianti pereiti nuo tradicinio prie į vaiką orientuoto ugdymo. Todėl vaiko laisvalaikio reikšmingumas yra aktualus socialiniu-edukaciniu aspektu.

Tyrimo metodai:

1. Teorinės literatūros (sociologinės, psichologinės, pedagoginės, filosofinės) analizė.
2. Pokalbis-interviu (naudojama Juodaitytės (2002) sudaryta socialinė-pedagoginė studija „Vaikai vasarą savo tėvų namuose: vaiko situacija ir socialinės patirties

reikšmingumas“ žr. 2 priedą).

3. Kontent-analizė.

Tyrimo bazė. Apklausoje (pokalbyje-interviu) dalyvavo įvairių Lietuvos miestų (Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Biržų) studentai, vaikai ir jų tėvai. Iš viso apklausoje dalyvavo 195 žmonės.

Tyrimo etapai. Tyrimas buvo organizuotas trimis etapais:

Pirmajame etape (2003 m.) buvo analizuojama filosofinė, pedagoginė ir psichologinė literatūra, interneto duomenų bazės. Literatūros studijos ir analizė leido tiksliau suformuluoti darbo temą, tyrimo tikslus ir uždavinius.

Antrajame etape (2003/2004 m. m. ir 2004/2005 m. m. gruodžio-sausio mėnesiais) atlikta socialinė-pedagoginė studija „Vaikai vasarą savo tėvų namuose: vaiko situacija ir socialinės patirties reikšmingumas“.

Trečiajame etape (2005 m.) atlikta tyrimo duomenų kokybinė turinio analizė. Remiantis gautais rezultatais tikrinta tyrimo hipotezė, suformuotos darbo išvados ir parengtos gairės vaikų vasaros atostogų socialinio-educacinio reikšmingumo vaikų ir suaugusių diskurso tyrimui.

Darbo naujumas / reikšmingumas:

1. Pirmą kartą teoriškai pagrindžiamos ir empiriškai ištiriamos vaikų vasaros atostogos, kaip rekreacijos, laisvalaikio forma, taikant diskursą, kuris yra postmodernistinės filosofijos, fenomenologijos įneštas metodas, sukurtas skirtingų kultūrų žmonėms kalbėtis apie vieną ir tą patį reiškinį. Tyrimas atliekamas *cross* kultūrinio tyrimo sampratoje, kai dvi laisvalaikio kultūros (vaikų ir suaugusiųjų) suvokiamos kaip lygiavertės ir gali egzistuoti, veikti kartu.
2. Pademonstruojamas kokybinio tyrimo metodas kontent-analizė, aprašomos procedūros, pailiustruojamos šiuolaikinio diskurso galimybės.

Darbo aprobacija. 2005 m. gegužės 10 d. darbo autorė skaitė pranešimą tema „*Vaikų vasaros atostogų, kaip rekreacijos formos, socialinis-educacinis aspektas*“ Šiaulių universiteto, Edukologijos fakulteto studentų mokslinėje konferencijoje.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados, gairės vaikų vasaros atostogų socialinio-educacinio reikšmingumo diskurso empiriniam tyrimui, literatūros sąrašas, 4 priedai. Darbe pateiktos 2 lentelės ir 22 paveikslai.

1. VAIKŲ LAISVALAIKIO TEORINIAI PAGRINDAI (socialinis–edukacinis aspektas)

1.1. Vaikystės, kaip žmogaus gyvenimo tarpsnio socialinis–pedagoginis vertinimas ir nuvertinimas

Viena iš svarbiausių šio laikotarpio vertybių, turinti ypač didelės reikšmės mokyklai, pedagogikai, yra vaikystė (Juodaitytė, 2000a, 2000b, 2002a, 2002b, 2004). Visas XX amžius – tai žmogaus, kaip individo ir subjekto ieškojimo amžius, kuriam būdingi ne tik dideli praradimai, bet ir atradimai vaikystėje. Todėl jis kartais yra vadinamas vaikystės amžiumi (Marcon, 1990). XX amžius tarsis „ištraukė suaugusiųjų nustumtą vaiką iš užmaršties ir iškėlė jo asmenybės problemą į susidomėjimo ir tyrimo centrą. „Dvidešimtas amžius visai aiškiai pasakė, kad vaikas nėra suaugėlio miniatiūra, kad žmogaus amžius susiskaido į eilę skirtingų laikotarpių, kad vaikai turi atskirą savo pasaulį, savo skirtingus interesus bei polinkius“ (Laužikas, 1992, p. 37).

Visuomenės, taip pat ir ją analizuojančių mokslų, (tiek socialinių, tiek humanitarinių), ideologija trukdo įvertinti vaiką kaip žmogų ir vaikystę kaip pirmąjį jo gyvenimo etapą. Stokojama visuminio, o kartais ir etninio-kultūrinio požiūrio į vaiką kaip į žmogų ir į jo kaip bręstančio, nuolat besikeičiančio individo ir sociotipo visavertę sąveiką su aplinka (Juodaitytė, 2000a, 2000b, 2002b).

Tarybinio laikotarpio pedagogika pelnytai buvo vadinama bevaikė, nes prarado pagrindinį savo subjektą – vaiką ir jo, kaip sociotipo apibūdinimus. „Joje daugiausia dėmesio buvo skirta vaiko amžiaus raidos sąlygotoms galimybėms, stengtasi jas įtvirtinti, jomis remtis, ir visiškai nenagrinėta socialinių, kultūrinių sąlygų įtaka vaiko ugdymo procesams, šeimos, kaip vaikui artimiausios sociokultūrinės aplinkos reikšmė jo socialiniam tapsmui bei darnios, vaikui palankios socialinės aplinkos kūrimo galimybės institucinio ugdymo sąlygomis“ (Juodaitytė, 2000a, p. 35-36). Tarybinio laikotarpio pedagogikoje buvo itin ryškus dirbtinių barjerų sudarymas. Nors buvo reikalaujama gražinti vaikams vaikystę ir atsisakyti įpročio visus vaikus matuoti vienu masteliu, muštruoti ir bausti, suaugusiųjų spaudimas vaikystei tapo neišvengiamu dalyku. Sunaikinamas pats ugdymo subjektas – vaikas, jis dingsta skaičių, procentų, formulių rūke (Pukelis, 1998).

„Vaikų, kaip socialinės grupės, padėtis yra dvejopa: įgimta (prigimtinė), reiškianti priklausomybę nuo tėvų, šeimos, giminės ir įgyta – socialinė, atspindinti jų vaidmenį visuomenėje. Taigi jie yra nesubrendę žmonės. Vaikų grupę galima apibūdinti ir kaip šalutinę visuomenės grupę“ (Juodaitytė, 1998, p. 74). Vaikus Bromas (1992) priskiria šalutinei grupei ir nurodo, kad grupė, kurią formuoja pagrindiniai santykiai, vadinama pagrindine, o kurią formuoja šalutiniai santykiai –

šalutine. Šiems santykiams būdingi trys bruožai: viso asmens reikšmė, glaudus ir ekstensyvus bendravimas, asmeninis pasitenkinimas. Esant šalutiniams santykiams, reaguojama tik į dalį kito asmenybės, bendraujama paviršutiniškai, nesistengiama geriau atskleisti asmenybės, santykiai yra priemonė kitą asmenį pajungti sau. Šalutinės grupės apibūdinimu dažniausiai yra nusakomas vaikų, kaip socialinės grupės, statusas visuomenėje. Vaikų socializacijai ir personifikacijai vadovauja suaugusieji, jie kontroliuoja vaikus per socialines institucijas ir visa tai panaudoja saviems tikslams: vaikų paklusnumui suaugusiųjų atžvilgiu sudaryti.

„Vaikų grupės statusas priklauso nuo daugelio socialinių požymių: amžiaus, lyties, tėvų visuomeninės padėties, etninės ir geografinės kilmės. Tik du iš jų yra susiję su vaiko, kaip žmogaus, įvardijimu (amžius ir lytis), o kiti rodo tik jo socialinę priklausomybę (šeiminę, etninę, geografinę)“ (Juodaitytė, 1998, p. 75). Todėl visuomenėje visada buvo didelė diskriminacija vaikų iš neturtingų šeimų, jie yra labiausiai izoliuoti socialinių vertybių atžvilgiu ir netenka būtinos jų socializacijai aplinkos.

Berger ir Luckmann (1999) įrodė, kad vaikystė yra itin turtinga socialine ir kognityvine prasme, nes būtent joje formuojasi ankstyvasis socialinis, konstruktyvusis žinojimas, kurio pagrindą sudaro žmogui socialiai reikšmingo patyrimo kaupimas.

„Vaikystė yra normali žmogaus socialinė kultūrinė būseną ir jos išvengti yra neįmanoma, todėl jos edukacinis nuvertinimas yra ypač žalingas ugdymo tęstinumui įstaigose: vaikų darželis, priešmokyklinis ugdymas, pradinės mokyklos“ (Juodaitytė, 2002a, p. 11).

1.1.1. Vaikystės samprata, asmenybės raidos teorijos

Vaikystė siaurąja prasme – tai fizinės bei psichinės brandos procesai, kurių nuoseklumas rodo vaiko ėjimą brandos link, kai kiekvieną jo žingsnį lydi asmenybės kiekybiniai ir kokybiniai pokyčiai, būdingi jam kaip bręstančiam žmogui (Petrovskij, 1997).

Vaikystė plačiąja prasme – tai įvairaus amžiaus vaikų visuma, kurie sudaro visuomenėje iki suaugusiųjų grupę (Forston ir kt., 1995).

Anot Jovaišos (1993) vaikystė – tai žmogaus amžiaus laikotarpis nuo 1 metų iki 11 – 12 metų. Ji skirstoma į tris tarpsnius:

- 1) ankstyvoji vaikystė (1 – 3 m.);
- 2) pirmoji vaikystė (4 – 7 m.);
- 3) antroji vaikystė (8 – 11-12 m.).

Ankstyvojoje vaikystėje vaikas pradeda savarankiškai vaikščioti, įvaldo erdvę, pradeda geriau joje orientuotis. Išmoksta ne tik atskirti žodžius, bet ir kalbėti, žaisti, piešti. Ankstyvojoje vaikystėje vaikas jau pažįsta pirmąsias raides, ieško platesnių socialinių kontaktų, sugeba dalyvauti

grupės veikloje, kooperuotis, laikosi nurodymų. Taigi galima teigti, kad vaikas yra subrendęs lankyti vaikų darželį.

Pirmojoje vaikystėje arba dar vadinamame ikimokykliniame amžiuje būdingiausias vaiko veiklos bruožas – žaidimas. Žaidžiami įvairūs žaidimai: su mechaniniais žaislais, statybiniai, žaidimai smėlio dėžėse, su kaladėlėmis. Šio amžiaus vaikai mėgsta konstruoti, žaisti vaidmeninius žaidimus. Vyresnėje vaikų darželio grupėje išmoksta raidyną, rašo spausdintomis raidėmis, mėgina skaityti.

Antrosios vaikystės tarpsnyje vaikas įvaldo didelį kalbos žodyną, rašomąją kalbą, išmoksta skaičiuoti, įsisavina pirmąsias mokslo žinias apie gamtą, kultūrą, jo mąstymas pasiekia gana aukštą abstrakcijos lygį, pradeda ryškėti interesai, gabumai.

Psichoanalitinė teorija. Šios teorijos pradininkas yra Freudas (1856-1939). Jis išskėlė dvi pagrindines idėjas:

1. Geriau yra atpažinti ir įsisąmoninti savo norus, mintis, baimes, negu jas neigti;
2. Tėvų įtaka yra lemiamas veiksnys formuojantis sveikai asmenybei. Jo nuomone, tėvas ir motina daro didžiulę įtaką vaikui mokantis reguliuoti trijų asmenybės komponentų Id, Ego ir Superego tarpusavio sąveiką.

Konfliktai tarp Id, Ego ir Superego sukelia kančią, įtampą, nerimą. Ilgainiui žmogus pradeda gintis naudodamasis gynybos mechanizmais. Pagrindiniai gynybos mechanizmai yra regresija, represija ir sublimacija.

Regresija – kai asmuo pradeda elgtis kaip jaunesnis. Suaugęs žmogus gali tapti pernelyg emociškai priklausomas nuo savo tėvų, trejų metų vaikas gali pradėti kalbėti kaip kūdikis ir gerti iš buteliuko.

Represija – kokia nors mintis ar prisiminimas išstumiami iš sąmonės, nes žmogui yra pernelyg sunku su jais gyventi. Represija naudojais žiauriai baudžiamas, neprižiūrimas vaikas, kuris įsitikinęs ir tvirtina, kad jo tėvai jį labai myli.

Sublimacija – trokštamo, bet nepasiekiamo ar draudžiamo potraukio pakeitimas socialiai priimtiniu. Mažas vaikas, iš kurio atimtas čiulptukas, čiulpia savo nykštį, paaugęs vaikas vietoj to pradeda kramtyti pieštuką arba nagus (Žukauskienė, 2001; Gage, 1994).

Psichosocialinė raida. Eriksono (1968) asmenybės vystymosi teorijoje teigiama, kad asmenybės tapatumas pradedamas suvokti tais laikotarpiais, kai pergyvenamos psichosocialinio vystymosi krizės. Krizės skatina asmenybės tobulėjimą arba regresavimą. Esminė Eriksono prielaida – brėsdami mes esame priversti vis daugiau suprasti ir sąveikauti su vis platesne socialine bendruomene. Žmogus save realizuoja tik tada, kai priimtiniu būdu įveikia tam tikras krizes ir

išsprendžia esmines psichosocialines problemas. Krizių įveikimui labai svarbi suaugusių žmonių įtaka, nes kūdikystėje (nuo gimimo iki 1 metų) susiduriama su pasitikėjimo ar nepasitikėjimo krize. Tada vaikas išmoksta pasitikėti arba nepasitikėti kitais asmenimis, kurie rūpinasi jo svarbiausiais poreikiais.

Ankstyvojoje vaikystėje (nuo 1 iki 3 metų) vyksta priešpriešos tarp savarankiškumo ir gėdos, abejonių krizė. Vaikas mokosi pats pasirūpinti savimi: mokosi naudotis tualetu, valgyti, vaikščioti ir kalbėti arba abejoja savo sugebėjimais.

Viduriniojoje vaikystėje (nuo 3 iki 6 metų) vyksta priešpriešos tarp iniciatyvumo ir kaltės jausmo krizė. Vaikas nori atlikti daugelį veiksmų, ką moka ir atlieka suaugęs, todėl jis kartais peržengia tėvų nustatytas ribas ir dėl to jaučiasi kaltas.

Pradinės mokyklos amžiuje (nuo 7 iki 11 metų) vyksta priešpriešos tarp sugebėjimo atlikti ir menkavertiškumo krizė. Vaikas intensyviai mokosi, siekdamas būti kompetentingas ir produktyvus, arba jaučiasi nepilnavertis, nesugebantis gerai ką nors padaryti (Žukauskienė, 2001; Gage, 1994).

Kognityvinė teorija. Piaget (1983) įrodė, kad „vaikas nėra tik mažas suaugęs, kuris tiesiog mažiau žino, blogiau supranta įvykius ir visą supantį pasaulį negu suaugęs žmogus, kad vaikui būdinga ypatinga mąstymo logika, kuri kokybiškai skiriasi nuo suaugusiojo logikos“ (Žukauskienė, 2001, p. 58). Jo teorijos svarbiausia tezė - individas yra aktyvus, žingeidus ir išradingas visą savo gyvenimą.

Kognityvinė teorija daugelyje šalių pakeitė vaiko mokymo pobūdį, nes leido mokytojams ir mokiniams tapti partneriais mokymo procese, pripažinti vaiko sugebėjimus ir poreikius.

Piaget (1983) išskyrė amžiaus tarpsnius pagal mąstymo būdus. Iki 2 metų yra sensomotorinė stadija, nes vaikas aplinkai pažinti naudoja jutimus ir motorinius sugebėjimus. Nuo 2 iki 6 metų – priešoperacinė stadija, vaikas pasauliui pažinti naudoja simbolinę mąstymą ir kalbą. Nuo 7 iki 11 metų – konkrečių operacijų stadija, nes tada vaikas jau supranta ir taiko konkrečias operacijas ir principus savo patirčiai ar suvokimams paaiškinti. Nuo 12 metų – formalių operacijų stadija, paauglys sugeba mąstyti abstrakčiomis ir hipotetinėmis sąvokomis.

Piaget (1983) teigia, kad kiekvienoje visuomenėje vaikai siekia tirti fizinius ir socialinius reiškinius. Tai jiems kaip pasaulio pažinimo būdas. Pedagogui svarbu žinoti, kokie protinės veiklos procesai vyksta vaikystėje, bei gelbėti juos identifikuoti kognityvinės, socialinės bei kultūrinės veiklos atžvilgiu. Pedagogams yra būtina suvokti, kad vaikas yra mąstanti, protaujanti ir nuolat tobulėjanti asmenybė.

Remiantis Piaget mąstymo stadijų apibūdinimais, lengviau bendrauti su vaiku, nes kiekvienoje stadijoje esančio vaiko mąstymo būdas skirtingas, ir suaugusieji gali į tai atsižvelgti (Žukauskienė, 2001; Gage, 1994).

Biheviorizmas. Bihevioristai dėmesį kreipė į vaiko ir auklėtojų elgesį, kurį galima tiesiogiai stebėti. Jie bandė keisti tik elgesį ir stengėsi rasti tam tikro elgesio tiesiogines priežastis bei pasekmes ir kaip pakeisti aplinkos sąlygas, kad elgesys pasikeistų. Skinderis (1971) nurodo principus, kuriais remiantis, gali būti pakeista asmenybė. Jeigu tam tikri elgesio šablonai yra kontroliuojami tam tikromis pastiprinančiomis sąlygomis, pasikeis ir elgesys. Paskatinimas yra procesas, kai tam tikras elgesys yra pastiprinamas siekiant, kad jis kartotųsi ir ateityje. Bausmė, anot Skinderio, yra pozityvaus paskatinimo nutraukimas arba negatyvus paskatinimas. Bausmė yra arba atėmimas norimo, arba davimas to, ko organizmas nenori. Svarbiausia, kad elgesys būtų kontroliuojamas pateikiant pozityvius stimulus. Savo darbais apie laisvę ir orumą jis siekė prieštarauti baudžiamosioms priemonėms ir kurti tokį pasaulį, kuriame bausmių būtų labai mažai arba jų visai nebūtų (Žukauskienė, 2001; Gage, 1994).

1.1.2. Vaikystės nuvertinimas ir pagarba

Pruett (2000) atliko tyrimą, kurio metu apklausė per 1000 tėvų, auginančių jaunesnius negu 6 metų vaikus. Paaiškėjo, kad daugelis tėvų visiškai nenuoko apie vaikų elgesį ir discipliną. 61% mano, kad mušimas yra normali bausmė, 57% tėvų tvirtina, kad 6 mėnesių vaiką galima išlepinti. Daugelis tėvų tikisi iš savo atžalų neįmanomo elgesio, pavyzdžiui, kad būdamas 15 mėnesių vaikas mokėtų dalintis savo žaislais. Jei tėvai muša mažą, vos pradėjusį vaikščioti, vaiką, tada jam nelieka nieko kito, kaip pradėti nekęsti už jį didesnių ir galingesnių (Jašinskaitė, 2000). Langas (2004) teigia, jog kuo anksčiau bendravimas suteikia vaikui pasitikėjimo ir saugumo, tuo greičiau jis supranta, kad iškilus pavojui, šalia bus tas asmuo, kuris jį apgins ir pamaitins. Teisė į vaikystę yra pavojuje, nes su vaikais ir jaunuoliais dažnai elgiamasi kaip su suaugusiaisiais (Langas ir kt., 2002).

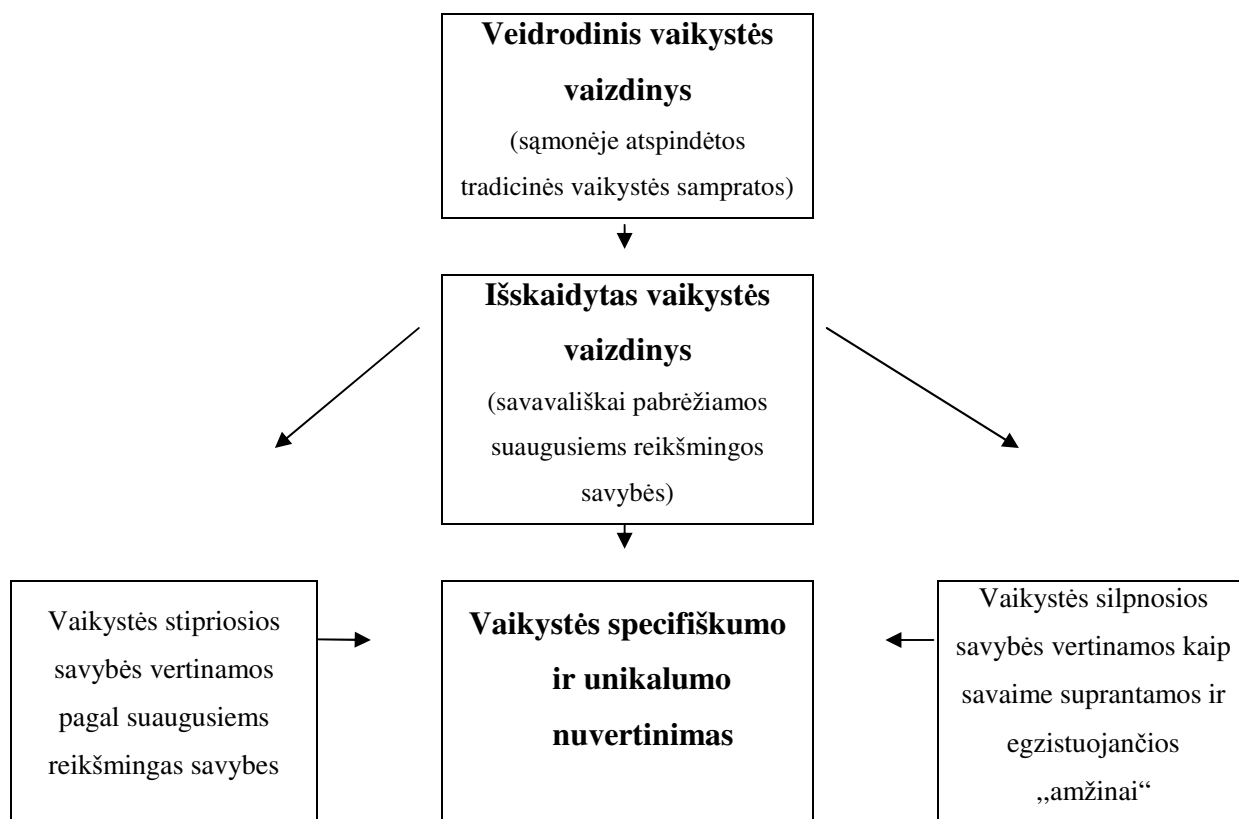
Dažnai vaikystė apibūdinama kaip:

- tarpinis, nereikšmingas pasirengimas suaugusiojo gyvenimui;
- suaugusiajam būtinų savybių formavimosi pradžia (neigiamas savaiminis vaikystės funkcijų ir savybių – aktyvumo, savarankiškumo - vertingumas);
- reikšmingas vaiko kaip būsimojo suaugusiojo etapas, nors pilnutinė socialinė vaiko branda įvyks tik ateityje (Juodaitytė, 2002a, 2002c).

Tai rodo, kad vaikystė dažnai apibūdinama kaip žemesnė žmogaus raidos pakopa, taigi nepakankamai kokybiškas periodas.

Vaikystės nuvertinimą galima pavaizduoti tokia lentele:

Vaikystės esmę iškraipantys vaizdiniai ir jų susidarymas (Juodaitytė, 2002a, p. 13)

Nuvertinant vaikystės tarpsnį ir iškraipant jo esmę, netenkama visuminių apibūdinimų ir jis laikomas nereikšmingu kitiems žmogaus amžiaus tarpsniams. Kartu atmetama kultūrinė vaiko kaip socialinio individo ugdymo plotmė. Toks požiūris į vaikystę lemia jos sociokultūrinio statuso dviprasmiškumą: suaugusieji siekia, kad vaikai įgytų kuo įvairesnį patyrimą, o kartu riboja vaiko dalyvavimo galimybes (Juodaitytė, 2002a, 2002c). Būtent dėl šios priežasties ir atsiranda reiškiniai, neigiamai veikiantys socialinių kultūrinių galimybių sklaidą vaikystėje:

- „stengiamasi ugdyti ne tiek fizines, kiek intelektines vaiko galimybes;
- pabrėžiamas vaiko nebrandos vertingumas, juo manipuliuojama, tuo įtvirtinant vadovaujantį pedagogo vaidmenį;
- neigiama savaiminė sociokultūrinių galimybių raida vaikystėje, ir todėl jai skatinti taikoma daug išorinės, šiurkščios intervencijos priemonių;
- nekreipiant dėmesio į visumines pamatines vaikystės ypatybes dirbtinai atskiriamos universalios (bendros visiems amžiaus tarpsniams) ir specifinės jos ypatybės;

- dėl istorinių kultūrinių sąsajų su visuomenės bendrąja kultūra neigimo suaugusiųjų santykiai su vaikyste dažnai nedera, o kartais ir ženkliai atsilieka nuo visuomenėje egzistuojančių „žmogaus ir žmogaus“ santykių“ (Juodaitytė, 2002a, p. 13).

Vaikui per visą jo vystymosi laikotarpį bandoma įteigti, kad suaugusieji visada geriau žino, kas vaikui tinkama (Kendall, 2001). „Maži vaikai dažnai tampa suaugusiųjų nurodymų vykdytojais, nes jiems siūlomos tam tikros apibrėžtos elgesio taisyklės ir nurodoma, už kokius pažeidimus jie bus baudžiami. Nuo suaugusiųjų nuomonės, normų ir vertybių priklauso ikimokyklinio amžiaus vaikų elgsena“ (Juodaitytė, 2005, p. 2). Vieniems tėvams santykius su vaikais diktuoja moralės kodeksas, kitiems – siekimas dominuoti ugdant vaikų paklusnumą.

Pedagogai dažnai perima požiūrį į vaikų elgesį iš aplinkos ir tai trukdo naujo požiūrio į juos formavimuisi. Pedagogai turėtų išlikti nešališki, tai yra neturėti jokių nuostatų vienu ar kitu vaikų ar jų savybių atžvilgiu. Bręsdami vaikai pamažu pradeda vadovautis suaugusiųjų elgesio taisyklėmis, nors būdami ikimokyklinio amžiaus, jie dažnai mėgina sudaryti savas taisykles ir už tai pedagogai jų dažniausiai netoleruoja. Jie siekia, kad vaikai elgtųsi kaip suaugę, ir mano, kad kuo greičiau vaikai taisykles išmoks, tuo jiems bus geriau. Tačiau pedagogai ne visuomet suvokia, kad sėkmė vaikus lydės tik tuomet, jeigu jiems bus padėta kuo ilgiau išlikti vaikais.

„Vienas iš suaugusiųjų klaidinančių įsitikinimų yra tas, kad maži vaikai nesuvokia suaugusiųjų kalbos ir dar nepajėgia savo minčių reikšti kalba. Šis ypatingas žmogaus bruožas susiformuoja gana anksti, todėl, suaugusieji, nepastebėję jo raidos, pradeda manyti, kad kalba yra būdinga tik pasiekus tam tikrą brandos lygį. Be to, pedagogai dažnai mano, kad vaiko mąstymas yra toks pat kaip ir suaugusiųjų. Pasikliaudami tokiu supratimu, jie dažniausiai neteisingai vertina komunikacinius procesus, kurie vyksta tarp vaikų, neskiria jiems pakankamai dėmesio“ (Juodaitytė, 2005, p. 2-3).

Vaikystės periodo apibūdinimai yra sąlygoti šio periodo specifiškumo, drauge ir universalumo, t.y. bendrųjų žmogui būdingų savybių raiškos. Akcentuojamas tik specifiškumas, kuris suvokiamas ir kaip nevisavertiškumas, nes yra lyginamas su suaugusio žmogaus branda. „Tuomet be reikiamo dėmesio lieka „stipriosios“ vaikystės periodo savybės – savaiminis mokymas(is), atvirumas aplinkai, emocinis krūvis bendraujant su suaugusiaisiais ir kt. Dėl vaikystės esmės iškraipymų pedagogų, kaip ir suaugusiųjų, sąveika su vaikystės pasauliu yra skurdi“ (Juodaitytė, 2003, p. 391). Su vaiku dažnai sąveikaujama kaip su nevisaverčiu žmogumi, stokojama pagrindinio reikšminio konteksto „žmogus – žmogus“. Pedagogo, kaip suaugusio žmogaus, sąveika su vaiku yra grindžiama atlygio laukimu, kurio vertė kur kas didesnė nei vaikas ir jo socialinis vertingumas. Suaugusiųjų taip sąveikaujant su vaikais lydi dviprasmiški jausmai: meilė ir atlygio

siekimas. „Nemėginama keistis su vaikais vertybėmis ir sąveikauti kaip su socialiniais individualais, gyvenančiais tam tikros kultūros sąlygomis“ (Juodaitytė, 2003, p. 391).

Suaugusieji turi vaikus mokyti ir jiems patarti remdamiesi pagarba, o ne diktatu (Jacobs ir kt., 2001). „Ugdytojams tenka naudoti ir priežiūros metodus, nes darželio grupė atspindi suaugusiųjų daugiavalę sistemą, kuri vadovaujasi piliečių visuomenės vertybių ir veiklos principais. Tokioje visuomenėje vienas asmuo ar nedidelė žmonių grupė negali diktuoti daugumai“ (Hansen ir kt., 1997, p. 21). Auklėtojas turi prižiūrėti, kad vienas vaikas ar nedidelė jų grupelė neprimestų savo valios kitiems vaikams. Turi būti kuriama pakantumo atmosfera, skatinama pagarba kiekvienam žmogui. Kiekvienas turi gerbti kito asmens orumą, įsitikinimus ir prigimtines teises, bendraudami vaikai turėtų išlaikyti pagarbą ir neužgaulioti vienas kito. Kadangi maži vaikai dar nesugeba tvardyti ir atsakyti už savo veiksmus, tai auklėtojos turėtų padėti jiems išmokti gerbti bendraamžius ir suaugusius. Tėvams bendraujant su vaikais netgi išsiskyrus nuomonėms, abi pusės turėtų išlaikyti pagarbą vieni kitiems. Kai suaugusieji kalba apie vaikus jų akivaizdoje lyg jie nieko nematytų ir negirdėtų, nerodo pagarbos vaikams. „Suaugusieji turėtų vengti tokių diskusijų vaikams girdint arba įtraukti juos į pokalbį“ (Hansen ir kt., 1997, p. 94). Suaugusiųjų ir vaikų bendravimas turėtų būti grindžiamas lygybės, dialogo, bendro egzistavimo, laisvės, lygiagrečios raidos, vienovės ir toleravimo principais (Juodaitytė, 2004). Mokytojai labai svarbu suprasti, kas yra žmogus, kaip jis auga, bręsta, kaip galima paveikti jo psichologinį brendimą, kaip mokymasis veikia žmogaus augimą, dvasinį tobulėjimą (Lepeškienė, 1996).

1.2. Šiuolaikinio vaikų laisvalaikio ir diskurso samprata

Laisvalaikio samprata. Laisvalaikis – tai tas laikas, kurį žmogus praleidžia pagal savo norus, pomėgius, kurio metu jis atsipalaiduoja, pamiršta kasdienius rūpesčius, pasisemia jėgų naujiems darbams. Šiandieninėje visuomenėje didelis dėmesys kreipiamas į laisvalaikio praleidimą, jo organizavimą ir formas. Spartėjantis gyvenimo tempas, mokslo, kultūros, ekonomikos pokyčiai, bei naujų technologijų įdiegimas priverčia žmogų ieškoti naujų horizontų bei neatskleistų platybių ne tik visuomeniniame gyvenime, bet ir poilsio bei laisvalaikio srityse. Žmogus tampa pasaulinės kultūros nešėju bei skleidėju, kurioje laisvalaikis traktuojamas kaip svarbiausias auklėjimo, kūrybos ir pramogų šaltinis. Pasak Paplausko-Ramūno, „XX amžiuje žmogiškoji būtis yra fragmentiška, ji apsupta mašinų bei naujausių technologijų, ir laisvalaikio galimybė yra nukreipta atstatyti prarastą žmogiškosios būties pilnatvę“ (Paplauskas-Ramūnas, 1996, p. 99).

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne aiškinama, kad „laisvalaikis – laisvas nuo darbo laikas“ (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993, p. 351). Anot Čižiūno (1953), laisvalaikis - žmogaus laikas, kurį jis naudoja savo paties nuožiūra, nevaržomas jokių prievolių ar įsipareigojimų.

Sociologijos požiūriu, pasak Michailovos (1999), laisvalaikis – tai ne laikas, kurio metu žmogus yra laisvas nuo pareigų, bet tai toks laikas, kai žmogus gali užsiimti veikla, suteikiančia jam dvasinį bei fizinį pasitenkinimą, tačiau ne privaloma ir būtina. Tai laikas, skirtas protinių ir fizinių galių vystymui, socialinių poreikių patenkinimui. Taigi, galima teigti, kad laisvalaikis:

- tenkina socialinius, fizinius asmenybės poreikius;
- suteikia galimybes įvairiapusiam asmenybės vystymuisi;
- didina asmens išsilavinimo lygį;
- aktyviai veikia darbo laiką.

Laisvalaikis – „laikas, naudojamas individualiems poreikiams ir interesams tenkinti. Skiriamas neorganizuotas ir organizuotas laisvalaikis. Abiejų rūšių laisvalaikis – socialinės pedagogikos dalykas. Laisvalaikis turi didelę reikšmę asmenybės tobulėjimui arba jos regresijai. Todėl tiek organizuotas, tiek neorganizuotas laisvalaikis – pedagoginė problema. Sociologai ir socialinės pedagogikos darbuotojai ne tik konstatuoja, kaip leidžiamas laisvalaikis, bet ir sudaro modelius, kaip geriau laisvalaikį praleisti“ (Jovaiša, 1993, p. 107).

Kadangi žmonijos ateitis siejama su jaunąja karta, labai svarbu išmokyti vaikus sumaniai planuoti ir turiningai leisti laisvalaikį. Laisvalaikis gali būti panaudotas pozityviems ir negatyviems tikslams įgyvendinti. Anot Paplausko-Ramūno, „laisvalaikis, kuris tarnauja blogiui, yra blogas; laisvalaikis, kuris ugdo neigiamą charakterį, yra ydingas; laisvalaikis, kuris formuoja nedorą sąžinę, yra nusikaltimas“ (Paplauskas-Ramūnas, 1996, p. 99). Todėl svarbiausia siekti, kad laisvalaikis tarnautų gėriui, kad laisvalaikis padėtų ugdyti visapusišką, dorą, sąžiningą asmenybę.

Pozityvios laisvalaikio praleidimo formos padeda asmenybei doroviškai tobulėti, sudaro sąlygas kūrybinių galių plėtotei, bendravimo kultūros ugdymui. Laisvalaikis tenkina pozityvius tikslus tik tuomet, kai jis tinkamai organizuotas. Tai gali padaryti pats žmogus, atsižvelgdamas į savo pomėgius ir poreikius bei galimybes. Vaikų laisvalaikį dažniausiai organizuoja jų tėvai ar mokytojai, tačiau laikui bėgant, patys vaikai imasi iniciatyvos organizuoti savo laisvalaikį. Mokytojai gali padėti organizuoti laisvalaikį sudomindami mokinius užklasine, popamokine veikla, pasiūlydami vaikų amžių bei poreikius atitinkančius laisvalaikio praleidimo būdus. Suaugusieji neturėtų palikti moksleivių vienu su apsisprendimo teise – ką veikti laisvu laiku. Patarimai ir neperdėta suaugusiųjų priežiūra padeda mokiniams įprasti tinkamai organizuoti savo laisvalaikį. Ne tik tėvai, bet ir mokytojai, klasės auklėtojai turėtų „pakalbėti su mokiniais apie racionalaus laiko

panaudojimo, naudingos veiklos pasirinkimo asmeninę ir visuomeninę reikšmę, priminti draugų, vyresniųjų žmonių pasiektus rezultatus, supažindinti su paprasčiausiais darbo organizavimo elementais, aiškinti, kad žmogaus prigimtis yra turtinga, bet joje vystosi tik ta dalis, kuri stimuliuojama, o kitos – lieka prigimtyje, ir praktiškai stengtis, kad moksleiviai aktyviai imtųsi tvarkyti savo laiką, susidomėtų saviuokla“ (Dapkienė, 1998, p. 13).

Laisvalaikis gali būti organizuotas ir neorganizuotas. Organizuotas laisvalaikis siaurąja prasme – tai klasės auklėtojo organizuota popamokinė veikla. Ją auklėtojas organizuoja atsižvelgdamas į savo mokinių amžių, poreikius, interesus, klasės mikroklimatą. Toks organizavimas pratina ugdytinius naudingai leisti laisvą laiką, tobulėti. Teigiamai vertinamas toks laisvalaikis, kai mokinys gilinasi į kurios nors mokslo, meno, technikos srities dalykus. Turiningas ir toks laisvalaikis kai vaikas sportuoja, keliauja, lanko parodas, spektaklius, skaito knygas, dalyvauja meno saviveikloje. Dalyvavimas įvairių būrelių, klubų veikloje mokiniams sudaro galimybes parodyti tai, ką jie sugeba ir būti įvertintiems, kas skatina vaiko pasitikėjimą savimi, teigiamą požiūrį į darbą, norą tobulėti, ieškoti prasmingų laisvalaikio praleidimo būdų. Neorganizuotas laisvalaikis gali daryti neigiamą įtaką mokiniams, ypač tais atvejais, kai mokiniai patys renkasi laisvalaikio praleidimo formas, atsižvelgdami į bendraamžių nuomonę, kuri ne visuomet daro teigiamą įtaką.

Pasak švietimo ir mokslo ministro Monkevičiaus (2003), „Labai svarbu užimti vaikus laisvu po pamokų metu – tiek mokykloje, tiek kitose švietimo ar kultūros įstaigose. Kūrybiška veikla apsaugo mokinius nuo neigiamų įtakų. Skatintina iniciatyva, kai mokyklos po pamokų, savaitgaliais, moksleivių atostogų metu leidžia vaikams naudotis kompiuterių klasėmis, sporto salėmis ir aikštynais“ (Vijeikytė, 2004, p. 7).

Laisvalaikis „paklūsta“ tam tikroms tradicijoms, susiklosčiusioms pastovioms orientacijoms į vienus ar kitus užsiėmimus. Laikui bėgant, laisvalaikio leidime atsiranda nauji užsiėmimai ir vertybinės orientacijos. Tam turi įtakos gyvenimo aplinkybės, besireiškiančios kaip laisvalaikio leidimo veiksniai ir tai kaip žmonės priima atsiradusių veiksmų poveikį. Susiklosto tam tikros laisvalaikio leidimo tradicijos. Laisvalaikio užsiėmimai atskleidžia tam tikras vaikų ir jų tėvų dorines vertybes. Koks tėvų požiūris kultūrinį gyvenimą, tokį požiūrį sau formuoja ir vaikai.

Laisvalaikio leidime galima išskirti du aspektus. Vienas iš jų teigiamas, susijęs su vaiko tobulėjimu, formuojantis pozityvias pažiūras, dorovines vertybes. Tokia pozicija, tikriausiai, visų tėvų tikslas. Visi savo vaikus nori matyti kultūringomis asmenybėmis. Tačiau negalime paneigti ir antrojo, neigiamo, laisvalaikio aspekto, kuris siejasi su girtuokliavimu, amoraliais poelgiais, kurie davalvuoja dorovines vertybes ir skatina asmenybės degradavimą. Visuomenė stengiasi šito

išvengti. Tam yra vykdomos įvairios prevencijos programos, kuriami projektai. Galima paminėti kryptingo užimtumo, narkomanijos prevencijos programas ir kt. Mokiniai yra skatinami dalyvauti tokioje veikloje, patys organizuoja renginius, kalba apie problemas su savo bendraamžiais. Be abejo svarbu, kad ir tėvai bei mokytojai paremtų ir ištrauktų į panašių programų veiklą. Ne paslaptis, kad didelę įtaką šiuolaikiniam jaunimui daro vakarų kultūra, spartus technologijų tobulėjimas. Mokiniai labiau domisi kompiuteriniais žaidimais ir kitais panašiais užsiėmimais. Jiems įdomu kai filmuose smurtauojama, rodomas žiaurus elgesys. Elgesio ir bendravimo kultūrai laiko nebelieka. Teatrų, parodų, koncertų lankymas dabartiniam jaunimui siejasi su nuoboduliu, neįdomiu laisvalaikio leidimu. Kai kurie tėvai taip pat nerodo didelės iniciatyvos nuvesti vaiką į koncertą, parodą, spektaklį. Šis faktas parodo ir pačių tėvų požiūrį į kultūrą, meną, tradicijas. Galbūt auklėtojai yra labiau suinteresuoti skatinti savo auklėtinių kultūrinį augimą, puoselėti kultūrinės, dorovinės vertybes. Tačiau neretai jie susiduria su mokinių apatija, nenoru, kartais netgi priešišku.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad visybišką asmenybės formavimąsi, kultūrinį ir dorovinį tobulėjimą įtakoja daugelis veiksnių. Vien mokykla ar tėvai pavieniui nepasieks maksimalių rezultatų. Tai turi būti bendradarbiavimu grįstas auklėjimas, švietimas, vertybių ir dorovinių normų diegimas.

Pati aplinka kartais neleidžia vaikams atsiskleisti, turiningai leisti laisvalaikį. Jaunimas, ypač paaugliai, guodžiasi, kad nėra kur nueiti, trūksta diskotekų, todėl jie priversti rinktis taip vadinamus „plotus.“ Kai kas teigia, kad mokytojai visiškai atsiriboja nuo moksleivių laisvalaikio, teminių vakarų, diskotekų organizavimo mokyklose. Nors tėvų teigimu, jie jaustųsi ramiau, žinodami, kad jų vaikus prižiūri mokytojai, kad vaikai pramogauja mokyklos teritorijoje (Stonkienė, 2002).

Diskurso samprata. Diskursą nagrinėja Poškienė (2004), Makarov (2003), Ricoeur (2000) ir kiti mokslininkai.

Diskursas plačiąja prasme gali būti suprantamas kaip vartojama kalba arba minties perteikimas kalba. Diskursas yra kaip viena iš naratyvinio pedagoginių teorijų ar reiškinių aiškinimo formų (Garz, 1989; cit. Juodaitytė, 2003, p. 108). Postmodernistinis pedagoginis pažinimas, grindžiamas naratyviniais tekstais, diskursais, kaip atsisakantis universalizmo ir universalaus žinojimo. Kaip pažymi Juodaitytė (2003), pedagoginės žinios negali būti vien teorinės, jos turi tapti žiniomis konstruktais, kurios funkcionuoja per komunikacinę sąveiką „ugdytojas-mokinys“ ir tokiu būdu konstruoti ugdymą kaip socialinį – kultūrinį suaugusiųjų ir vaikų edukacinių komunikacijų pasaulį.

Socialinių tyrimų erdvėje pripažįstami tyrimai, besiremiantys diskursu, kai „kažkas kalba apie kažką kodais“ (Juodaitytė, 2003, p.39). Vaiko socializacijos procese per menkas dėmesys skiriamas kalbinių sąveikų (angl. k. *Verbal interactions*) tyrinėjimams.

Poškienė (2004) diskursą apibūdina kaip ilgą dalyko nagrinėjimą arba aptarimą šneka arba rašytine kalba. Kalbotyroje diskursas suprantamas kaip „reikšmingas kalbos vartojimas šnekamojoje arba rašytinėje formoje; kalbos tyrimas, dažniausiai norint pamatyti, kaip skirtingos teksto dalys yra sujungtos“ (Poškienė, 2004, p. 62).

„Diskursinis mąstymas (lot. diskursus - samprotavimas) – nuoseklus, ankstesne patirtimi grindžiamas tarpinis protavimas žodžiais, derinant induktyvius, deduktyvius ir kitus mąstymo metodus. Vaiko mąstymas vystosi remiantis kaip tik patirtimi, žodžiais, išmokstama mąstymo operacijų (lyginimo, analizės, sintezės ir kt.). Todėl diskursinis moksleivių mąstymas neturi būti priešingas betarpiškam (intuityviam) mąstymui. Intuityvus mąstymas sietinas su diskursiniu“ (Jovaiša, 1993, p. 44).

Diskursyvinis - „protinis; logikoje – pagrįstas samprotavimu, sudarytu iš nuoseklios eilės loginių grandžių, kurių kiekviena priklauso nuo pirmesnės ir sąlygoja tolesnę“ (Tarptautinių žodžių žodynas, 1969, p. 177).

Kompiuteriniame tarptautinių žodžių žodyne aiškinama „diskursas [pranc. *discours* – kalba, kalbos tipas, tekstas]:

1. *Kalbot.* sudarytas pagal tam tikrą sistemą, ppr. išplėstas minties apie kurį nors dalyką išreiškimas;

2. Semiotikoje – kalbinis arba nekalbinis procesas, turintis vienokią ar kitokią prasmę“ (<http://kietuva.fotonija.lt/zod/interleksis/Zodis.aspx?df=1&Zodis=diskursas>).

Kazakevičiūtė-Gudauskienė (2003) analizuodama diskursą, nurodo, jog „[vairūs diskursų tipai yra plačiai paplitę pasakojamojoje Senojo Testamento prozoje. Diskursas semitiniame pasaulyje apskritai užėmė svarbią vietą. Tačiau čia jo pobūdis skyrėsi nuo mums įprastos diskurso formos. Argumentais siekta klausytoją įtikinti teigiamos tiesos tikrumu, todėl šiai formai buvo būdingas tam tikras dalykų dėstymo logiškumas. Semitiniame pasaulyje, taigi ir hebrajų Biblijoje, diskurso jėga konstruojama ne išvedžiojimų logiškumu (kas vakarietiškoje kultūroje sukuria diskurso patikimumą), bet gyvų įvaizdžių kalba“ (http://biblija.lt/index.aspx/ivadai_rakt/ivadas_ikg/2/2/1_2/).

Kalbos kaip diskurso problema nėra nauja, tačiau pati problemos formuluotė moderni. Iki P. Ricoeur'o apie kalbą kaip diskursą kalbėjo jau Platonas „Kratile“, „Teateite“, „Sofiste“ bei Aristotelis traktate „Apie interpretaciją“. Tačiau Ricoeur (2000) šią problemą nagrinėja naujesniais

aspektais, atsižvelgdamas į šiuolaikinės kalbotyros metodologiją bei atradimus. Diskurso kriterijus visiškai atskleidžia tik rašytinė kalba, kai diskursas jau nebe sakomas, o užrašytas.

Čepaitienė ir Župerka (2005) aprašo elektroninį diskursą. „XX a. pabaigoje atsirado nauja kalbos vartojimo sritis - pasaulinis elektroninis tinklas, arba internetas. Taigi bendravimas internetu yra naujausias žmonių komunikacijos būdas. Šios srities galima skirti dvi svarbiausias dalis: informacinę, (pavyzdžiui, svetainės, duomenų bazės) ir komunikacinę (pavyzdžiui, elektroninis paštas, naujienų grupės).

Savita kalbine raiška bei stiliumi išsiskiria naujienų grupės; kiti interneto tekstai iš esmės nesiskiria nuo rašytine kalba gyvuojančių funkcinių stilių. Naujienų grupių kalbinė raiška sudaro atskirą stilistinę kalbos atmainą - elektroninį diskursą.

Diskursas - (pranc. *discours* - kalba, kalbos tipas, tekstas) yra tekstui artimas, bet platesnę sąvoką reiškiantis terminas. Diskursas apima visą komunikacijos aktą: be teksto, ir dalyvių, situaciją, kontekstą, nekalbinės raiškos priemones (gestus, mimiką). <...> Elektroninis diskursas turi ir sakinės, ir rašytinės kalbos bruožų, ir savitumo. Tekstas rašomas, bet ne tipine rašytine kalba: bendraujama viešai, bet neoficialiai. Galima sakyti, kad tai yra kalbėjimas rašant. Tekstas paprastai neredaguojamas, tarytum juodraštis. Su sakytine kalba, su jos buitiniu stiliumi sieja neoficialumas, neformalumas, jausmų reiškimas, spontaniškumas, neapgalvotas bendravimas. Elektroniniam diskursui būdinga trumpos frazės, pasitaisymai, pertarai, elipsės, inversijos, kalbos ekonomija (įvairios trumpinimo priemonės) ir perteklius (pertarai ir kt.).

Žodynas. Elektroniniam diskursui būdinga neoficialioji leksika: ekspresyvūs tropai bei frazeologizmai, deminutyvai, vulgarizmai, nenorminiai skoliniai bei kitų kalbų intarpai. Pavyzdžiui, šalies pavadinimas metonimiškai keičiamas jos gyventojų įvardijimu, *dokumentai* vadinami *popieriais*: *Važiavau į lenkus — nereikalavo nei parodyt jokio popieriaus*. Šnekamojo stiliaus atspalvį paryškina ir atitinkami frazeologizmai, ir įterpiami kitų kalbų žodžiai: 1. *O man širdis kulnuose — galvoju — vsio*. <...> Suprantama, ne visi šnekamosios, neoficialiosios kalbos pobūdį rodantys žodžiai vertintini vienodai. Viena yra išraiškingas tropas, frazeologizmas, ekspresyvus deminutyvas, kas kita — svetimų kalbų intarpai, barbarizmai, žargonizmai, vulgarizmai. Itin neigiamai lietuvių kalbą veikia kitų kalbų elementų gausa. Tokia kalbėsena vietoj gyvosios šnakamosios kalbos įtvirtina slengą. Elektroniniame diskurse jį kuria ne tik mažesnio mokslo, ne itin raštingi, bet ir išsilavinę, aukštuosius mokslus baigę ar tebestudijuojantys dvidešimtmečiai, trisdešimtmečiai. Būtent tokio amžiaus išsilavinęs jaunimas sudaro didžiąją daugumą elektroninio diskurso kūrėjų.

Kalbos ekonomija ir perteklius. Norėdamas greičiau parašyti reikalingą tekstą, internetu bendraujantis asmuo vartoja kalbos trumpinimo, glaudinimo priemones. Tarp jų pirmiausia minėtinos dvi stiliaus figūros — elipsė ir nutylėjimas, taip pat įvairūs sutrumpinimai, simboliai. <...> Kalbos trumpinimo padarinys yra ir sutrauktiniai žodžiai, daug jų būna nenorminių, žargoninių: *benzas (benzinas), bičas (bičiulis), kompas (kompiuteris), telikas (televizorius)*.

Vietoj žodžių ir žodžių junginių trumpinant vartojama grafinių ženklų. Ypač dažnas +, jis reiškia „ir“, „be to“, „su“ ir pan.: ... 2. *Po to verdi su druskyte ir krapiukais + pipiriukais*. Vietoj jungtukų *ir, ar (arba)* pavartojamas įžambus brūkšnys / : *Ech... reikėjo man matematiką / statistiką / ekonometriją geriau mokytis... <...>*

Iš anksto neapgalvotoje, neparengtoje kalboje neišvengiama pertarų - bereikšmių bei parazitinių žodžių, žodelių, frazių; juos rašydamas elektroninio diskurso kūrėjas apgalvoja tolesnę minties raišką: ... 2. *Nu (= na) čia žinai, tolimom kelionėm biški (= truputį) geriau, ten gi bagažinė didelė:))* Būdingi žargoniniai pertarai *tipo ir ta prasme: Tai čia tipo tikiesi gaut darbą???* <...>

Rašyba ir skyryba. Elektroninio diskurso rašyba įvairuoja: vartojama tradicinė lietuviška abėcėlė, taip pat lotyniška be diakritinių ženklų, dar - tam tikrų raidžių samplaikos, vietoj atskirų raidžių - simboliai. Pavyzdžiui, jaustukas *ačiū* rašomas taip: *ačiū, achiu, achoo ir aciu*. Kadangi elektroninio diskurso kūrėjai yra nevienodo išsilavinimo, kai kurie - ir gana neraštingi, tai daroma visokių rašybos klaidų, pavyzdžiui, rašoma *beto (be to), jieškau (ieškau), naujasni (naujesni)*... Siekiant rašyti kuo sparčiau atsisakoma didžiųjų raidžių...

Norint rašte imituoti sakinę intonaciją, pabrėžiamo žodžio raidės kartojamos, norimas pabrėžti žodis rašomas didžiosiomis raidėmis ar kitu šriftu...

Elektroniniame diskurse ne visada aiškios ir pažymėtos sakinių ribos, mažiau skyrybos ženklų vartojama ir sakinio viduryje. Tokia skyryba vartojama todėl, kad, viena, daugiau vadovaujamosi intonacija, ne skyrybos taisyklėmis, o ją galima pažymėti ir kitaip, ne skyrybos ženklais (pvz., nauja eilute), antra, nemaža raštininkų tiesiog nemoka skyrybos taisyklių ir rašo su gausiomis skyrybos klaidomis.

Šypsėnėlės. Sakytinės kalbos nekalbines priemones - mimiką ir kitokią jausmų raišką - elektroniniame diskurse atstoja specialūs simboliniai ženklai, vadinami šypsėnėlėmis arba šypsniukais, nors jais reiškiami toli gražu ne vien šypsena. Tai įprastinės skyrybos ir kitokių ženklų kombinacijos, vaizduojančios veidą. Pagrindiniai ženklai yra: :-) ir :- (<...>

Emocijų ženklai yra naudingas elektroninio diskurso papildas, bent iš dalies atstojantis regimąjį kontaktą. Kita vertus, kadangi tų ženklų vis gausėja, nelengva visus įsidėmėti, jie imami

painioti. Užuoat gyvinę bendravimą, gausūs ir įvairūs ženkliai ima jį sunkinti: tokį tekstą skaitome kaip šaradą.

Elektroninio diskurso kalbinės (ir nekalbinės) raiškos apžvalga rodo, kad lietuvių kalboje formuojasi nauja, savita stilistinė kalbos atmaina. Deja, dėl gausybės nenorminių raiškos priemonių jos negalima priskirti bendrinei kalbai. Tai – slengas“.

(http://www.sviesa.lt/lt.php/knygu_katalogas/359;book;18868).

1. 3. Vaikų laisvalaikio formų, metodų socialinis–edukacinis reikšmingumas

Socialinių tyrimų instituto (2004) duomenimis: „Lietuvos gyventojai ypač susirūpinę vaikų ir jaunimo kultūriniu gyvenimu. Dažniausiai siūloma organizuoti daugiau įvairių būrelių vaikams, įvairiais renginiais sudominti daugiau jaunimo. Patraukliausios vaikų ir jaunimo užimtumo ir laisvalaikio formos – sportas, mokyklos būreliai ir renginiai, mažiau patrauklios – įvairios pramogos (diskotekos ir pan.), profesionalaus meno renginiai, skirti vaikams ir jaunimui, interneto kavinės, kompiuteriniai žaidimai, įvairios mokomosios, švietėjiškos programos bei kultūros centro mėgėjų meno užsiėmimai“ (http://www.sti.lt/europa/V_dalis.pdf). Akivaizdu, jog jauni žmonės daugiau laiko leidžia bendruomeniškai, įvairiomis organizuotomis ir neorganizuotomis formomis, kartu užsiima bendra veikla, tačiau pastebima, kad jaunuoliai vis mažiau nori kažką veikti kartu, kažkuo bendrai užsiimti, daug laiko skiria kompiuteriams, televizoriui ir panašioms užsiėmimams

(http://www.vjrt.lt/apie_jaunima/laisvalaikis).

Dapkienė (1998) išskiria tokias papildomojo ugdymo formas ir metodus:

- šventės;
- žaidimai;
- neakivaizdinės kelionės;
- labirintai;
- mugės;
- viktorinos;
- konkursai;
- vakarai ir vakaronės;
- rytmečiai ir popietės;
- filmų, spektaklių, parodų aptarimai;

- ekskursijos, turistiniai žygiai, išvykos, kelionės;
- etiniai pokalbiai;
- disputai.

Šventės. Kiekvienas žmogus laisvalaikio metu nori nusimesti nuo savęs rūpesčių našta, atsikratyti prastos nuotaikos, nuobodulio, atsipalaiduoti, ugdyti kūrybines galias, tenkinti poreikius. Visa tai galima padaryti šventės metu. Šventės skirstomos į religines ir pasaulietines. Pasak Žarskaus (1990), religinėse šventėse būna daugiau apeigų.

Organizuojant šventę labai svarbu sudaryti sąlygas moksleiviams susipažinti su šventės prasme, tinkamai apipavidalinti patalpas, nepamiršti apeigų bei simbolikos, teisingai ir saikingai naudoti pramoginius elementus (šokiai, žaidimai, dainos, sporto varžybos, karnavalai, būrimai ir kt.), palikti erdvės vaikų kūrybai. Dapkienė (1998) teigia, kad šventės yra labai svarbios jauno žmogaus auklėjime. Gamtos šventės skiepija pagarbą gamtai, ugdo susirūpinimą ją išsaugoti. Valstybinės šventės ugdo meilę ir pagarbą tėvynei. Meno šventės propaguoja įvairias meno rūšis, sporto šventės – sveiką gyvenseną, šeimos šventėse stiprinami šeimos ryšiai.

„Žaidimas vaiko gyvenime užima labai svarbią vietą. Jis daro didelę įtaką vaiko asmenybės vystimuisi. Žaisdamas vaikas mokosi bendrauti, bręsta fiziškai, socialiai, intelektualiai ir emociškai. Žaidžiant pasireiškia vaiko kūrybiškumas ir išradingumas. Anksčiau į žaidimą kartais būdavo žiūrima kaip į tuščią ir nereikalingą užsiėmimą, atitraukiantį vaiko dėmesį nuo „rimtesnių“ auklėjimo formų. Šiuo metu yra visuotinai pripažinta, kad žaidimas yra svarbi vaiko gyvenimo dalis ir jis yra būtinas visaverčiam asmenybės vystimuisi“ (Strukčinskienė, 2002, p. 51). Žaisdami vaikai tarsi nusimeta tariamą abejingumą, šaltumą ir tampa tokie, kokie jie yra iš tikrųjų – smalsūs, energingi ir nuoširdūs.

Žaidimų yra labai įvairių: judrių, sportinių, kūrybinių, vaidmeninių, liaudies ir kt. Kiekviena žaidimų rūšis yra savita, patraukli ir naudinga. Judrieji žaidimai turi griežtas taisykles, kurias vaikai vykdo sąmoningai, savo noru. Taisyklių laikymasis drausmina vaikus, ugdo teisingumo, pareigos ir atsakomybės už savo veiksmus jausmą. Sportiniai žaidimai labai veikia žaidėjų jausmus ir emocijas, nes jie džiaugiasi, kai sekasi, pyksta, kai nesiseka. Pasak Stonkaus (1994) „sportiniai žaidimai – patraukli, įdomi, veiksminga fizinių pratimų rūšis, sveikatos intelektualios asmenybės ugdymo bei turiningo, aktyvaus poilsio priemonė“ (Stonkus, 1994, p. 60). Kūrybiniai žaidimai skatina vaikų raidą, saviraišką, moko įveikti sunkumus ir bendrauti. Lietuvių liaudies žaidimai praturtina laisvalaikį, teikia malonumo ir žinių. Jie turi ypatingą tautinio auklėjimo vertę. Bendri šokiai ir žaidimai lavina vaikų muzikinį, ritualinį, choreografinį pajautimą, ugdo miklumą, grūdina fiziškai.

Neakivaizdinės kelionės (vaizduotės kelionės) – tai kūrybiniai žaidimai mokinių fantazijai, kūrybiškumui, išmonei ugdyti. Vaizduotės pagalba galima pabūti ten, kur dabartiniu metu ar apskritai neįmanoma nukeliauti. Grendstad (1996) teigia, kad vaizduotėje išnyksta laiko ir erdvės ribos, joje galima pažinti įvairias situacijas ir išgyventi kylančius jausmus, jos dėka geriau pažįstame save pačius.

Labirintas – tai „sudėtinga paini padėtis, iš kurios sunku rasti išeitį“ (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993, p. 349). „Jeigu tuos „vingiuotus takelius“ ir tą „painų planą“ panaudotume kaip romantinius elementus viktorinoms, konkursams, popietėms pajvairinti, galėtume visa tai pavadinti romantišku pavadinimu – labirintas“ (Dapkienė, 1998, p. 52). Labirintu, kaip kūrybiniu žaidimu, galima įtvirtinti vaikų žinias, mokėjimus, įgūdžius. Tokia laisvalaikio forma ugdo kūrybingumą, iniciatyvumą, fantaziją, individualius gebėjimus, formuoja atitinkamus interesus bei polinkius, moko įdomiai ir turiningai leisti laiką.

Mugė – tai „įdomi, gausi įvairiausių žaidimų ir atrakcionų nepamokinė veiklos forma mokinių laisvalaikiui užimti“ (Dapkienė, 1998, p. 55). Mugės praskaidrina nuotaiką, išblaško nuovargį, sudaro sąlygas parungtyniauti pačiam su savimi. Tokia laisvalaikio praleidimo forma skatina mokinių aktyvumą.

Viktorinos – pažintiniai žaidimai, kai reikia atsakinėti į klausimus. Viktorinos ugdo mokinių smalsumą, išradingumą, aktyvumą, veikia protinį vystymąsi. Jos gali būti paprastosios, kai siekiama sudominti kuria nors mokslo šaka; apibendrinamosios, kai norima pakartoti ir susisteminti žinias; baigiamosios, kai planuojama išsiaiškinti, kiek gilios įgytos žinios. Viktorinos gali būti organizuojamos raštu ir žodžiu arba mišriojo tipo.

Konkursai – tai varžybos dėl premijos, pareigų, vietos ir pan. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993). Laisvalaikiu organizuojamas konkursas – tai „kolektyvinė nepamokinė veiklos forma, turinti programą ir skatinanti mokinius lenktyniaujant siekti gerų rezultatų“ (Dapkienė, 1998, p. 60). Jis padeda ugdyti mokinių organizacinius sugebėjimus, iniciatyvą, savarankiškumą, dorovinio elgesio įgūdžius bei įpročius, kūrybines galias, formuoti atitinkamus interesus bei polinkius, plėsti akiratį.

Vakarai ir vakaronės. Labai svarbus vidinis žmogaus išsiauklėjimas, kurį rodo elgesio kultūra, bendravimas su žmonėmis. Svarbu laikytis elementariausių elgesio taisyklių, kurios išreiškia pagarbą kitam žmogui. Tam reikia aktyvaus bendravimo, nes įpročio žodžiais neišugdysi. Vakarų ir vakaronių metu moksleiviai ne tik pratinasi, kaip gražiai valgyti ar linksmintis, bet ir kaip priimti svečius, padengti šventinį stalą, kaip kultūringai bendrauti. Vakaronės gali būti pažintinės,

kuriose organizuojami susitikimai su įžymiais žmonėmis, pramoginės, kuriose švenčiamos įvairios šventės, arba mišrios, kurios dar kitaip vadinamos žiburėliais.

Vakarai – tai artima vakaronei forma, jų tikslas mokyti mokinius kultūringai leisti laisvalaikį, ugdyti kūrybingumą, savarankiškumą, dėmesingumą, bendravimo kultūrą. Vakarai gali būti įvairių rūšių: poilsio, siurprizų, humoro, klausimų ir atsakymų, teminiai (Dapkienė, 1998).

Rytmečiai ir popietės – tai nepamokinės veiklos formos, kurių metu galima siekti įvairių auklėjamųjų tikslų. Tai yra laisvos formos laisvalaikio leidimo būdas, kuriame gali būti ir kitų renginių – viktorinų, konkursų, pokalbių, žaidimų, nemažai vietos skiriama darbinei veiklai.

Filmų, spektaklių, parodų aptarimai. Bitinas (1990), Jovaiša (2003), Vaitkevičius (1996) kalba apie estetinį mokinių auklėjimą, tai yra teigiamo požiūrio į meną ugdymą. Mokinius reikia supažindinti su meno vertybėmis, grožiu mene. Klasės auklėtojai privalo siekti, kad jo auklėtiniai norėtų ir turėtų galimybių susipažinti su įvairiomis meno raiškos formomis ir mokėtų jas teisingai suprasti bei įvertinti. Tam reikalingi kino filmų, dramos ir baleto spektaklių, įvairių meno parodų aptarimai.

Ekskursijos, turistiniai žygiai, išvykos, kelionės. Jos padeda plėsti mokinių akiratį, ugdo valią, ištvermę, darbinius įgūdžius, dėmesingumą, draugiškumą, pastabumą, jautrumą, grožio pajautimą, moko globoti ir saugoti gamtą, orientuotis sudėtingose situacijose. Sėkmė priklauso ir nuo kelionės, išvykos aptarimo, kurio metu apibendrinamos ir susisteminamos įgytos žinios, išsiaiškinama, kas labiausiai patiko, ko norėtų ateityje, pasidžiaugiama gražiais poelgiais, primenami trūkumai ir išreiškiama viltis, kad ateityje jų nebus (Dapkienė, 1998).

Etiniai pokalbiai turi „padėti mokiniams suprasti dorovines normas ir kategorijas, tinkamai vertinti savo ir aplinkinių žmonių elgesį bei vertybes, įsigyti dorovinių žinių, formuoti dorovinius įsitikinimus“ (Dapkienė, 1998, p. 78). Etiniai pokalbiai gali būti vedami su vienu mokiniu, su grupele mokinių ar su visos klasės mokiniais.

Disputas – „viešas mokslo, meno klausimų svarstymas“ (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993, p. 124). Tai dalykiškas etinių problemų svarstymas, siekiant patikslinti jų sprendimą, įrodyti klaidingų pozicijų nepagrįstumą. Dalyvavimas disputuose ugdo mokinių dorovinį atsparumą, moko kalbėti prieš auditoriją, reikšti ir ginti savo pažiūras. Išmokstama išklausyti kitą, įvertinti jo argumentus, aiškiai suformuluoti savo požiūrį, atsispirti subjektyvioms simpatijoms ar antipatijoms. Disputo metu mokomasi priimti ir išsakyti draugišką ir teisingą kritiką (Dapkienė, 1998).

Laisvalaikio veikla gali būti skirstoma į meninę, kūrybinę, sportinę ir kt.

Meninė ir kūrybinė veikla ugdo meninius gebėjimus estetines pažiūras bei estetinį skonį, skatina mokinių kūrybiškumą. Tokia veikla plečia akiratį, plėtoja emocinį ir mąstymo procesus,

formuoja pastovų interesą menu, kūrybinėmis naujovėmis. Ši veikla nemažą reikšmę turi ir doroviniam auklėjimui – padeda pažinti žmonių gyvenimą, jų santykius, gamtą, aplinką, padeda formuoti tautinę savimonę. Meninė veikla – pagrindinis estetinio auklėjimo kelias, siekiant suformuoti gebėjimą gėrėtis grožiu, jausti jam nuolatinį potraukį, kurti grožį mūsų gyvenime. Tokio pobūdžio veikla ypač svarbi vyresniųjų klasių mokiniams, nes tokiu būdu jie rengiami turiningam, pilnaverčiam gyvenimui ateityje.

Sportinė veikla taip pat daug prisideda prie pilnutinės, harmoningos asmenybės ugdymo. Kuriant tautos gerovę, tiesiog būtina sąlyga yra stiprinti jaunosios kartos sveikatą. Sportinė veikla ne tik ugdo fizines jėgas, bet ir drąsą, išvermingumą, valią, ryžtingumą, atsakingumą ir kitas savybes.

Augant vaikui, keičiantis jo veiklai, jos pobūdžiui ir turiniui, plėtojantis toje veikloje vaiko aktyvumui, iniciatyvumui ir savarankiškumui, keičiasi ir jo požiūris į aplinką, jo santykiai su visa ta aplinka, su žmonėmis, jo poreikiai. „Jei mažas vaikas yra visiškai priklausomi nuo kitų žmonių, tai vyresnieji mokiniai yra gana sąmoningi, savarankiški, kitaip vertina visą aplinką. Vadinasi, keičiantis jo veiklai, keičiasi ir plėtojasi mokinių interesai bei poreikiai, kurie savo ruožtu neretai turi lemiamos reikšmės veiklai, keičiasi besiformuojančios asmenybės santykiai su visa aplinka, keičiasi ir pasaulėjauta. Tai ir sudaro asmenybės raidos esmę, nes vaiko veikla – pagrindinis jo ugdymo ir vystymosi veiksnys“ (Rajeckas, 1995, p. 40).

Žinoma, vienokia ar kitokia veikla, aktyvus dalyvavimas net ir įdomiausiuose renginiuose savaime dar neugdo asmenybės norima kryptimi. Reikalingos tam tikros sąlygos, tinkamas ugdytojų, klasės auklėtojo vadovavimas ir pagalba. Svarbu teisingai parinkti veiklos objektus, kad jie atitiktų mokinių amžių, interesus, jėgas ir gebėjimus, moralinį ir darbinį pasirengimą. Tik sistemingai dirbdamas mokinys įpras prie veiklos, formuosis jo aktyvumas.

Popamokinė veikla turi atitikti mokinių amžių. Taigi, jei žemesniųjų klasių mokinius galima sudominti žaidimais, popietėmis, konkursais, viktorinomis ir pan., tai vyresniųjų klasių mokiniai labiau linkę į diskusijas, etinius pokalbius, disputus, polemikas, turingas išvykas. Jų metu atsiskleidžia jų gebėjimas reikšti nuomonę, tinkamai vertinti savo ir kitų žmonių elgesį bei vertybes, išklaudyti kito nuomonę. Mokiniam suteikiama galimybė įgyti savarankiško samprotavimo, viešo kalbėjimo, diskutavimo įgūdžių. Tobulėja jų bendravimo kokybė.

Vaikų laisvalaikis reikšmingas ne tik tada, kai jį organizuoja pedagogai, specialiai tam paruošti asmenys, bet ir tada, kai jie laisvą laiką leidžia šeimoje. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992) sakoma, kad tėvų teisė ir pareiga yra auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais. „Šeima yra jos narių relaksacijos ir rekreacijos vieta. Čia atsipalaiduojama grįžus iš mokyklos, čia atnaujinamos jėgos tolesniam darbui. Tėvai turi rūpintis, kad namų aplinka,

psichologinis klimatas, veiklos organizavimas, mityba garantuotų poilsį, atstatantį darbingumą, gerą nuotaiką. Vaikų mokymasis namie turi vykti relaksacijos sąlygomis, palaikant jų pasitikėjimą savo jėgomis, darant pertraukėles. Šeimoje įdomiai kultūringai ir prasmigai tvarkomas laisvalaikis (televizoriaus žiūrėjimas, iškylos ir išvykos ir kt.) stiprina tarpasmeninius santykius ir jėgas“ (Jovaiša, 2001, p. 259). Organizuodami laisvalaikį, tėvai turėtų atsižvelgti į vaikų interesus ir pomėgius. Laisvalaikis neturėtų tapti nemalonia veikla ar prievole. Geriausias rezultatas bus pasiektas tuomet, kai tėvai laisvalaikį organizuos kartu su vaikais, atsižvelgs į jų norus. Deja, pasitaiko atvejų, kai vaikas paliekamas vienas. Taip gali atsitikti dėl dviejų priežasčių: laiko stokos ir finansinių sunkumų. Tėvai daug dirbdami negali skirti pakankamai laiko vaikams. Vaikai tarsi paliekami vieni leisti laisvalaikį. Ypač problemiškas socialiai remtinuose šeimose gyvenančių vaikų laisvalaikis, kai tėvai gali patenkinti tik minimalius vaikų poreikius. Laisvalaikis tampa visiškai nereikšmingu dalyku. Taip pat daug suaugusiųjų vyksta dirbti į užsienį, palikdami vaikus seneliams ar giminaičiams. Vyresnio amžiaus vaikai kartais lieka visai be priežiūros, kadangi jiems ne visada priimtina tokia priežiūra. Natūralu, kad tokiose situacijose laisvalaikio organizavimas tampa pačių vaikų reikalu. Šiuo atveju į pagalbą turėtų ateiti pedagogai, klasės auklėtojai.

Televizija – pagrindinė laisvalaikio forma daugelyje šalių, neišskiriant ir Lietuvos. Nei viena kita visuomenės informavimo priemonė taip neužvaldė šiuolaikinės žmonijos kaip televizija. Televizija kartais net vadinama visuotiniu ritualu. Ji padeda skliti kultūrai, žinioms, informacijai. Kaip ir kitos visuomenės informavimo priemonės, televizija tai ir įvairios propagandos, socialinės kontrolės bei reguliavimo instrumentas. Ji pateikia gyvenimo būdo modelius, elgesio normas, vertybių sistemą. Svarbu pažymėti, kad visuomenės informavimo priemonės, pateikdamos tam tikrus elgesio modelius, iššaukia visuotinį konformizmą, nes dauguma žmonių pradeda aklaiv vadovautis visuomenės informavimo priemonių siūlomais elgesio modeliais bei normomis. Kai kurių mokslininkų nuomone, visuomenės informavimo priemonės išiskverbė ne tik į mūsų išorinės realybės supratimą, bet ir į mūsų savęs pažinimo sritį: visuomenės informavimo priemonės pateikia mums kriterijus, kuriais remiantis mes vertiname save, formuoja mūsų tikslus bei būdus juos pasiekti.

Tačiau televizija, visų pirma – masinės kultūros platintoja ir propaguotoja, taigi ir dauguma jos pateikiamų žiūrovams gyvenimo būdo modelių bei elgesio normų yra masinės kultūros produktai. Televizija platina masinius įvaizdžius: ko siekti, ko norėti, kaip rengtis, elgtis ir pan. Ji diktuoja madas, modeliuoja gyvenseną, jauseną, galvosena; formuoja nuomones, skonį (visuomenės informavimo priemonių skleidžiamos masinės kultūros pasekmė - prastėja gyventojų estetinis bei meninis skoniai). Ji taip pat propaguoja ir masinės kultūros skleidžiamą vartotojišką psichologiją.

Ne tik daugėja žmonių, žiūrinčių televiziją, skaičius, bet kartu nuolatos auga ir televizijos žiūrėjimo dažnumas bei trukmė. O kuo ilgiau bei dažniau žmonės žiūri televiziją, tuo mažiau jie sugeba atsirinkti, tuo greičiau televizijos siūloma vertybių sistema internalizuojama visuomenės informavimo priemonių siūlomos vertybės, elgesio būdai tampa "savi", esantys individo viduje (<http://www.sociumas.lt/Lit/Nr1/televizija.asp>).

2.VAIKŲ LAISVALAIKIO SOCIALINIO-EDUKACINIO DISKURSO EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Kokybiniai metodai vaikystės tyrimuose

Kiekvieną reiškinį, kiekvieną objektą galima ištirti naudojantis tam tikromis tyrimo metodikomis. Tą patį galima pasakyti ir apie socialinę sferą, mus supančią socialinę aplinką. Vaikystė yra dalis socialinės aplinkos, kurioje gyvena kiekvienas žmogus. Sociologai vaikystę tiria keliais aspektais: teoriniu ir empiriniu. Egzistuoja kelios nuomonės, kaip galima tyrinėti vaikystę. Dalis mokslininkų mano, kad egzistuoja tik teorinis, besiremiantis suaugusiųjų požiūriu, šio socialinio reiškinio tyrimas. Jie atmeta vaikų anketavimo ir apklausos galimybę. Toks požiūris grindžiamas tuo, kad vaikai, kaip socialinė grupė, neegzistuoja, neturi savo nuomonės. Šio požiūrio šalininkai teigia, jog norint gauti informaciją apie vaikus, pilnai pakanka apklausti tėvus ir mokytojus.

Kitų mokslininkų nuomonė yra priešinga. Jie mano, jog kiekvienas vaikas gali pilnai pareikšti savo nuomonę visais dominančiais klausimais.

Yra manančių, jog šiuolaikinę vaikystę kaip reiškinį nuodugniai ištirti galima tik naudojantis abiem, teoriniu ir praktiniu, tyrimo metodais (Ščelgova, 2000).

Bitinas (1998) išskiria tokias kokybinio tyrimo savybės:

1. Tyrimo atvirumas – tyrėjas formuluoja tik bendro pobūdžio hipotezę, kurią galima papildyti atsižvelgiant į objektą apibūdinančią informaciją, gautą paties tyrimo metu. Realios situacijos nagrinėjamos be išankstinės nuostatos, formuojami atskiri klausimai apie objektą.
2. Holistinis požiūris į objektą, kuris suvokiamas kaip vientisa sudėtinga sistema, daugiau nei elementų ir požymių visuma. Dėmesys telkiamas į priežasties ir pasekmės ryšius, ugdymo procesus, individų bei kultūros raidą.
3. Kokybiniai duomenys – orientuojamasi į atskiras situacijas, kurios yra individualios, unikalios.
4. Tyrėjas, kaip pažinimo instrumentas, tiesiogiai bendrauja su tiriamaisiais asmenimis, stengiasi suvokti, pajauti jų prigimtį, esmę.
5. Konteksto įtaka – tyrimo rezultatai siejami su istorinėmis bei socialinėmis sąlygomis, riboti apibendrinimai laiko bei erdvės aspektu, tyrimo eiga priklauso nuo konteksto (materialinių,

socialinių, pedagoginių sąlygų) pokyčių, atsižvelgiama į tyrimo metu išryškėjusias šių pokyčių tendencijas.

2.1.1. Pokalbis-interviu

Pokalbis. Pokalbio metodą aprašo Tidikis (2003), Šelgova (2000), Kardelis (1997, 2002), Jovaiša (1975), Šlekienė(2003).

Pokalbis - „diagnostinis metodas, kuriuo tiriama asmenybė (jos anamnezė, t.y. prisiminimai, pvz.: apie profesinę karjerą, profesionalumo brendimą, biografiniai (išorės ir vidaus) įvykiai, jų ryšiai ir tendencijos, dabarties pergyvenimai ir išgyvenimai, pažiūrų vystymosi genezė, įsitikinimų pagrindimas ir t.t.). Taigi pokalbis – vienas iš pagrindinių šaltinių ir priemonių, padedantis pažinti tiriamojo dvasinį pasaulį“ (Tidikis, 2003, p. 457). Sumaniai naudojantis šiuo metodu gaunama gili ir patikima informacija. Tyrėjas, nuoširdžiai, geranoriškai ir jautriai vesdamas pokalbį, gali atskleisti intymiausius asmenybės ketinimus, jo neišsakytas mintis ir net svajones.

Psichodiagnostinis pokalbis – žodinė bent dviejų žmonių komunikacija, kurios tikslas surinkti informaciją apie tiriamuosius. Tai informatyvus, patogus ir plačiai taikomas metodas. Tinkamai panaudotas pokalbis teikia patikimą informaciją (Jovaiša, 1975).

Pasak Kardelio (1997, 2002), pokalbio metodu galima gauti informacijos apie įvairius pedagoginio proceso ypatumus, ypač vidinius, tiesiogiai nematomus veiklos motyvus, pedagogo ir ugdytinių išgyvenimus, subjektyvų jų požiūrį į gyvenimo reiškinius ir kt. Pokalbis papildo stebėjimo ir apklausos metodais gautus duomenis.

Pokalbio sėkmė labai priklauso nuo pašnekovų charakterio, pasaulėžiūros, temperamento, nes bendraujant derinamasi ne tik prie pokalbio stiliaus, bet ir palaikomas jo turinys: linkčiojama galva parodant, kad suprantama, juokiamasi iš komiškos pasakojimo dalies, susirūpinama girdint liūdnas naujienas.

Atliekant vaikų apklausą labai svarbu, kaip užduodamas klausimas. Reikia būti visiškai įsitikinusias, kad klausimas bus suprastas teisingai. Labai svarbu ne tik parinkti tinkamus, suprantamus vaikams žodžius, bet ir prisiminti vaikų amžiui būdingus mąstymo ypatumus. Kai kurie žodžiai, išsireiškimai vaikams gali sukelti visai kitokias asociacijas, nei tikisi suaugusieji (Šelgova, 2000).

Iš pokalbio „gaunama informacija gali būti trejopa:

1. Apie tiriamojo elgesį (t. y. veiklos būdų, veiksmų, reakcijų apibūdinimas ir interpretacija);
2. Apie aplinkos faktorius, lemiančius tiriamojo elgesį;

3. Apie subjektyvius faktorius, lemiančius tiriamojo elgesį (vidinių asmenybės sąlygų – įvairių nuostatų, įsitikinimų apibūdinimas ir interpretacijos)“ (Tidikis, 2003, p. 459).

Pagal struktūrą pokalbis skirstomas į: standartizuotas ir nestandardizuotas (laisvas) pokalbis (Merkys, 1995; Jovaiša, 1975). Standartizuotas pokalbis „pasižymi griežta apklausos atlikimo reglamentacija: tiksliai apibrėžiamos apklausos aplinkybės, klausimų formuluotės, nuoseklumas, duomenų statistinio apdorojimo būdai“ (Merkys, 1995, p. 26). Tokio pokalbio metu surenkama vienoda informacija, kuri gali būti palyginama ir tinka standartizavimui. Standartizuotas pokalbis yra nelankstus, susidaro varžanti atmosfera, gali įgyti kontrolinį, egzaminuojantį pobūdį. Atliekant standartizuotą apklausą, siekiant tyrimo operatyvumo ir apimties didinimo, dažnai pasitelkiama keletas ir daugiau interviuerių.

Laisvo, nestandardizuoto pokalbio metu kabama įvairiomis temomis, pagal įvairų planą, įvairiausiais tikslais. Merkys (1995) nurodo, kad nestandardizuotos apklausos, kartais dar vadinamos eksploracija, metu griežtai apibrėžiamas tik jos tikslas, o visa kita yra improvizuojama, interviueriui yra suteikiama daug kūrybinės laisvės. Laisvo pokalbio metu užsimezga betarpiškas kontaktas, tinkama psichologinė atmosfera sudaro sąlygas gauti iš respondento reikalingą informaciją. Tačiau laisvas, nestandardizuotas pokalbis dažnai būna padrikas, kartais nepaliečia svarbių, esminių klausimų. Laisvas pokalbis gali virsti paprastu pasišnekučiuavimu.

Tidikis (2003) pokalbį pagal struktūrą skirsto į:

1. Laisvą, (neformalizuotą, nestandardizuotą), kai numatoma tik pagrindinė idėja, o pokalbio eiga organizuojama atsižvelgiant į aplinkybes, susidariusią geranorišką situaciją ir abipusį pasitikėjimą;
2. Pokalbį-interviu (formalizuotą, standartizuotą), kai visi klausimai iš anksto suformuluoti, juos gali sužinoti ir tiriamasis, kad galėtų geriau apmąstyti ir pasiruošti pokalbiui;
3. Eksperimentinį, kai atliekamos probleminės, psichologinės užduotys, testai.

Žodinė apklausa gali būti grupinė, kai apklausiami keli žmonės vienu metu, ir individuali. Individuali apklausa yra veiksmingesnė, nes suteikia išsamiausią ir plačiausią informaciją apie tiriamąjį asmenį. Grupinė apklausa taikoma norint išsiaiškinti ginčytinus klausimus arba įvertinti grupės domėjimąsi kuria nors problema.

Pagal turinį pokalbis gali būti:

- apžvalginis, kai norima susidaryti bendrą vaizdą visais klausimais, kaip nors susijusiais su tiriamąja problema;
- teminis, kai dėmesys sutelkiamas daugiausia į vieną tiriamą problemą, siekiant nuosekliai ją išnagrinėti (Tidikis, 2003).

Pagal pokalbio tikslus nusakomi jo tipai:

1. Anamnezinis pokalbis – siekiama surinkti informaciją apie kurios nors asmenybės savybės vystymosi atvejį.
2. Įdarbinimo pokalbis – siekiama surinkti kuo daugiau informacijos apie naujai į darbą priimamą asmenį.
3. Sunkumų aiškinimo pokalbis – siekiama išaiškinti sunkumus, su kuriais susiduria dirbantieji įmonėje ar įstaigoje.
4. Psichinio statuso pokalbis – siekiama išsiaiškinti bendrą asmenybės psichinę būseną, pastebėti jos savitumus ir patologines užuomazgas.
5. Streso pokalbis – siekiama iširti, kaip individas laikosi stresinėje situacijoje.

„Pokalbio metodas yra labai efektyvi priemonė informacijai apie tiriamąjį rinkti. Tačiau ši priemonė gali būti veiksminga tik tada, kai yra tinkama komunikacija, kai pokalbio vadovas ne tik sugeba aiškiai, suprantamai klausti, ne tik laikosi tikslios pokalbio strategijos ir taktikos, bet ir sudaro šiltą psichologinį klimatą, užtikrinantį pasitikėjimą“ (Jovaiša, 1975, p. 75).

Interviu – „metodas, taikomas sociologijoje ir socialinėje psichologijoje gauti žodinei informacijai, numatyti tyrimo programoje“ (Tidikis, 2003, p. 464).

Pasak Tidikio (2003), pokalbis ir interviu nėra tapatūs tyrimo metodai. Pokalbis yra daug intymesnis tyrėjo ir respondento tarpusavio bendravimas. Jis yra atviresnis, mažiau formalizuotas, pagrįstas didesniu pasitikėjimu, nuodugnesniu klausimų nagrinėjimu.

„Interviu gali būti vykdyti vieną kartą, trumpai susikeičiant informacija žodžiu; kelių minučių trukmės interviu telefonu. Gali vykti ir daugiau kartų, ilgalaikių seansų metu, kartais trukti ištisas dienas, kaip antai gyvenimo istorijos interviu“ (Tidikis, 2003, p. 465).

Interviu metodą išsamiai nagrinėja ir Kardelis (1997, 2002). Interviu gali būti klasifikuojamas pagal vedimo būdą ir formą į:

- standartizuotas (struktūruotas, formalizuotas) interviu;
- nestruktūruotas (laisvas) interviu;
- pusiau standartizuotas interviu.

Pagal paskirtį interviu skirstomas į nuomonių, požiūrių, vertinimų ir dokumentinį interviu.

Pagal apklausiamų žmonių tipus gali būti:

1. Atsakingų asmenų (vadovų) interviu;
2. Ekspertų interviu;
3. Respondentų tiesiogine šio žodžio prasme, tai yra tam tikros socialinės grupės atstovų interviu.

Interviu metu tyrėjas turi galimybę paaiškinti respondentui vieno ar kito klausimo ar atsakymo prasmę, fiksuoti ne tik verbalinius atsakymus, bet ir emocines reakcijas, atsižvelgti į apklausiamojo intelekto ir kultūros lygį, požiūrį į apklausos temą, atsakymo intonaciją. Interviu metu galima gauti išsamius atsakymus, reikiant galima pateikti ir papildomų klausimų.

Interviu metodas turi ir savų trūkumų. Interviuierius būtina išsamiai instrukuoti ar net apmokyti, nes tyrimų praktikoje susiduriama su interviuerio efektu, kai neprityręs arba atitinkamo tyrimo rezultato atžvilgiu nusistatęs interviueris įperša savo nuomonę arba selektyviai reaguoja į atsakymus, tai yra girdi tik tai, ką nori išgirsti. Vedėjas gali neigiamai paveikti respondentą, sunku pakartotinai gauti identiškus tyrimo duomenis, reikia aukštos interviu vedėjo profesinės ir tyrimų metodikos įvaldymo kvalifikacijos, sunku nustatyti gautų duomenų patikimumo lygį ir atskleisti interviu vedėjo padarytas klaidas (Tidikis, 2003).

2.1.2. Kontent-analizė

Pasak Merkio (1995), Ščelgovos, (2000), Kardelio (2002), Dimšico (2003), Šlekienės (2002), kontent-analizė – tai tekstų, piešinių, nuotraukų ir kt. turinio tyrimas, panaudojant empirinį – analitinį metodą. Kontent-analizė skiriama į verbalinę ir vaizdinę.

Anot Tidikio (2003), kontent-analizės metodas „yra socialinės informacijos turinio kiekybinė analizė. Bendriausia prasme kontent-analizė yra technika, leidžianti objektyviai ir sistemiškai išnagrinėjus teksto ypatybes, daryti patikimas išvadas“ (Tidikis, 2003, p. 498).

Šio metodo esmė ta, „kad teksto (ar kito dokumento) struktūroje išskiriami ir apibrėžiami statistinio stebėjimo vienetai, kurie užkoduojami ir perkeliama į teksto analizės matricą. Tokiu būdu užfiksuojami tyrinėtoją dominančių teksto struktūrinių vienetų dažnumai, kurie vėliau ištiriami statistikai“ (Merkys, 1995, p. 23).

Kontent-analizės objektas yra šios dokumentų rūšys:

1. Rašytiniai dokumentai:

- a) oficialūs dokumentai (teisės aktai, tarptautiniai dokumentai, archyvinė teismų, kitų įstaigų medžiaga, įvairios sutartys, organizacijų įstatai, statutai, posėdžių, susirinkimų, forumų, konferencijų medžiaga, protokolai, rekomendacijos, metodiniai nurodymai ir kt.);
- b) periodiniai leidiniai (mokslo darbai, įvairūs žurnalai, laikraščiai ir kt.);
- c) mokslinių tyrimų duomenų bankai, mokslinių tyrimų ataskaitos, įvairi statistinė medžiaga, mokslinių tyrimų programos ir tyrimų rezultatų interpretacijos, interviu, anketų, ypač atsakymų į atvirus klausimus, analizė ir kt.;

- d) asmeniniai dokumentai (dienoraščiai, laiškai, asmeninės, autorinės pastabos, publicistinių pasisakymų konspektai ir kt.);
2. Vaizdiniai dokumentai (vaizdo, kino filmai, nuotraukos, paveikslai, skaidruolės, televizijos laidos, kompiuterinis elektroninis paštas, internetas, diskeliai ir kt.);
3. Garsiniai dokumentai (radijo, garso, diktofono įrašai, kalbos, dainos ir kt.) (Tidikis, 2003). „Studijuojant dokumentus kontent-analizės metodu, atrankos elementai yra žodžiai, frazės, sąvokos, kiti prasminiai vienetai: sakiniai, tema, skyrius ir kt.“ (Tidikis, 2003, p. 500).

Dimšicas išskiria dvi kontent–analizės metodo prieigas:

1. *Kiekybinė kontent–analizė* pirmiausia domisi tam tikrų turinio charakteristikų pasireiškimo tekste dažnumu.
2. *Kokybinė kontent–analizė* leidžia daryti išvadas netgi vienintelio tam tikros turinio charakteristikos buvimo arba nebuvimo tekste pagrindu (<http://www.vaal.ru/cont/content.php>).

Išskiriamos tokios kontent – analizės sąvokos, sudedamosios metodo dalys, kurios kartu atspindi kontent – analizės vystimosi etapus:

- *Paprasti (absoliutūs) dažniai* – pirmasis kontent–analizės vystimosi etapas, kai tyrinėtojų dėmesys buvo nukreiptas į skirtingų žodžių ar temų pasireiškimo dažnio tekste paskaičiavimą.
- *Santykiniai dažniai* – labiau informatyvūs nei absoliutūs dažniai, išskiriami kaip absoliutaus dažnio santykis su analizuojamo teksto ilgiu. Priklausomai nuo to, kas yra turinio kintamasis, teksto ilgiu gali būti suvokiamas žodžių, sakinių, pastraipų kiekis jame.
- *Kategorijos* – kaip kategorija gali būti suvokiamas tam tikru pagrindu tarpusavyje susijusių žodžių rinkinys. Kategorijų pagalba kontent–analizėje pateikiami tam tikri konceptualiniai dariniai.
- *Normos* – savotiška nulinė kategorijos atžyma (kurios atžvilgiu vertinama kategorija).
- *Kategorijų ryšiai* – tolesnis kontent–analizės vystimosi etapas, kai dėmesys kreipiamas į skirtingų kategorijų žodžių sutinkamumą kartu (cooccurrence).
- *Collocations* – žodžių ir kategorijų vartojimo kontekstų radimo metodas.
- *Kontekstinė analizė* – žodžių ir kategorijų vartojimo kontekstų kontent–analizė, t.y. kategorijos paprastų dažnių, santykinių dažnių išsiaiškinimas, kategorijos įvertinimas normos atžvilgiu ir t.t.

- *Automatinis kategorizavimas* – tekste aptariamų temų išskyrimas.

Procedūriškai kontent–analizėje išskiriami šie etapai: teksto žodyno nustatymas; analizės kategorijų formavimas, žodžių grupavimas priskiriant bendrą prasmę; kategorijų išreikštumo (absoliučiais ir santykiniais dydžiais) lyginamuose tekstuose įvertinimas ir jų tarpusavio priklausomybės išsiaiškinimas. Kontent–analizės procedūra užbaigiama visų kategorijų visame tekste išreikštumo nustatymu.

Pagrindinis kontent–analizės rezultatų interpretacijos uždavinys – teksto kaip visumos „mentalinio žemėlapiu“ bei temų ir veikiančių asmenų „žemėlapių“ aprašymas, t.y. reikšmingiausių „semantinių primityvų“ (kategorijų), kurie buvo panaudoti aprašymui, išsiaiškinimas.

Trumpai kontent–analizės metodą galima apibendrinti taip:

- Išskiriamos dvi kontent – analizės metodo priegigos: *kiekybinė kontent–analizė* ir *kokybinė kontent–analizė*.
- Kontent–analizė – informacijos, t.y. dokumentų (laikraščių, televizijos ir radijo laidų, viešų pasisakymų ir kt.) turinio *kiekybinio* tyrinėjimo metodas. Siekiant išreikšti analizuojamo dokumento turinį kiekybiniais parametrais, naudojamas kodavimas.
- *Kokybinė* kontent–analizė apima turinio analizę, kurios rezultatai – subjektyvios interpretacijos, atliktos panaudojant tipiško, analogijos, „idealių“ tipų išskyrimo ir kt. principus.
- *Kokybinė* turinio analizė dažnai papildo *kiekybinę* paskaičiavimą.

Naudojant kontent–analizę gali būti fiksuojama atvira, aiški arba paslėpta informacija, kadangi, taikant šį metodą tekstams apdoroti, pagrindinis dėmesys tenka nekalbinei realybei, kuri slypi už jų (asmeninėms teksto autoriaus charakteristikoms, jo siekiamiems tikslams, teksto adresato charakteristikoms, skirtingiems visuomeninio gyvenimo įvykiams ir pan.)

(<http://www.vaal.ru/cont/content.php>)

Kontent–analizės „metodo taikymo privalumai:

1. Kontent–analizė ne tokia subjektyvi ir šališka, kaip kokybinė analizė, kadangi nagrinėjami dokumentų (dažniausiai oficialių) duomenys, o ne žmonių nuomonės;
2. Leidžia dirbti su didžiuliu tekstų masyvu ir aiškia struktūra;
3. Pakankamas nagrinėjamų duomenų reprezentatyvumas;
4. Leidžia palyginti tarptautinius dokumentus (teisės aktus) ir jų duomenis, taip pat palyginti skirtingų sociologinių tyrimų rezultatus;
5. Patogu apdoroti gausią informaciją, gautą kaip atsakymus į atviros anketos klausimus.

Trūkumai:

1. Nėra moksliskai pagrįstų tikslių skaičiavimo vienetų (indikatorių) ir jų atrankos kriterijų;
2. Pasirinktas indikatorius, pavyzdžiui, žodis gali būti atskirų autorių skirtingai suprantamas, suteikiama jam įvairi prasmė;
3. Nagrinėjimui pasirinkti teksto ar sociologinių tyrimų duomenys gali būti netikslūs, nepatikrinami;
4. Ne visada reikalingi dokumentai prieinami, kai kurie, pasibaigus laikymo terminui, sunaikinami“ (Tidikis, 2003, p. 504).

2.1.3. Rašinėlių tyrimas

Pasak Jovaišos (1975) ir Bitino (1969), trumpi rašinėliai mokyklos darbo sąlygomis yra labai patogus metodas mokiniams išsakyti, nes jie gali būti rašomi tiek klasėje, tiek namie ir apimti įvairiausių mokinių gyvenimo klausimus. „Rašinėliuose atsispindi mokinių pažiūros ir įsitikinimai, jų interesai (teoriniai, praktiniai), polinkiai ir skonis, bendrojo išsilavinimo lygis ir dvasinė kultūra, jų siekiai, laimėjimai ir nesėkmės“ (Jovaiša, 1975, p. 47). Rašinėliai gali būti grindžiami mokinių biografija, reikalauti istorijos, literatūros žinių, išreikšti savo požiūrį į literatūros kūrinio herojus, istorinius veikėjus. Rašinėliuose atsispindi mokinio filosofija, mąstymas, kalbinis išsilavinimas, sugebėjimas laisvai, aiškiai, vaizdžiai reikšti mintis.

Tačiau norint pasinaudoti rašiniaus, kaip tyrimo metodu, reikia tam tinkamai pasiruošti:

1. Išsiaiškinti, kokią asmenybės savybę norima atskleisti;
2. Numatoma tema, kurios nagrinėjimas galėtų išryškinti dominančias asmenybės savybes;
3. Kartu su mokiniais aptariami į temą įeinantys klausimai;
4. Sudaromas rašinio rašymui tinkamas psichologinis klimatas.

Reikėtų, kad visi mokiniai siektų kuo išsamiai išsakyti pagal temos reikalavimus. Nenuoširdumas neduos tinkamos medžiagos tyrinėtojų. Patartina rašini rašyti tam tikroje klasės gyvenimo situacijoje, pavyzdžiui, klasėje iškilus kokiam nors mokinių elgesio problemai. Rašiniai ne visada būna nuoširdūs, atviri, todėl reikia sugebėti išvėlgti ir tai, kas yra tarp eilučių. „Rašinių analizė – nemažas darbas, nes iš jų reikia išrinkti ne tik atskiras citatas, sakinius, bet ir suskaičiuoti, kiek kartų pasikartojo panašūs pasisakymai. Dažnumo dydis pirmiausia leidžia charakterizuoti tiriamąją grupę. Rašinio visuma duoda tam tikros medžiagos ir individo apibūdinimui, žinoma, jeigu tyrinėtojas ar diagnostikas yra visiškai įsitikinęs rašinio objektyvumu bei nuoširdumu“ (Jovaiša, 1975, p. 49).

2.2. Empirinio tyrimo organizavimas

Empirinio tyrimo tikslas. Empiriškai ištirti vaikų ir suaugusiųjų laisvalaikio socialinį-educacinį reikšmingumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti vaikų vasaros suaugusiems socialinį-educacinį reikšmingumą.
2. Išsiaiškinti vaikų vasaros vaikams socialinį-educacinį reikšmingumą.
3. Nustatyti esminius vasaros reikšmingumo sampratos skirtumus suaugusiųjų ir vaikų kultūrose.

Empirinio tyrimo metodai. Atliekant tyrimą buvo analizuojami studentų, vaikų ir jų tėvų pokalbiai-interviu (naudojama Juodaitytės (2002) parengta socialinė-pedagoginė studija „Vaikai vasarą savo tėvų namuose: vaiko situacija ir socialinės patirties reikšmingumas“ žr. 2 priedą) taikant turinio (*content*) analizę. Vadovaujantis šios analizės principais, tekste yra randami, identifikuojami leksiniai-semantiniai vienetai. Leksiniu-semantiniu vienetu gali būti sakinio dalis, sakinytis arba keli sakiniai. Leksiniai-semantiniai vienetai reiškia, kad toje konkrečioje teksto dalyje yra kažkokia prasmė, kažkas norima pasakyti. Jie grupuojami pagal panašumą, o vėliau įvardijami. Taip buvo struktūruojamas visas pokalbis-interviu. Grupių pavadinimai tampa struktūrinėmis prasminėmis nagrinėjamo reiškinių ašimis, kategorijomis. (žr. 4 priedą).

Socialinės-pedagoginės studijos tikslai:

1. Susipažinti su vaikų gyvenimu vasarą artimiausioje aplinkoje:
  - savo tėvų namuose;
  - draugų (kiemo, gatvės) sambūriuose.
2. Mokyti vaiko pažinimo būdų:
  - stebėjimo natūralioje aplinkoje;
  - pokalbio-interviu su vaikais ir jų tėvais namuose;
  - rinkti reikšmingus vaiko gyvenimo faktus;
  - aprašyti vaiko gyvenimo situacijas;
  - interpretuoti ir apibendrinti faktus.
3. Mokyti pedagoginės sąveikos būdų su vaiku natūralioje namų aplinkoje.

Socialinė-pedagoginė studija susideda iš 10 dalių, kurios sudarytos iš 61 klausimo.

Pirmoje dalyje aprašomi studento, atlikusio studiją, prisiminimai apie vaikystę.

Antra dalis: susipažinimas su vaiko daiktine, buitine, kultūrine aplinka lankantis jo tėvų namuose.

Trečia dalis: pokalbis su vaiku namuose.

Ketvirta dalis: pokalbis su vaiko tėvais. Orientaciniai klausimai pasiūlomi, žr. Priedą nr.: 2.

Penkta dalis: pokalbis su vaiku. Orientaciniai klausimai pasiūlomi, žr. Priedą nr.: 2.

Šešta dalis: surinktos medžiagos apibendrinimas pagal šias temas:

- Studento, atlikusio studiją, vasara tėvų namuose.
- Vaiko daiktinė, kultūrinė aplinka namuose.
- Tėvų požiūris į vaikų atostogas ir į jų poreikius vasaros atostogoms.
- Vaikų darbas namuose ir jo ugdomoji reikšmė.
- Tėvų elgesio su vaiku namuose pobūdis: priežiūra, kontrolė, bausmės (savarankiškumo skatinimas, teigiamo elgesio įgūdžių stiprinimas ir kt.)
- Vaikų požiūris į atostogas vasarą tėvų namuose.
- Vaiko santykiai su namiškiais, draugais, kaimynais.
- Suaugusiųjų požiūris į vasaros reikšmingumą vaikams.

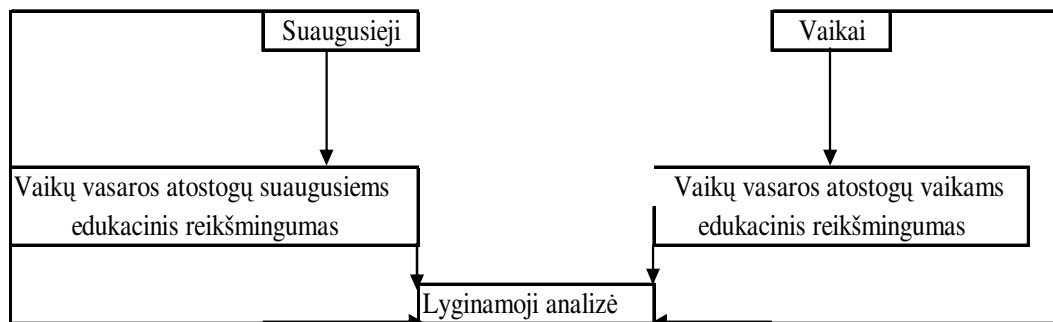
Septinta dalis: socialinę-pedagoginę studiją atliekantis asmuo aprašo, kaip vaiko įgytą patyrimą galima panaudoti situacinio mikro mokymo(si) projektuose.

Aštunta dalis: pasiūlymai tėvams ir vaikams.

Devinta dalis: išpūdžiai apsilankius vaiko namuose.

Dešimta dalis: apibūdinama vaiko situacija vasarą jo tėvų namuose.

Socialinės-pedagoginės studijos duomenys analizuojami keliais pjūviais (žr. 1 pav.).

1 pav. Tyrimo pjūviai

Atrankos metodas. Empiriniuose tyrimuose beveik visada daroma išankstinė atranka, t.y.

parenkama atsitiktinė generalinės aibės elementų dalis, ištiriamas nagrinėjamo požymio pasiskirstymas šioje dalyje ir iš jos sprendžiama apie šio požymio pasiskirstymą visoje generalinėje aibėje. Ši pasirinktoji dalis vadinama imtimi. Imtis turi būti pakankamai reprezentatyvi, kad pagal jos rezultatus būtų galima spręsti apie generalinę visumą. Mokslinėje literatūroje aprašoma daug būdų, kaip parinkti tiriamuosius asmenis (Kardelis, 2002; Merkys, 1995), tačiau jie pagrįsti vienu pagrindiniu principu – imties atsitiktinumo principu, t.y. visi populiacijos elementai turi turėti vienodas galimybes patekti į imtį.

Norint tiksliau paaiškinti pasirinktos imties atrankos tikslingumą ir pagrįstumą, reiktų įvardyti kokybinių ir kiekybinių metodų skirtumus mokslinio tyrimo proceso struktūroje. Parenkat tyrimo subjektus, pagal Krathwohl (1993) sudarytą lentelę (Kardelis, 2002), išryškėja šie kokybinės ir kiekybinės tyrimo priegigos skirtumai:

- kokybiniame tyrime subjektų parinkimas yra tikslingas; individai ir situacijos yra parenkami taip, kad jie išryškintų atrastas prasmes ir patikrintų hipotezes;
- kiekybiniame tyrime subjektai numatomi prieš renkant duomenis, nors kartais vykstant tyrimui gali būti papildyti kitais. Dažnai subjektai pasirenkami siekiant visuotinumą.

Subjektų parinkimą apsprendžia ir tyrimo aplinka. Kokybiniame tyrime subjektams parenkama natūrali jiems aplinka, kuri gali kisti, atsiradus naujiems subjektams ar naujoms hipotezėms. Taigi, kalbant apie tyrimo imties sudarymo principus, reiktų akcentuoti tik tuos klausimo aspektus, kurie aktualūs aprašomajam tyrimui.

Tyrimo vieta ir laikas: tyrimas vyko 2003-2005 metais. Apklausoje dalyvavo įvairių Lietuvos miestų (Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Biržų) studentai, vaikai ir jų tėvai.

Tyrimas buvo grindžiamas tiriamųjų savanoriškumo ir iš dalies anonimiškumo principais. Anonimiškumu siekta gauti autentiškus, nuoširdžius ir atvirus tiriamųjų atsakymus. Norėta, kad išsakyti teiginiai nebūtų nulemti pašalinių asmenų nuostatų, o atspindėtų konkretaus tiriamojo nuomonę.

Tiriamųjų charakteristikos.

Tyrimo dalyvavo 195 respondentai: Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Biržų miestų I-VI klasių mokiniai (n=71) ir jų tėvai (n=71). Pagrindinės vaikų charakteristikos pateiktos 2 lentelėje.

Kokybinio tyrimo imties charakteristika (n=71)

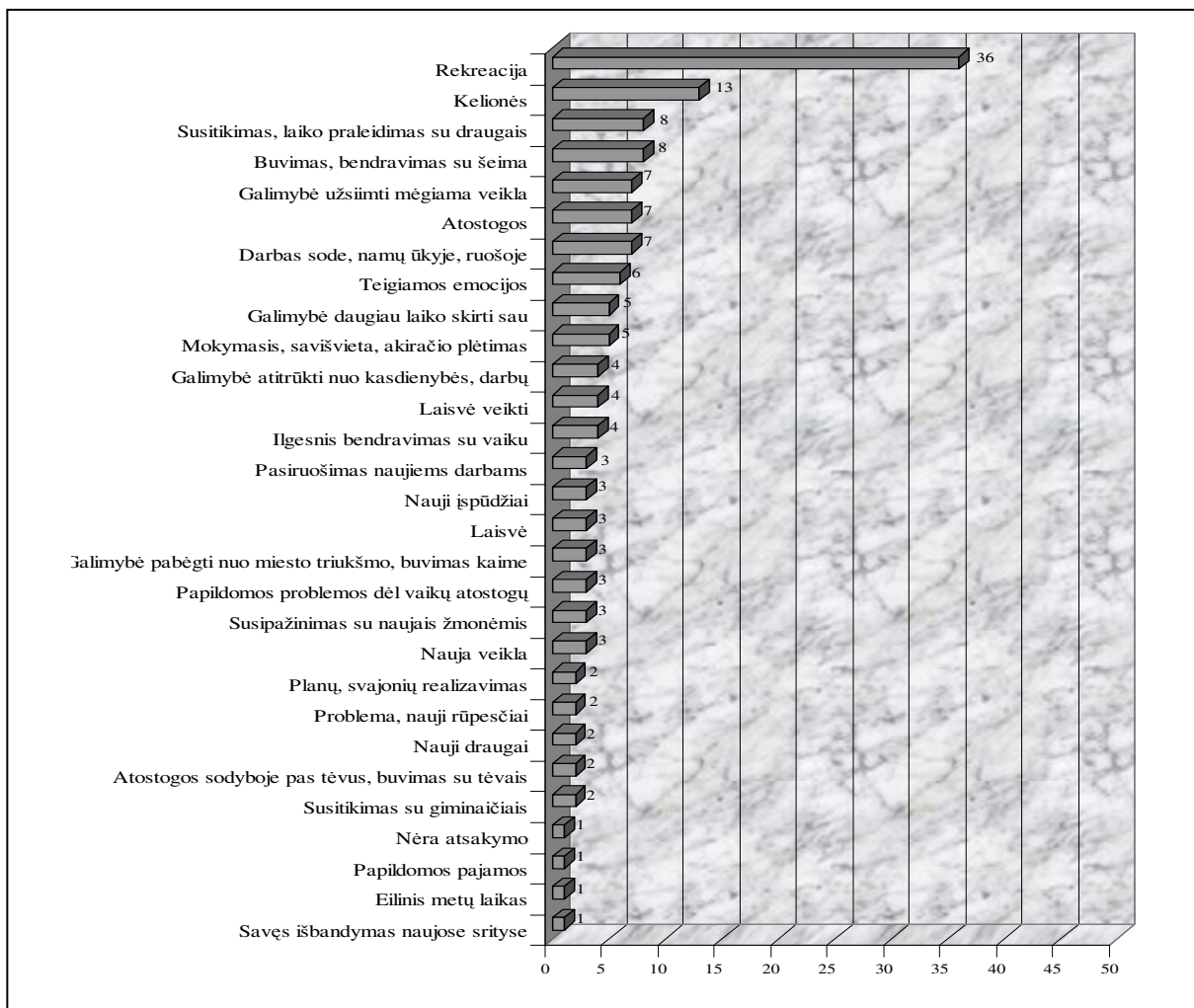
Lytis											
Mergaitė						Berniukas					
Skaičius (n)			Procentai (%)			Skaičius (n)			Procentai (%)		
42			59			29			41		
Klasė, kurioje vaikas mokėsi											
<u>I</u>		<u>II</u>		<u>III</u>		<u>IV</u>		<u>V</u>		<u>VI</u>	
Skaičius (n)	Procentai (%)	Skaičius (n)	Procentai (%)	Skaičius (n)	Procentai (%)	Skaičius (n)	Procentai (%)	Skaičius (n)	Procentai (%)	Skaičius (n)	Procentai (%)
3	4	9	13	8	11	30	43	14	20	6	8
Šeimų gyvenamoji vieta											
Miestas		Nedidelis miestelis		Kaimas		Nenurodyta					
Skaičius (n)	Procentai (%)	Skaičius (n)	Procentai (%)	Skaičius (n)	Procentai (%)	Skaičius (n)	Procentai (%)				
51	72	2	3	17	24	1	1				

Duomenys (žr. 2 lentelę) demonstruoja, kad tyrime dalyvavo daugiau mergaičių (59 %) nei berniukų (41 %). Taigi, galima daryti prielaidą, kad tyrime vyrauja mergaičių nuomonės, kadangi jų, naudojant socialinę-pedagoginę studiją, buvo apklausta daugiau.

Iš 2 lentelės matyti, kad apklaustieji vaikai mokėsi I-VI klasėse. Daugiausia apklausta IV klasės mokinių (43 %), vyrauja miesto tipo šeimos (72 %).

Apklausti Šiaulių universiteto, edukologijos fakulteto magistrantūros studijų pakopos dieninio ir neakivaizdinio skyrių I kurso studentai (n=53). Pripažintos galiojančiomis 53 socialinės-pedagoginės studijos.

2.2.1. Suaugusiųjų samprotavimų apie vaikų vasaros atostogų diskursas

2 pav. Suaugusiajam vasara tai ... (n=53)

Suaugusieji vasaros reikšmingumo diskurse (žr. 2 pav.) didžiausią reikšmę teikia:

- *rekreacijai (atsakymų dažnis – 36):*

[galimybė pabūti gamtoje bei gryname ore] (2); *

[poilsis prie jūros, graži gamta, kuri teikia daug nuostabių jausmų] (13);*

[poilsis ir jėgų atgavimas po įtempto metų darbo. Mėgstu vasarą kuo daugiau laiko praleisti gamtoje, <...>] (31);*

- *komunikacinių galimybių plėtojimui (atsakymų dažnis – 27):*

[tai – <...> metas, kai galiu ilgiau pabūti su savo šeima, su savo vyro šeima, tėvais, <...>] (14);*

[<...>.Galiu mėgautis <...>, bendravimu, kai nereikia kažkur skubėti.] (42);*

[tai laikas, kai aš turiu galimybę pažinti savo vaikus, kai galiu ramiai, niekur neskubėdama jų išklausti, kai galiu pamatyti, kuo jie gyvena. Tai laikas, kada išties suprantu, kokia esu jiems reikalinga – čia ir dabar... .] (51);*

[<...>, bendravimas su draugais ir dabar yra neišvengiama mano atostogų dalis] (35);*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

○ *laisvei (atsakymų dažnis – 7):*

[tai laikas, kai galima užsiimti tuo, kam paprastai nelabai lieka laiko, kai gali veikti, ką nori, <...>] (24);*

○ veiklai (atsakymų dažnis – 10):

[galimybė užsiimti nauja veikla] (2);*

[dabar vasara man reiškia <...>, naujos veiklos paiešką, <...>.] (49).*

○ *edukaciniams aspektams (atsakymų dažnis – 5):*

[<...>, nesibaigiančios sesijos] (1);*

[<...>, naujų žinių sėmimasis, ruošimasis kitiems mokslo metams] (18);*

[<...>. Taip pat stengiuosi aplankyti įvairius muziejus, parodas, spektaklius, kurių dėl užimtumo negalėdavau aplankyti.

Dalyvauju kultūriniuose renginiuose ir taip plečiu savo akiratį] (31).*

○ *darbui sode, namų ūkyje (atsakymų dažnis – 7):*

[darbas sode, uogų ir daržovių konservavimas] (1);*

[Vasara – augimo metas. Auginsiu įvairias daržo gėrybes ir džiauksiuos kiekvienu ilgesniu svogūno laiškui, gėrėsiuos javų laukais lygiai, kaip žydinčiomis darželio gėlėmis] (10);*

[galimybė <...>, padėti tėvams namų ūkyje] (11).*

○ *teigiamoms emocijoms (atsakymų dažnis – 6):*

[<...>, emocinis atsigavimas, <...>] (34);*

[vasara – <...>, šiluma ir ramybė <...>, malonūs prisiminimai.] (48).*

○ *galimybei daugiau laiko skirti sau (atsakymų dažnis – 9):*

[Tai <...>, galimybė pabūti su savimi, <...>.] (40);*

[<...>. Vasarą galiu daugiau laiko <...>, rūpintis grožiu ir sveikata. <...>.] (42).*

○ *atitrūkimui nuo kasdienybės (atsakymų dažnis – 7):*

[<...>, atotrūkis nuo kasdieninės rutinos, <...>] (36);*

[vasara – <...>, ramybė nuo pabodusių darbų bei laisvas laikas, <...>.] (48).*

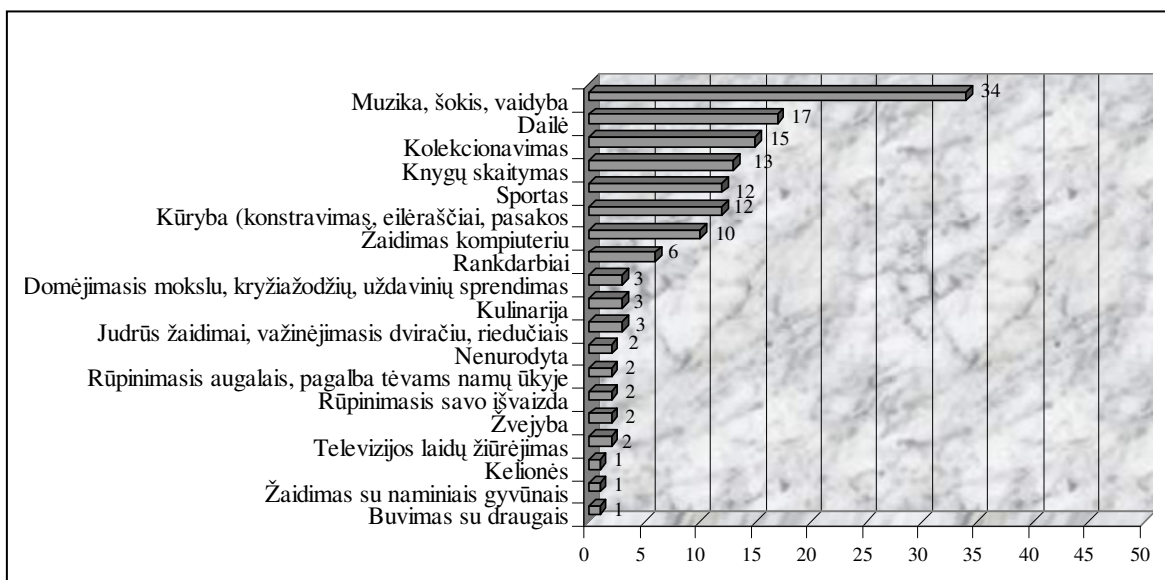
○ *taip pat yra atsakymų, kurie priešpastato ir iškraipo vasaros atostogų reikšmę (atsakymų dažnis – 6):*

[problema] (17);*

[praktiškai nieko, eilinis metų laikas ir viskas] (28).*

---

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

3 pav. Vaikų pomėgiai (n=71)

Suaugusiųjų diskurso apie vaikų pomėgius atsakymų dažniai pavaizduoti 3 pav. Kai kurie tėvų atsakymai:

[mėgsta šokti ir dainuoti, lanko muzikos ir choreografijos mokyklas. Laisvalaikiu groja pianinu] (27.1);*

[<...>, mėgsta leisti laiką kartu su draugais] (1);*

[berniukas labai mėgsta <...> kurti savo pasaulį, kuriame egzistuoja gatvės, gamyklos, automobiliai, parduotuvės, namai ir žmonės.] (52);*

[didžiausias pomėgis – žaisti kompiuteriu. <...>] (6.2);*

[labiausiai L. patinka važinėti su traktorium po laukus. Važiuoti šia transporto priemone išmokė tėvelis] (39);*

[<...>.Labai mėgsta rankdarbius] (4.1.);*

[mėgstamiausias užsiėmimas – televizijos laidų žiūrėjimas. <...>.] (4.2.);*

[<...>. Hobis – kulinarija] (4.2.);*

[eina į baseiną, čiuožyklą. Hobis – karate būrelis] (17.1);*

[mėgsta piešti, lanko dailės studiją, <...>.] (21.2);*

[renka paveikslukus, atvirukus, ištraukas iš laikraščių ir žurnalų su POP žvaigždžių atvaizdais. <...>.] (33.2);*

[<...>. Labai mėgsta skaityti knygas.] (48);*

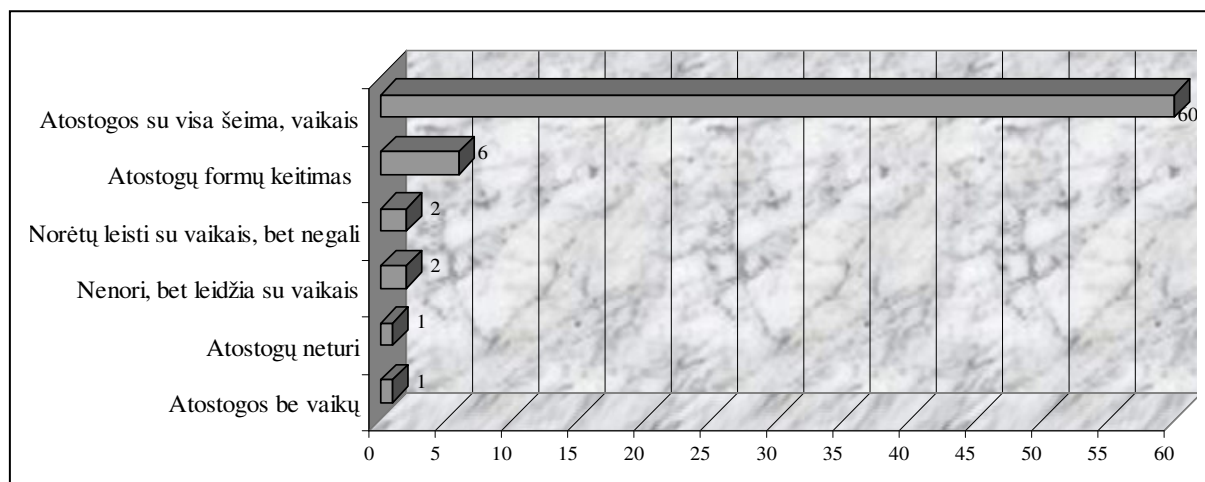
[žvejoti. <...>.] (16);*

[<...>, gražiai rengtis ir susišukuoti plaukus] (20.1);*

[<...>, labai mėgsta gauti dovanų ir pati pirkti įvairių rūšių kaktusus, kuriuos ji pati prižiūri.] (30);*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

[<...>. Jis mėgsta spęsti matematinius uždavinius ir turi daug knygelę su įvairiais uždavinukais. Kiekvienais metais dalyvauja pradinių klasių matematikos olimpiadoje ir visada užima prizines vietas] (33.2).*

4 pav. Tėvų vasaros atostogų formos (n=71)

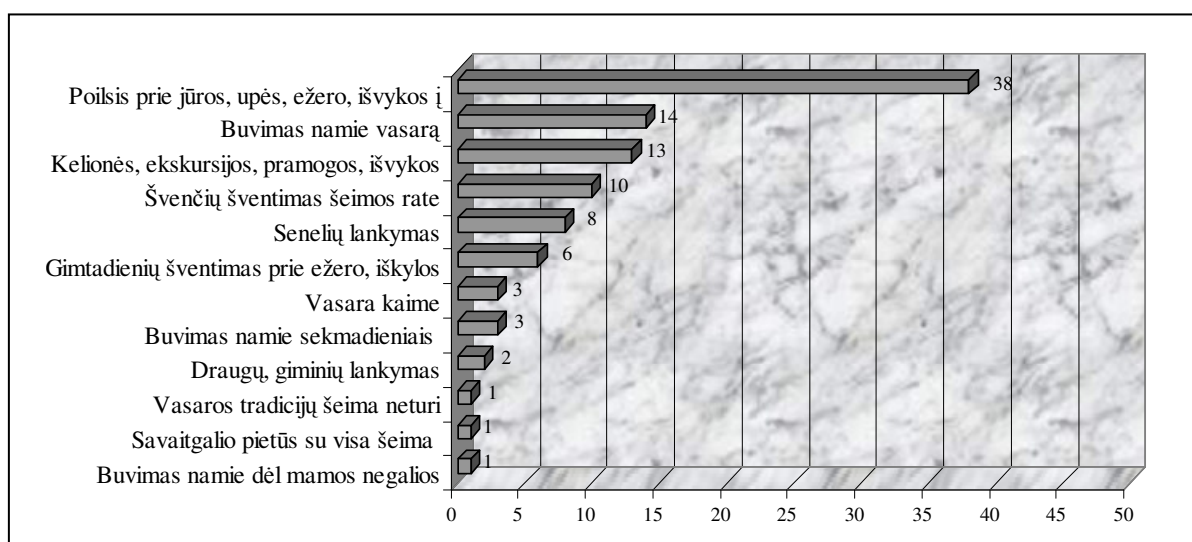
Į klausimą, kaip tėvai mėgsta leisti vasaros atostogas: su vaikais ar be jų, dauguma tėvų atsakė, kad *atostogauja su visa šeima* (atsakymų dažnis – 60). Tačiau buvo ir kitokių atsakymų:

[atostogas norėčiau leisti be vaikų, deja atostogaujame kartu] (1);*

[tėvai tiesiog neatostogauja. G. priversta vasaros atostogas leisti viena, arba su seneliais] (4.2);*

[ir su vaikais ir be jų, kai nusibosta vaikai.] (50);*

[tėtis prisipažino, kad neturi atostogų jau penkti metai, bet, jei turėtų, mieliau poilsiautų visa šeima, dukra jau didelė, jokių rūpesčių su ja neturi.] (53). *

5 pav. Šeimų tradicijos vasarą (n=71)

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

Iš suaugusiųjų diskurso apie šeimų tradicijas vasarą analizės, galima teigti, kad:

- *dažniausiai vasara praleidžiama poilsiaujant prie jūros, upės, ežero, keliaujant, pramogaujant, išvykose, aplankant senelius, draugus, gimines:*

[vykstame prie ežerų, jūros ar šiaip kur nors <...> kiekvieną vasarą stengiamės gauti kelialapį prie Sartų ežero] (27.1);*

[vasarą nesinori sėdėti namie, nes gyvename komunaliniame name, todėl dažnai važiuojame į gamtą, <...>.] (47);*

[kiekvienais metais važiuoja į Molėtus, ten turi mėgiamą ežerą, kurį supa nuostabaus grožio gamta.] (53);*

[mėgsta išvykti kur nors toliau nuo namų. Lanko įžymias Lietuvos vietas: Kernavės piliakalniai, Trakų pilis, Klaipėdos Jūrų muziejus, Vilniaus įžymybės ir kt.] (36.2);*

[mėgsta keliauti. Ypač vasarą. Kelionės pažintinės-pramoginės, jas dažniausiai planuoja anksčiau.] (52);*

[Savaitgaliais aplankyti močiutę kaime. <...>.] (40);*

[mėgsta „aktyvesnes“ atostogas, t.y. <...>, mielai lanko draugus, gimines, <...>.] (35);*

[dažnai rengia su savo bendruomenės (baptistų) nariais įvairias iškylas, stovyklas] (14).*

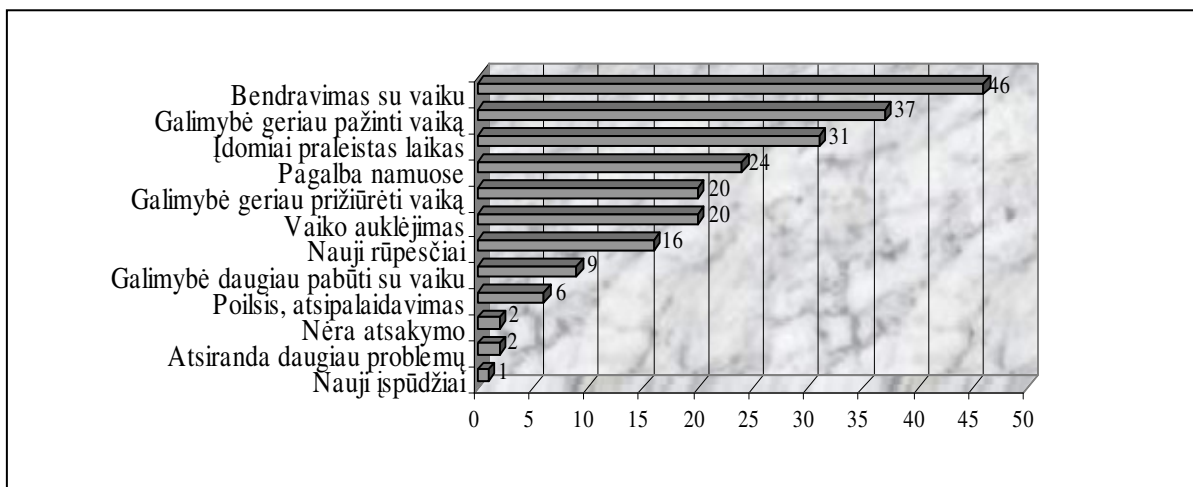
- *Kai kurios šeimos vasaros atostogų metu būna namie:*

[visada būna namuose, tik kartas nuo karto tėvas nuveža su arkliu pas senelius] [matyt, vaikas net neišsivaizduoja, kaip praleidžia atostogas kiti vaikai, kada kartu su tėveliais vyksta prie ežerų ar jūros, kada vedasi į parką ar pušyną pasivaikščioti] (5);*

[didžiąją atostogų ir laisvalaikio dalį šeima praleidžia namuose. <...>.] (36.1).*

Atlikus diskursą paaiškėjo, kad yra ir tokių šeimų, kurios vasaros tradicijų neturi:

[ypatingų vasaros tradicijų šeima neturi.] (45).*

6 pav. Tėvams vaikų vasaros atostogos tai ... (n=71)

Išnagrinėjus tėvų atsakymus į klausimą, ką jiems reiškia vaikų vasaros atostogos, paaiškėjo, kad daugumai tai yra:

- *bendravimas su vaiku:*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

[vaikas gali daugiau <...> pabendrauti su tėvais <...> O taip pat geriau sutaria su šeima] (39). *

- *galimybė geriau pažinti vaiką:*

[galimybė labiau išsiklausyti, suprasti ir pagal galimybes patenkinti vaikų lūkesčius ir poreikius] (6.1). *

- *įdomiai praleistas laikas:*

[<...> ką nors įdomaus ir tai visiems kartu įgyvendinti] (11). *

- *nauji rūpesčiai:*

[didžiausias mamos rūpestis: ji norėtų, kad dukra daugiau patirtų ir pamatytų, tačiau neturi tam galimybių] (4.1);*

[vaiko atostogų tėvai neplanuoja, nes jos tokios pat jau kelinti metai iš eilės: laisvalaikis kieme, senelių sode ir kelios dienos prie jūros]; *

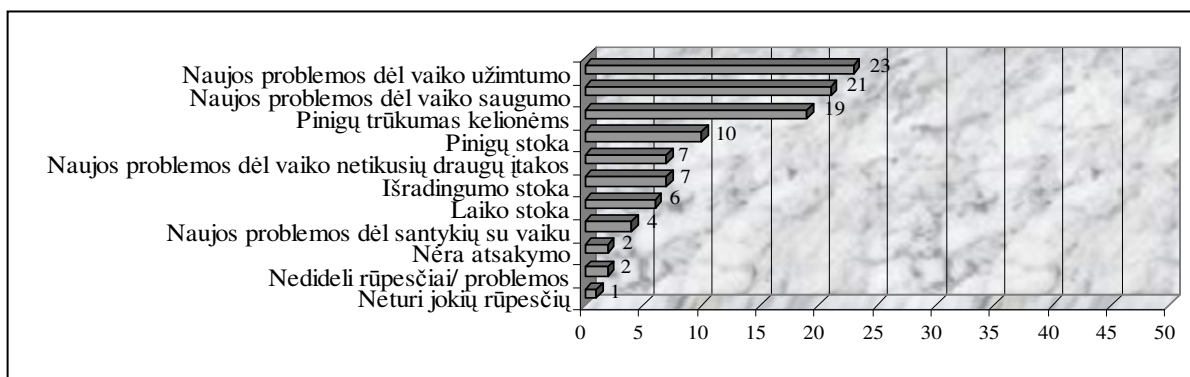
[bendravimui su dukra, bendroms išvykoms nelieka laiko, nes tėvai tiesiog neatostogauja] (6). *

- *poilsis, atsipalaidavimas:*

[puikus poilsis] (6.1). *

- *atsiranda daugiau problemų:*

[Prižiūrėti sunkiau] (24.2).*

7 pav. Tėvų rūpesčiai dėl vaikų vasaros atostogų (n=71)

Iš suaugusiųjų diskurso paaiškėjo tėvams vaikų vasaros atostogų metu dažniausiai kylančių rūpesčių pobūdis: *naujos problemos (atsakymų dažnis – 55):*

- *dėl vaikų užimtumo (atsakymų dažnis – 23),*
- *dėl vaikų saugumo (atsakymų dažnis – 21),*
- *dėl vaiko netikusių draugų įtakos (atsakymų dažnis – 7),*
- *dėl santykių su vaiku (atsakymų dažnis – 4).*

Pinigų trūkumas (atsakymų dažnis – 29):

[pinigų trūkumas kelionėms, stovykloms, įdomesnėms pramogoms] (36.1);*

[pramogoms ir vaikų vasaros stovykloms] (19.2).*

Išradingumo stoka (atsakymų dažnis – 7), laiko stoka (atsakymų dažnis – 6):

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

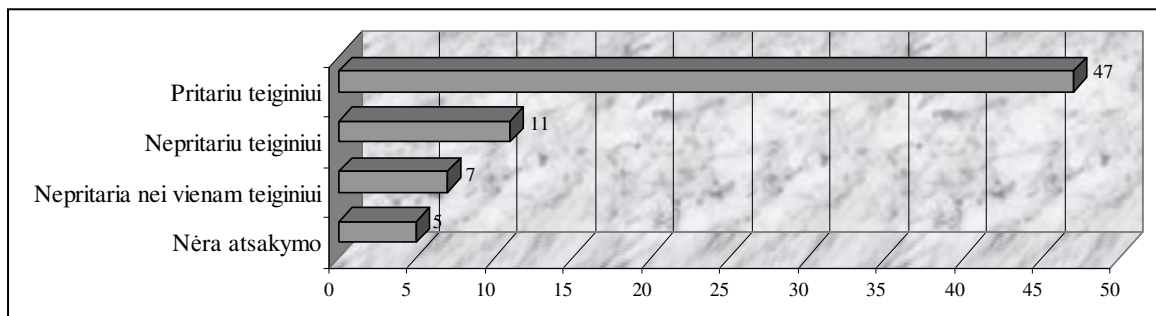
[labiausiai trūksta laiko, nes vasarą kaime daug darbų] (39);*

[laiko trūkumas kelionėms, nes dažniausiai vaiko atostogos nesutampa su mūsų] (47).*

Tik keletas tėvų atsakė, kad *vaikų vasaros atostogos jiems nekelia jokių rūpesčių* (atsakymų dažnis – 1), arba kelia nedidelius rūpesčius/ problemas (atsakymų dažnis – 2):

[didelių rūpesčių neturi] (23.1);*

[kartais turi, bet jos nereikšmingos] (12.1).*

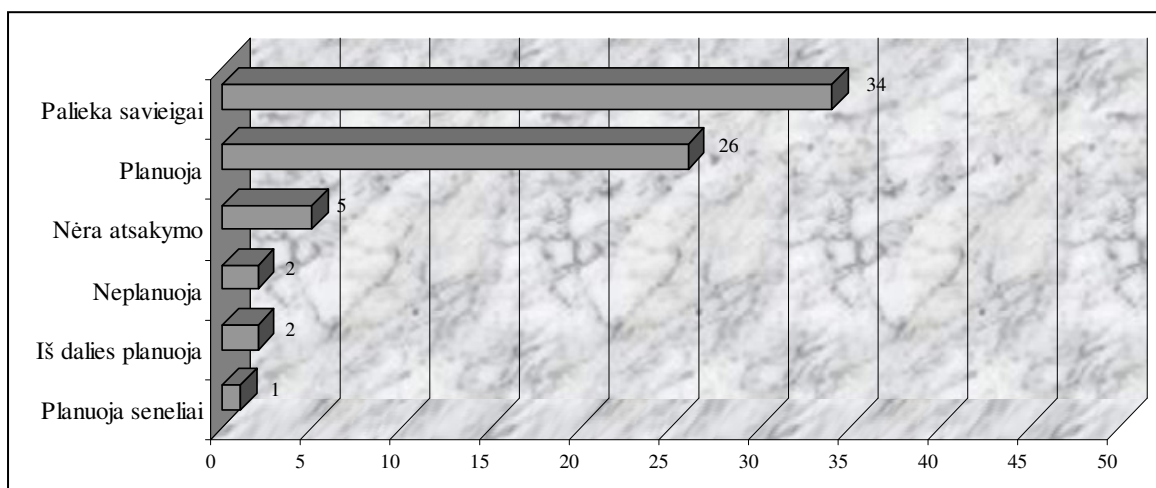
8 pav. Tėvai neturi rūpesčių dėl savo vaikų, nes vaikai myli savo tėvus, yra atsidavę, paklusnūs ir kt. (n=71)

Teiginiui „*Neturite rūpesčių dėl savo vaikų, nes vaikai myli savo tėvus, yra atsidavę, paklusnūs ir kt.*“ pritarė 47 tėvai, nepritare 11:

[mama skundėsi, kad duktė dažnai ją ignoruoja, nepaklusni, pastoviai ginčijasi] (45);*

[<...> nes jei turi vaiką, visada yra rūpesčių, nepriklausomai nuo to, ar jis blogas, ar geras] (47).*

Taigi, išnagrinėjus tėvų diskursą šiuo klausimu, pastebima tendencija, jog *tėvai rūpesčių dėl savo vaikų neturi.*

9 pav. Tėvų planavimas, ką vaikai veiks vasarą (n=71)

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

Į klausimą, ar tėvai planuoja vaikų vasaros atostogas, dauguma atsakė, kad tai palieka saviškai (atsakymų dažnis – 34):

[<...> kadangi nežinom, kaip susiklostys savaitgalių ar šiaip paprastų dienų darbai. Dažniausiai vasaros darbai priklauso nuo oro sąlygų] (39).*

Vaikų vasaros atostogas planuoja arba iš dalies planuoja 28 iš 71 apklaustųjų tėvų.

[Tėvai dėl dukters labai planuoja vasarą iš anksto, nes labai nori užimti savo dukrą] (41);*

[Kartu su vaiku planuoja savo vasaros atostogas. Kiekvienas šeimos narys pateikia savo pasiūlymą, išrenkamas pats tinkamiausias visiems] (52);*

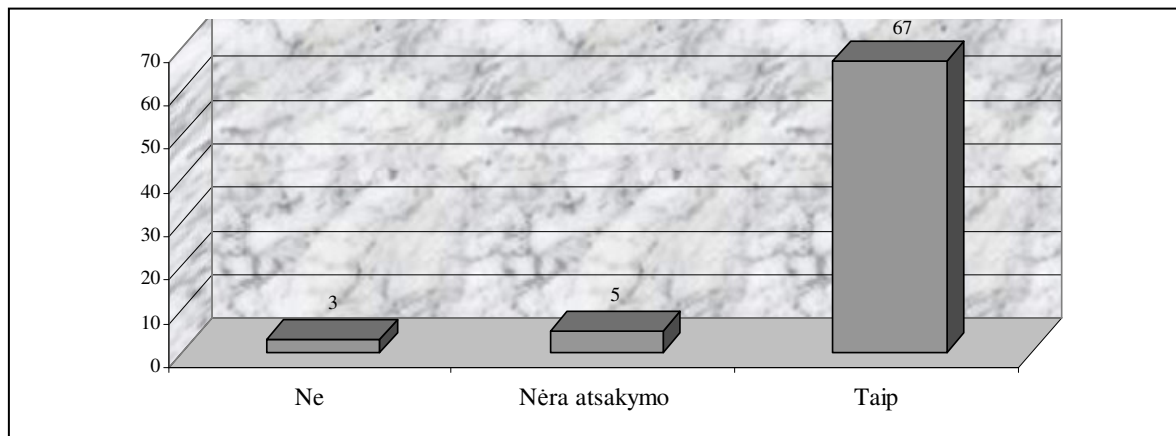
[<...> vasarą iš anksto stengiuosi užsakyti namelį Šventojoje, leidžiame sau savaitę pabūti prie jūros] (49).*

Labai maža dalis apklaustųjų tėvų atsakė, jog visiškai vaikų vasaros atostogų neplanuoja (atsakymų dažnis – 2) arba jas planuoja seneliai (atsakymų dažnis – 1) :

[Paprastai atostogų neplanuoja, buvo planuota vienintelė kelionė į Prancūziją.] (46);*

[<...> nes kartais darbai neleidžia susiplanuoti atostogų, o be to, įdomesnės yra nesuplanuotos] (48) ;*

[Dukra apkeliavusi visą Lietuvą, tačiau į ekskursijas ji vyksta su močiute, poilsiauja prie jūros taip pat su močiute] (53).*

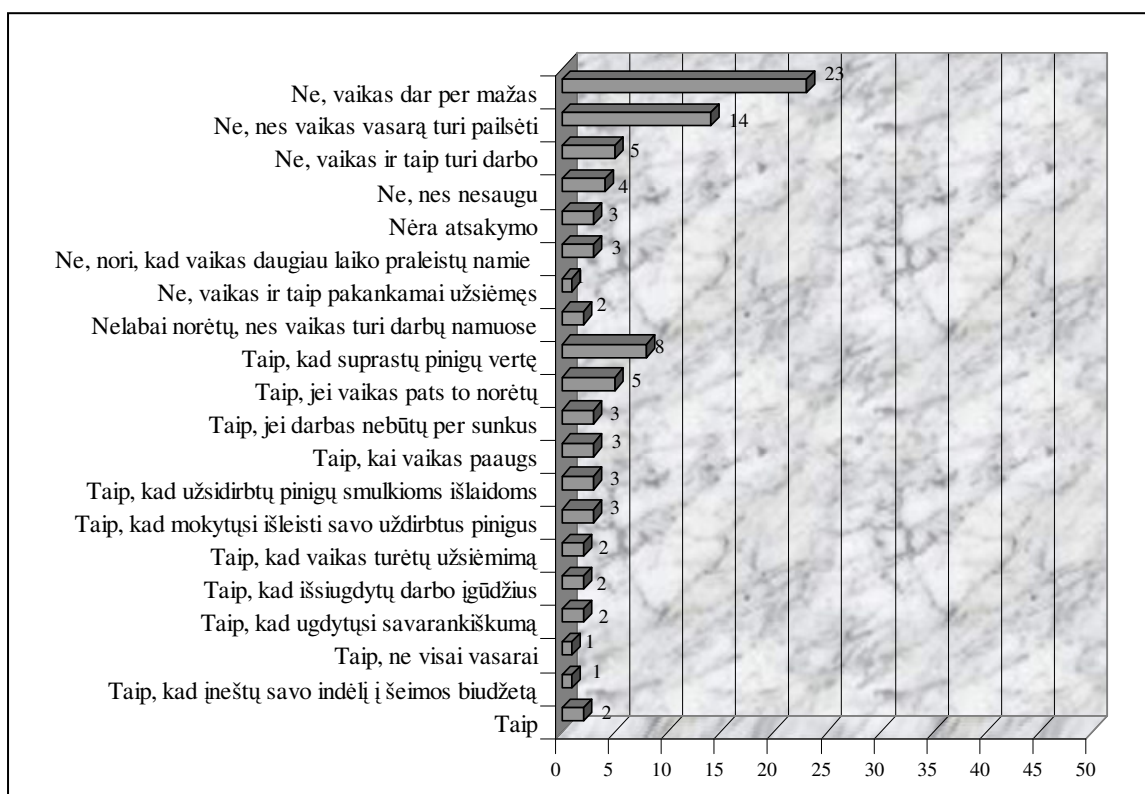
10 pav. Vaikų norų, susijusių su vasaros atostogomis, paisymas (n=71)

Į klausimą, ar tėvai atsižvelgia į vaikų norus, susijusius su vasaros atostogomis, 67 iš 71 tėvai atsakė teigiamai:

[visada atsižvelgiame į vaikų norus nuvažiuoti prie jūros, nueiti į atrakcionų parką, nuvažiuoti į kaimą ir kt.] (40);*

[atsižvelgiu į tuos norus, kuriuos galiu įgyvendinti.] (49).*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

11 pav. Tėvų norų, kad vaikai dirbtų per vasaros atostogas, diskursas (n=71)

55 iš apklaustųjų tėvų atsakė *nenorintys, kad vaikas dirbtų per vasaros atostogas, nes:*

- o *vaikas dar per mažas:*

[per mažas keliauti į visuomenę. Turėtų sulaukti 15 metų] (16);*

[dar anksti, suspės] (24.1).*

- o *vaikas vasarą turi pailsėti:*

[bijo, kad vaikas nepavargtų. Tam ir yra atostogos, kad pailsėtų] (7.1);*

[vaikas turi pakeisti namų aplinką, atsipalaiduoti nuo savo rūpesčių] (21.2).*

- o *vaikas ir taip turi darbo:*

[nes darbo pakanka senelių sode] (4.2);*

[kaime ir taip vaikas turi darbo, padeda tėvams namų ūkyje] (27.2);*

[nes ji ir taip prižiūri savo sesutę namuose] (42);*

- o *nesaugu:*

[nes nėra įsitikinusi, kad dirbdami tokio amžiaus vaikai yra apsaugoti nuo suaugusiųjų prievartos, bendraamžių patyčių bei smurto] (4.1);*

[tėvas neprieštarautų, kad L. pardavinėtų gatvėje laikraščius <...> tačiau mergaitės mama tam prieštarauja, nes gatvėje L. būtų nesaugu, ji jau nebe vaikas, seniai praaugo bendraamžius.] (45).*

- o *nori, kad vaikas daugiau laiko praleistų namie:*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

[Norėtų, kad kuo daugiau laiko praleistų namie] (20.2);*

[norėtų, kad jis pabūtų namuose, kartu su savo tėvais] (36.2).*

- o *vaikas ir taip pakankamai užsiėmęs:*

[nėra kada, nes abu vaikai labai užimti sportu. Vasaros metu taip pat lanko teniso treniruotes] (19.1).*

16 tėvų *norėtų, kad vaikas dirbtų per vasaros atostogas tam, kad:*

- o *suprastų pinigų vertę, įneštų savo indėlį į šeimos biudžetą, užsidirbtų pinigų smulkioms išlaidoms:*

[kad pajustų lito vertę, kad įvertintų tėvų pastangas, kad vaikas pajustų, kad uždirbtas pinigas savo rankomis yra brangesnis.] (51);*

[šeimai trūksta pinigų, todėl kiekvienas litas – sveikintinas dalykas.] (10.1);*

[kad užsidirbtų pinigų savo išlaidoms] (1).*

- o *mokytųsi išleisti savo uždirbtus pinigus:*

[<...> kad galėtų vaikai patys mokytis išleisti savo uždirbtus pinigus] (13.2).*

- o *ugdytųsi savarankiškumą, įgytų atsakomybės jausmą, išsiugdytų darbo įgūdžius:*

[<...> [gytų atsakomybės.] (4);*

[<...> nes vaikui reikia ugdyti savarankiškumą] (16);*

[kad šis šiek tiek pamėgtų darbą, išsiugdytų darbo įgūdžius, suprastų, kad darbas duoda rezultatą ir naudą] (13.1).*

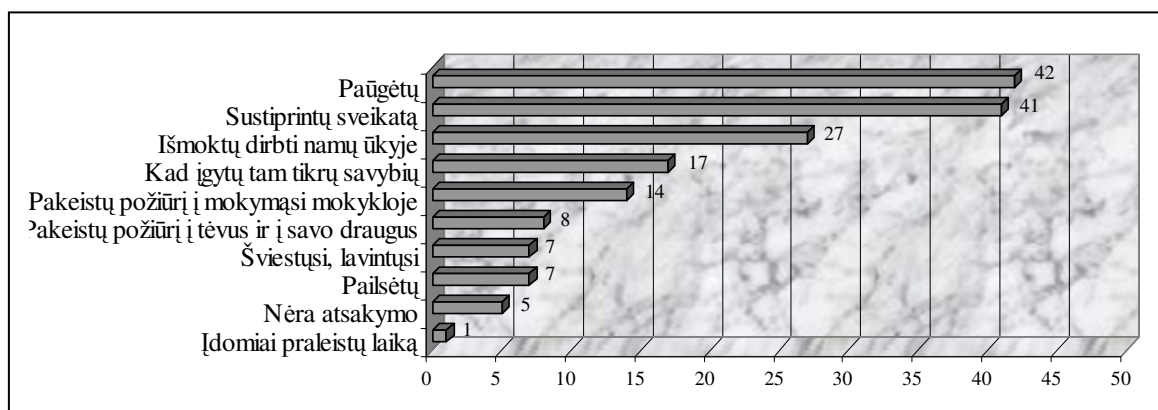
Tėvai *norėtų, kad:*

- o *vaikas turėtų užsiėmimą:*

[gal ir gerai būtų, kad vaikas turėtų kokį nors užsiėmimą] (28).*

- o *darbas vasarą nebūtų per sunkus:*

[Svarbiausia, kad darbas vaikui nebūtų sunkus, atitiktų jo fizines galias.] (52).*

12 pav. Tėvai nori, kad vaikai per vasarą pasikeistų (n=71)

Iš tėvų diskurso paaiškėjo, jie norėtų, kad vaikai per vasarą:

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

- *paūgētu, sustiprintų sveikatą:*

[nes sveikatos stiprinimas <...> dar nieko nepagadino] (1).*

- *išmoktų dirbti namų ūkyje:*

[kad labiau padėtų sesei namų ūkio darbus dirbant] (25.2).*

- *įgytų tam tikrų savybių, pakeistų požiūrį į mokymąsi mokykloje, į tėvus ir į savo draugus:*

[pasikeistų bendras supratimas apie gyvenimą] (46);*

[kad <...> būtų pakantesnė ir meilesnė] (25.2);*

[<...> sustiprintų motyvaciją mokytis] (13).*

- *šviestųsi, lavintųsi:*

[pradėtų labiau skirti dėmesį anglų kalbos pamokai] (16); *

[išmoktų ką nors nauja] (37.1).*

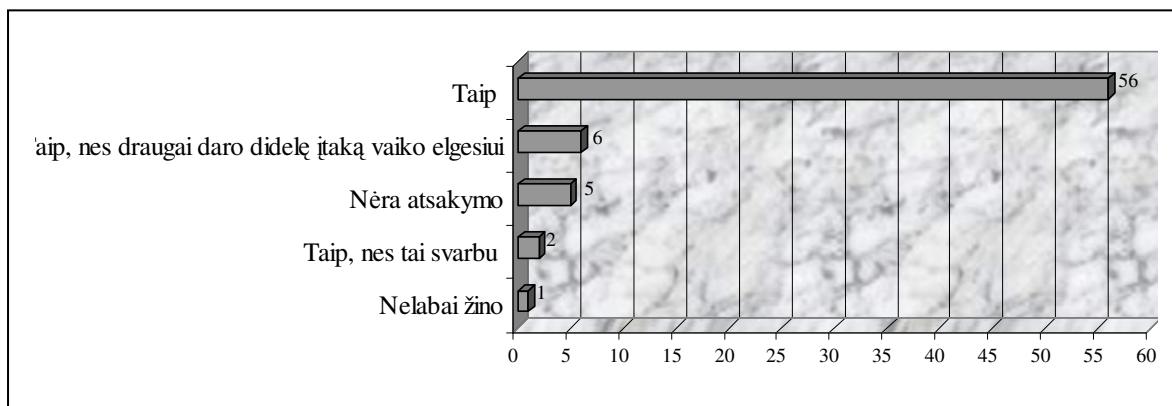
- *pailsėtų, įdomiai praleistų laiką:*

[<...> pailsėti] (46);*

[įdomiai praleistų laiką] (30).*

Tačiau yra tėvų, kuriems:

[labiausiai patinka, kai dukra vasaros atostogas leidžia kartu su seneliais sode. Tai labai paranku: seneliai turi pagalbininkę; vaikas prižiūrimas suaugusių žmonių; visiškai nereikia atitraukti dėmesio nuo darbo ir rūpintis vaiko laisvalaikiu, mityba...] (4.2).*

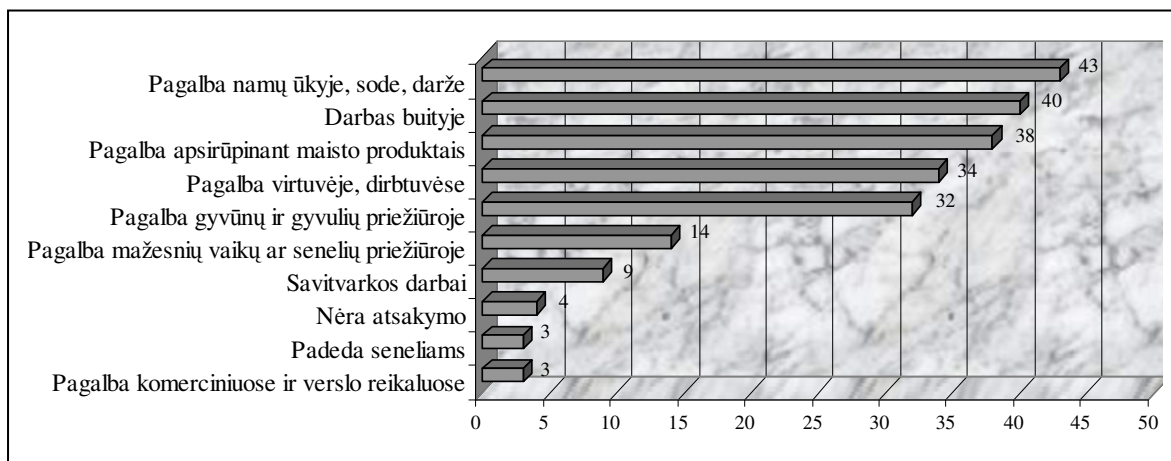
13 pav. Tėvai žino su kuo ir kodėl bendrauja jų vaikas (n=71)

Dauguma tėvų žino, su kuo ir kodėl bendrauja jų vaikas:

[taip, žinau, nes tai mums yra svarbu.](47);*

[pažįstame visus jos draugus: tai kaimynės, klasiokai. Mums labai svarbus draugų būdas, elgesys. Svarbu, kad būtų padorūs žmonės ir nedarytų blogos įtakos dukros elgesiui] (40).*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

14 pav. **Vaikų darbai vasarą (n=71)**

Iš 14 pav. pateiktų duomenų matyti, jog *vasarą vaikai namuose atlieka įvairius darbus:*

- *padeda namų ūkyje, sode, darže, buityje, virtuvėje, dirbtuvėse, komerciniuose ir verslo reikaluose, apsirūpinant maisto produktais, padeda seneliams:*

[<...> padeda apsipirkti parduotuvėje <...>] (19.1);*

[išneša šiukšles <...>] (19.1).*

- *atlieka savitvarkos darbus:*

[susitvarkyti savo daiktus] (26);*

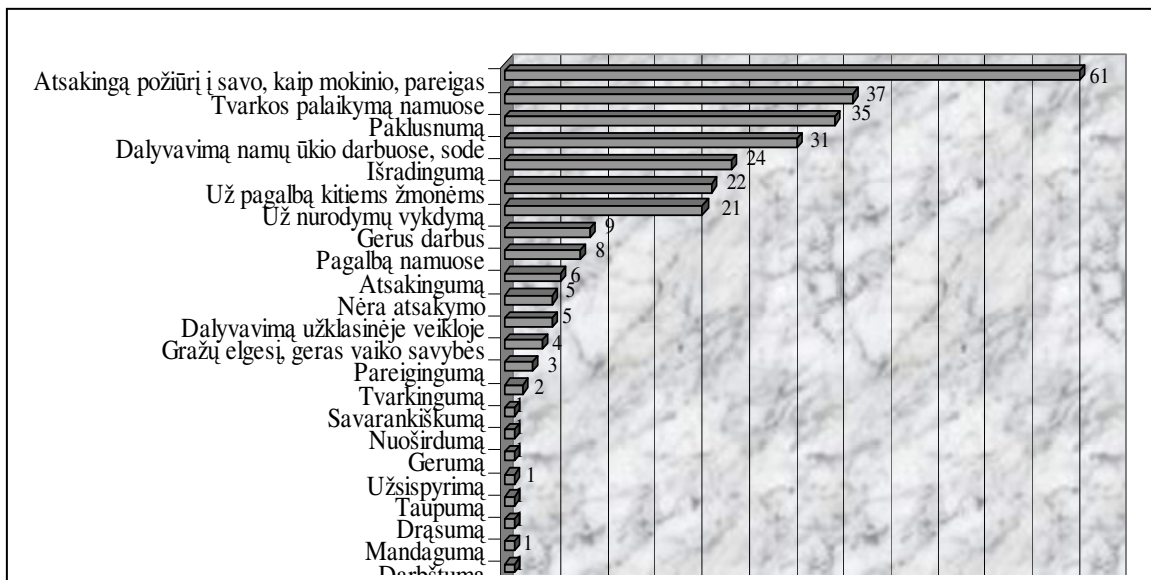
[susitvarkyti kambarį] (31).*

- *padeda gyvūnų ir gyvulių priežiūroje:*

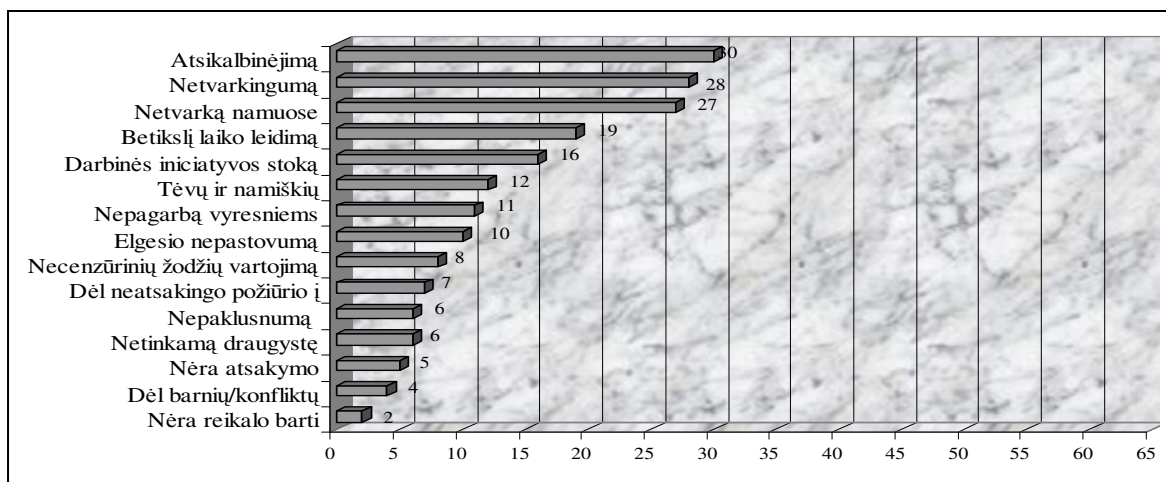
[<...> prižiūri šuniuką] (19.1).*

- *prižiūri mažesnius vaikus, senelius.*

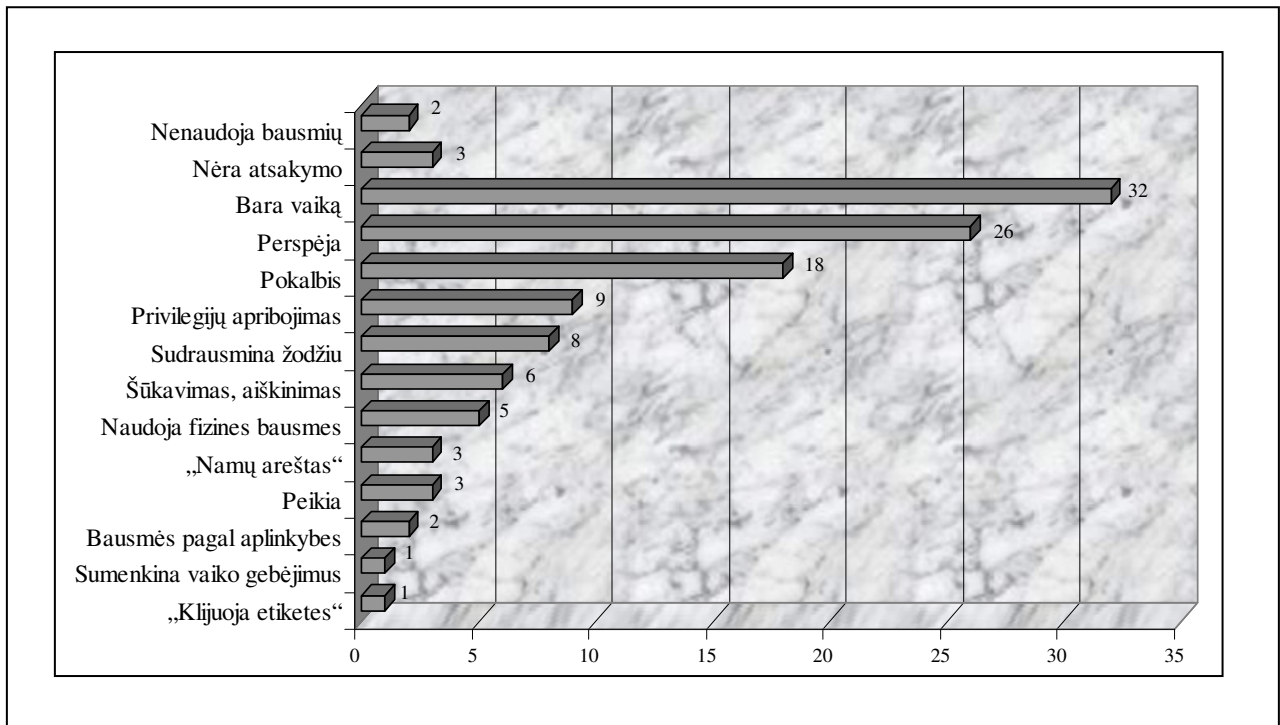
* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

a) Tėvų gyrimų vaiką namuose diskursas (n=71)

b) Tėvų barimų vaiką namuose diskursas (n=71)

c) Kokias bausmes tėvai naudoja (n=71)

15 pav. Tėvų santykių su vaikais edukacinis diskursas

Iš tėvų diskurso matyti, kad jie *vaiką giria už:*

- *tvarkos palaikymą namuose, dalyvavimą namų ūkio darbuose, sode:*
  - [už pagalbą namų ūkio darbuose] (11);*
  - [brolio bei sesers priežiūrą] (33.2);*
  - [už tvarką savo kambaryje] (19.2).*
- *paklusnumą, už nurodymų vykdymą, atsakingumą ir kt. asmenines vaiko savybes:*
  - [kad paklūsta tėvams] (9);*
  - [už atsakingą požiūrį į tėvų ir savo sveikatą] (1);*
  - [tinkamai atliktas pareigas] (10.2).*
- *išradingumą, kūrybingumą, dalyvavimą užklasinėje veikloje:*
  - [už gražius kūrybinius darbus] (15.2); *
  - [už dalyvavimą renginiuose savo noru] (29).*
- *pagalbą kitiems žmonėms, gerus darbus:*
  - [už viską, kas gerai yra daroma] (27.2).*
- *atsakingą požiūrį į savo, kaip mokinio pareigas:*
  - [už gerą mokymąsi] (9).*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

Pagrindinės priežastys, dėl kurių vaikai yra barami savo tėvų, yra šios: atskaldinėjimas, netvarkingumas, netvarka namuose, betikslis laiko leidimas, darbinės iniciatyvos stoka, tėvų bei namiškių apgauldinėjimas, atskaldinėjimas, nepagarba vyresniems:

[už melavimą] (32.2);*

[Tingėjimą] (47);*

[<...> kai nesusitvarko savo daiktų, palieka drabužius ne vietoje] (7.1);*

[kalbėjimą pakeltu tonu] (15.2);*

[nepagarbą tėvams ir sesei] (1).*

Sprendžiant iš tėvų atsakymų, *dažniausiai yra naudojamos tokios bausmės:*

- *barimas, perspėjimas, pokalbis, sudrausminimas žodžiu, peikimas:*

[griežtai subarame (niekada to nedarome prie žmonių)] (40);*

[pasako, ką negerai padarė] (10.1).*

- *šūkavimas, aiškinimas:*

[„užšaukia“] (2);*

[pakelia toną] (16).*

- *privilegijų apribojimas, „namų areštas“, „etikečių kljavimas“:*

[neduoda kišenpinių] (43);*

[draudžia žaisti kompiuteriu] (46);*

[pvz., uždrausti jai žiūrėti televizorių tol, kol ji nepadarys to, ko buvo prašoma] (30);*

[neleidžiame <...> išeiti pažaisti su draugais į kiemą] (33.2).*

- *5 iš 71 apklaustųjų tėvų naudoja fizinės bausmės:*

[stengiasi nenaudoti fizinių bausmių, tik kartais sugriebia už sprando] (15.1);*

[kartais „pliaukštelim“] (42).*

Tik 2 iš 71 pokalbyje-interviu apklaustųjų tėvų nenaudoja bausmių:

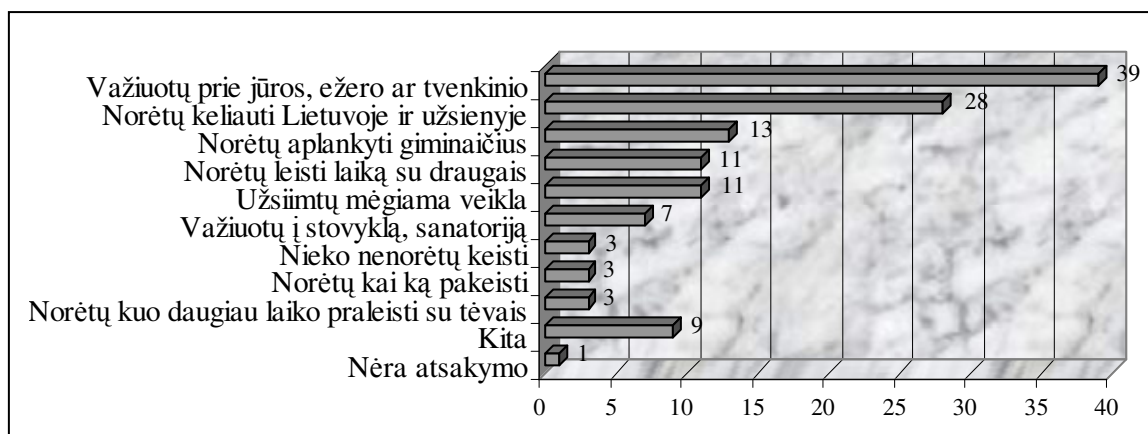
[kadangi G. nekaprizinga, gero būdo, labai paslaugi, mamai nekyla jokių rūpesčių dėl dukters auklėjimo vasaros atostogų metu. Nėra reikalo jos barti, bausti, ar imtis kitokių drausminimo būdų] (4.1).*

---

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

2.2.2. Vaikų samprotavimų apie vasaros atostogas diskursas

16 pav. Vaikų vasaros atostogų planavimo galimybių diskursas (n=71)

Iš vaikų diskurso apie tai, kaip jie norėtų praleisti vasaros atostogas, paaiškėjo, kad:

- *važiuotų prie jūros, ežero ar tvenkinio, į stovyklą, sanatoriją, keliautų Lietuvoje ir užsienyje:*

[važiuoti prie jūros, ežero, nes nori pailsėti, atsipalaiduoti. <...>] (8.1);*

[<...> visą vasarą praleistų prie jūros] (13.1);*

[kiekvieną vasarą norėčiau važiuoti į stovyklą] (42);*

[vyktų <...> į sanatoriją (jis ligonis) <...>] (6.2);*

[<...> Keliautų po pasaulį. Labiausiai norėtų aplankyti JAV, Australiją. Lietuvoje norėtų pabuvoti ten, kur niekada nėra buvęs] (15.2);*

[norėtų nuvykti į Afriką ir pamatyti žirafą <...>] (32.1);*

[vasarą norėčiau nuvažiuoti į Ispaniją 2 savaitėms <...> 1 savaitę į Egiptą <...> ir 2 savaites norėčiau nukeliauti į Australiją.] (52).*

- *aplankytų giminaičius:*

[norėčiau važiuoti į kaimą aplankyti abi bobulėles bei senelius, nes juos labai myliu] (34);*

[aplankyčiau visus pusbrolius] (21.2);*

- *norėtų leisti laiką su draugais, užsiimtų mėgiama veikla, kuo daugiau laiko praleisti su tėvais:*

[<...> Visą vasarą praleistų su draugais, linksmintųsi, siustų, lakstytų ir karstytųsi po medžius, ilgai maudytųsi jūroje] (32.1);*

[rinktųsi sau mėgstamus užsiėmimus: žiūrėtų televizorių, žaistų mėgstamus žaidimus <...>] (13.1);*

[žaisčiau kompiuteriu <...>] (24.1);* [norėtų kuo daugiau laiko praleisti su tėvais <...>] (23.1).*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

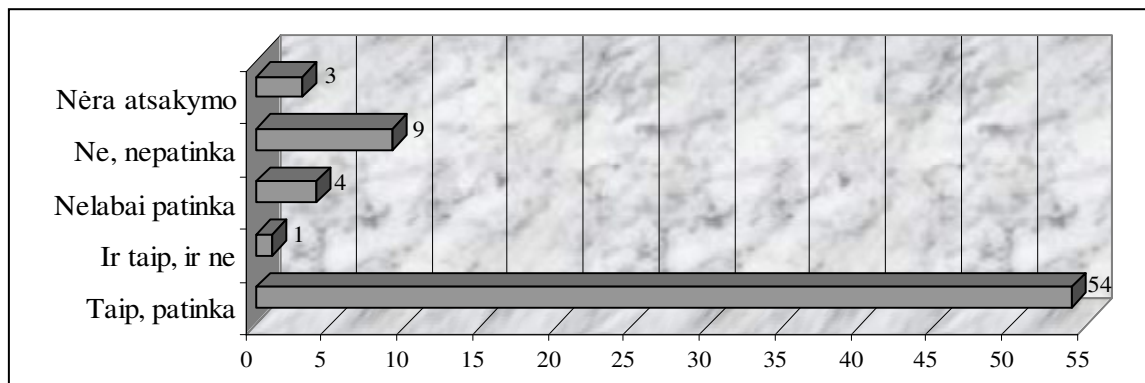
Tik keletas vaikų nieko nenorėtų keisti arba norėtų pakeisti tik kai ką:

[<...> Tikrai nesaugočiau brolio. Jau nusibodo] (24.2);*

[<...> Norėčiau, kad man brolis netrukdytų] (26);*

[vasarą norėtų praleisti ne tik namuose, prie jūros ar ežero, bet ir kaime] (37.1);*

[patenkinta tuo, kaip jas dabar praleidžia ir norėtų ir toliau keliauti kartu su tėveliais bei važiuoti į vaikų vasaros poilsio stovyklas] (30).*

17 pav. **Vaikų leidimo vasaros atostogų tėvų namuose diskursas (n=71)**

Į klausimą, *ar patinka leisti vasarą tėvų namuose, dauguma vaikų (atsakymų dažnis – 54) atsakė teigiamai, tačiau buvo ir tokių, kuriems vasarą tėvų namuose nelabai patinka (atsakymų dažnis – 4) ar nepatinka (atsakymų dažnis – 9):*

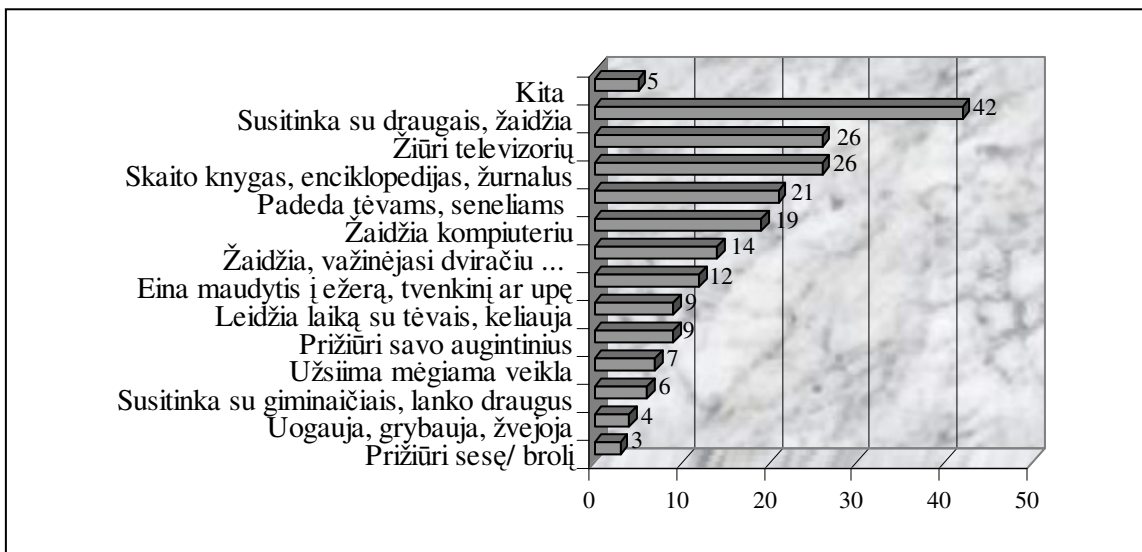
[nelabai patinka. nusibosta] (7.1);*

[nepeikia ir atostogų, praleistų tėvų namuose, tačiau atostogauti tėvų namuose darosi nuobodu] (14);*

[nelabai. Reikia kartais prižiūrėti brolių, padėti mamai virtuvėje] (20.1);*

[nelabai patinka] (33.2).*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

18 pav. Vaikų vasaros tėvų namuose rekreacinis diskursas (n=71)

Iš vaikų diskurso apie vasarą tėvų namuose matyti, kad *vaikai atostogų metu:*

- *susitinka su draugais, giminaičiais, žaidžia:*

[daug laiko praleidžia kieme, žaisdamas su vaikais <...>] (15.2);*

[žaidžia kieme, turi daug draugų, rausia tunelius, stosi barikadas, važinėja su dviračiu] (20.2);*

[<...> Važiuoja į svečius pas tėtį ir senelius į kaimą <...>] (29).*

- *žiūri televizorių, žaidžia kompiuteriu:*

[<...> Jei paskaitau, mama leidžia prie kompiuterio] (36.2) ;*

[labai daug laiko praleidžia žaisdamas su kompiuteriu <...>] (46);*

[gali <...> niekieno netrukdomas <...> žiūrėti televizorių] (13.1).*

- *skaito knygas, enciklopedijas, žurnalus:*

[<...> skaito enciklopedijas <...>] (2);*

[skaito įvairias eilėraščių knygas <...>] (6.1);*

[<...> Vasarą iš kaimo bibliotekos parsineša knygų, žurnalų ir juos skaito] (10.1).*

- *prižiūri gyvūnelį:*

[<...> mėgsta rūpintis naminiiais gyvūnais] (29).*

- *prižiūri brolių, sesę:*

[<...> prižiūriu brolių <...>] (18);*

[<...> tenka prižiūrėti mažus vaikus, kol draugės geria kavą.] (45).*

- *užsiima mėgiama veikla:*

[<...> Malonus užsiėmimas – maudytis ežere. Ten prabūtų visą dieną] (10.2);*

[kieme ir ant šaligatvio važinėja riedlente, taip pat riedučiais, žaidžia krepšinį – mėto lanką, kurį pasistatė pats. Žinoma, ne be tėvelio pagalbos. Kelis kartus mama buvo išleidusi su dviračiu važiuoti iki senojo parko, kuriame yra pastatyta rampa, skirta važinėti su riedučiais <...> Šią vasarą darže padarė tvorą, kad žaidžiant krepšinį, kamuolys nenuniokotų kaimynų daržo] (2);*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

[žvejoja, uogauja ir grybauja] (37.2).*

○ *padeda tėvams, seneliams buities, namų ūkio darbuose:*

[padeda mamai darbuotis darže, turi savo mažą daržą, kurį sukūrė susikاسusi dirvoną. Džiaugiasi ir labai rūpinasi savo augalais. <...>] (10.1);*

[<...> Namuose padeda mamai tvarkytis, eina kartu apsipirkti <...>] (29);*

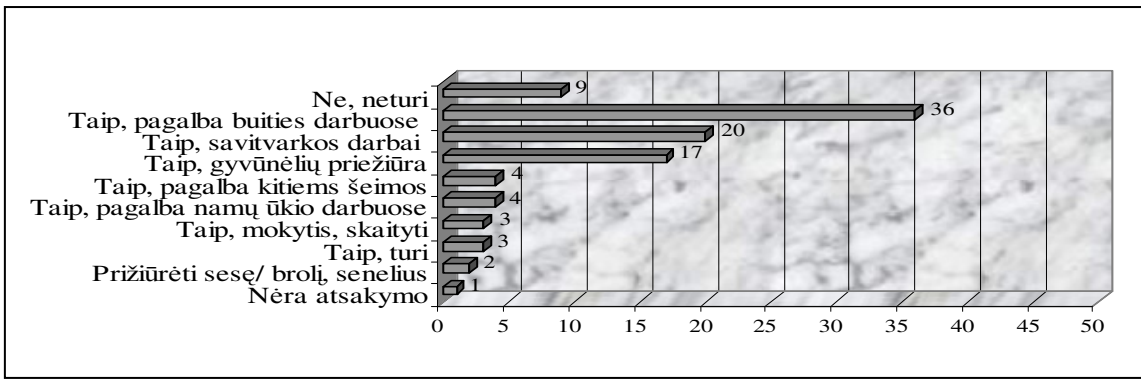
[<...> Daug visokiausių darbų darau, padedu mamai...] (49).*

○ *leidžia laiką su tėvais, keliauja:*

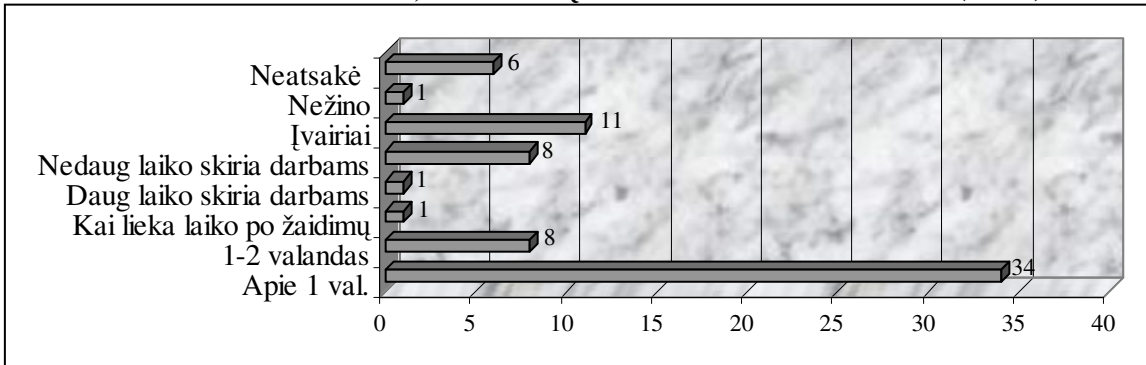
[Su tėvais važiuojam į Palangą. Dažnai važiuojam į Klaipėdą, Plungę apsipirkti. Buvom nuvažiavę nu ten... kur daug paukščių, jie buvo uždaryti dideliuose narvuose ir dėdė juos gaudė] (40).*

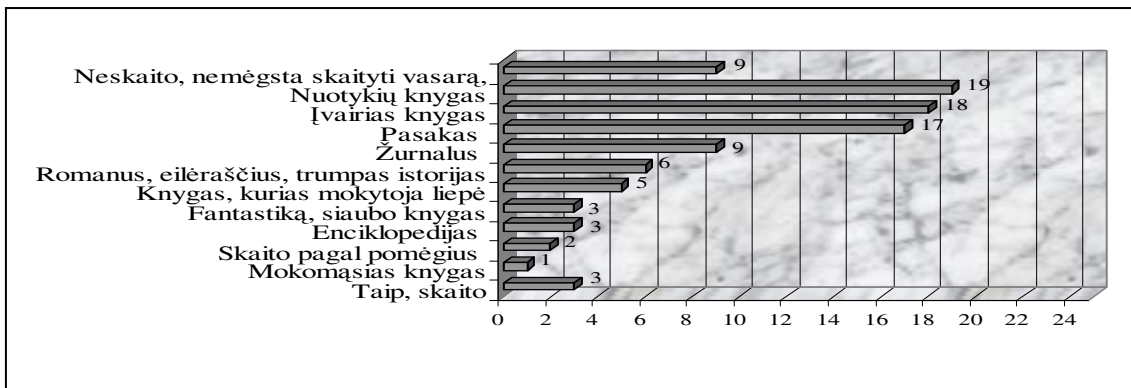
* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

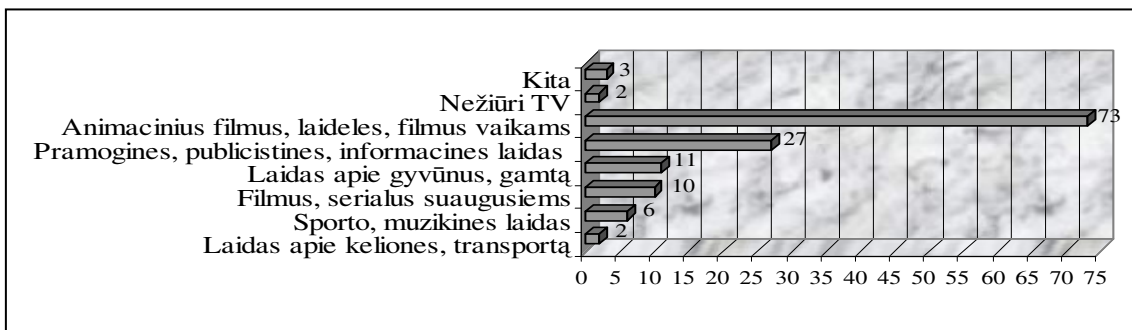
a) **Vaikų darbinės veiklos diskursas (n=71)**

b) **Buities ir ūkio darbams vaikai skiria ... (n=71)**

c) **Vaikų edukacinės veiklos diskursas (n=71)**

d) **Vaikų edukacinės veiklos diskursas (n=71)**

19 pav. Vaikų veiklos formų vasarą diskursas

Vaikai vasaros atostogų metu užsiima:

○ *darbine veikla:*

[žiemos nuolatinis darbas – prinesti malkų, vasaros – plauti indus] (10.1);*

[susitvarkyti kambarius, palaistyti gėles, išplauti indus, išnešti šiukšles <...>] (37.1);*

[taip, turiu... (atsidūsta). Sušluostyti stalo įrankius ir sudėlioti juos į stalčių. Mėgstu greitai dėlioti.] (51);*

[sutvarkyti katę, kad jos puodas su smėliu nesmirdėtų, kad nesiveltų plaukai – reikia ją šukuoti, pati nunešu pas veterinara] (25.2);*

[prižiūriu triušius, palesinu viščiukus, ančiukus] (33.2);*

[<...> kartais pabūti su sese. Patinka man.] (42);*

[turiu palaikyti tvarką. Reikia susitvarkyti savo kambarį... bet tvarkytis man ne visada patinka <...>] (49).*

○ *edukacine veikla (knygų skaitymas, televizijos žiūrėjimas):*

[jos pareiga perskaityti knygas, kurias uždavė mokytoja <...>] (31);*

[mokytis.] (41);*

[mano darbas skaityti <...>] (47);*

[Cartoon Network kanalą – angliškus filmukus. Kartais pažiūriu <...> „Gerąją animaciją“ <...>] (9);*

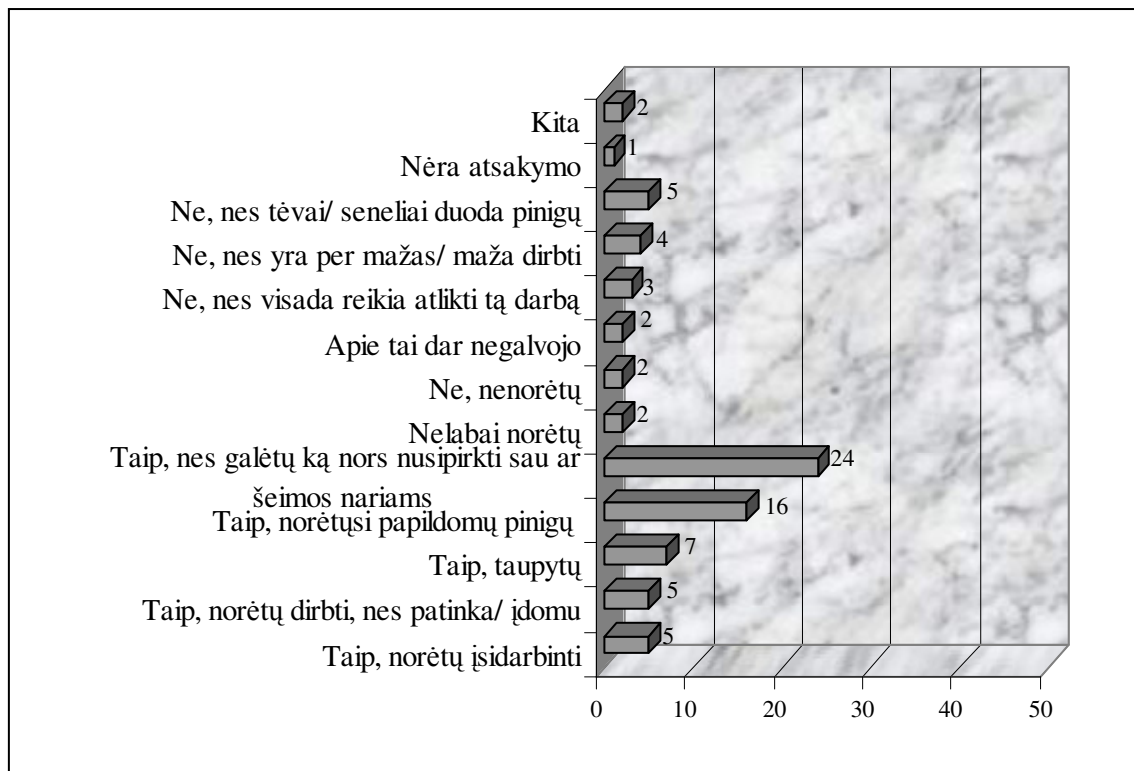
[<...> Nu ir dar su mama žiūrim serialus] (40);*

[patinka „Kas laimės milijoną“, „TV pagalba“ <...>] (7.1);*

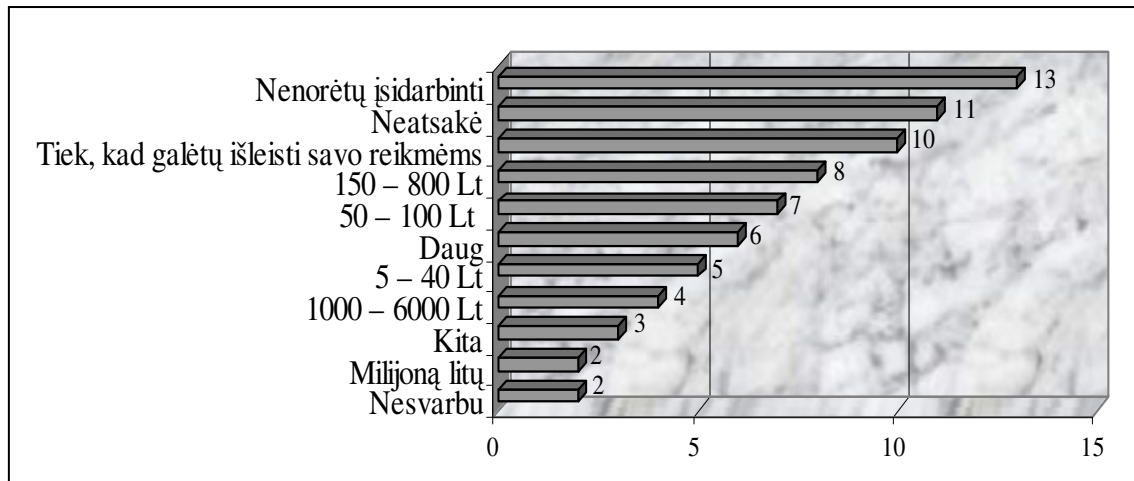
[<...> Mėgstamiausios laidos apie gyvūnus] (37.1).*

---

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

a) Vaikų norų įsidarbinti vasarą diskursas (n=71)

b) Vaikų norų uždirbti pinigų sumą diskursas (n=71)

20 pav. Vaikų asmeninių finansų kaupimo ir panaudojimo diskursas

Iš vaikų asmeninių finansų kaupimo ir panaudojimo diskurso matyti, kad *vaikai norėtų įsidarbinti vasaros atostogų metu* (atsakymų dažnis – 57), nes:

○ *norėtų ką nors nusipirkti, galėtų ką nors nupirkti kitiems šeimos nariams:*

[tada turėtų patys savo (pinigų) ir nereikėtų prašyti, kad duotų tėveliai] (7.1);*

[norėčiau, nes tuomet turėčiau savo asmeninių pinigų <...>] (50);*

[gal norėčiau. Pirkčiau ilgus, aukštakulnius batus] (12.2);*

[už labai didelį atlyginimą, važiuočiau į Egiptą] (21.1);*

[aišku, kad norėčiau įsidarbinti, tada galėčiau nusipirkti, ką noriu. O pirkčiau tai geresnį kompiuterį, nes mano jau senas] (39);*

[norėčiau dirbti...Ką nors šluoti. Pirkčiau šokoladų, ledų, čipsų, sūrelių.] (40).*

○ *galėtų taupyti:*

[<...> Likusius pinigus padėtu į banką] (6.2);*

[pinigus taupytu, sutaupytu labai daug, kad galėtu atiduoti mamai, jeigu ši ruoštu si pirkti didesnį butą] (10.1);*

[tuomet taupyčiau ir nusipirkčiau butą, kad galėčiau jį išnuomoti] (34);*

[<...> Dalį palikčiau taupyklėje, o už kitus ruoščiausi naujiems mokslo metams.] (50).*

Nenorėtų arba nelabai norėtų dirbti 14 vaikų, nes:

[nelabai norėčiau įsidarbinti, geriau jau knygas paskaityti namuose.] (42);*

[nelabai norėčiau <...> bet jei gerai moka – tai sutikčiau] (36.1);*

[<...> Nenorėčiau dirbti. Todėl, kad visada turi atlikti tą darbą] (26);*

[dirba tik suaugę rimtus darbus <...> ji esanti dar per maža] (29);*

[apie darbą dar negalvoju, nes mama sako, kad man dar pačiai reikia auklės. Norėčiau dirbti mokykloje ir taisyti sąsiuvinius] (25.2);*

[turiu pakankamai darbo namuose] (19.2).*

Vaikų pasisakymai apie norimą uždirbti pinigų sumą:

[nesvarbu, kiek užsidirščiau, vis tiek visus atiduočiau mamytei.] (52);*

[kokius 5 lt už darbą galėtu duoti] (36.1);*

[100 lt per mėnesi] (36.2);*

[800 litų] (41);*

[norėtu gauti atlyginimą – 6000 lt] (38);*

[milijoną litų] (6.1);*

[tiek, kad užtektų žaislams, suvenyrams, parfumerijai] (7.1);*

[tiek pinigų, kad nusipirkčiau nuosavą namą] (16);*

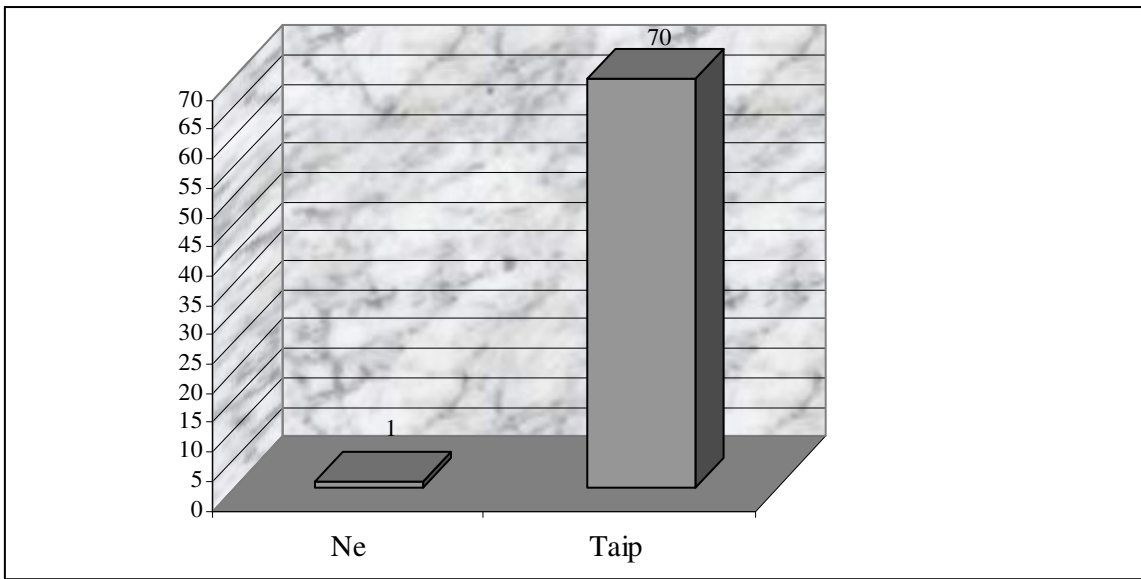
[įsidarbintų tik tada, jei mokėtu labai daug. Uždirbtus pinigus išleistų sau] (10.2);*

[tiek, kad galėtu išpildyti savo svajonę] (21.2).*

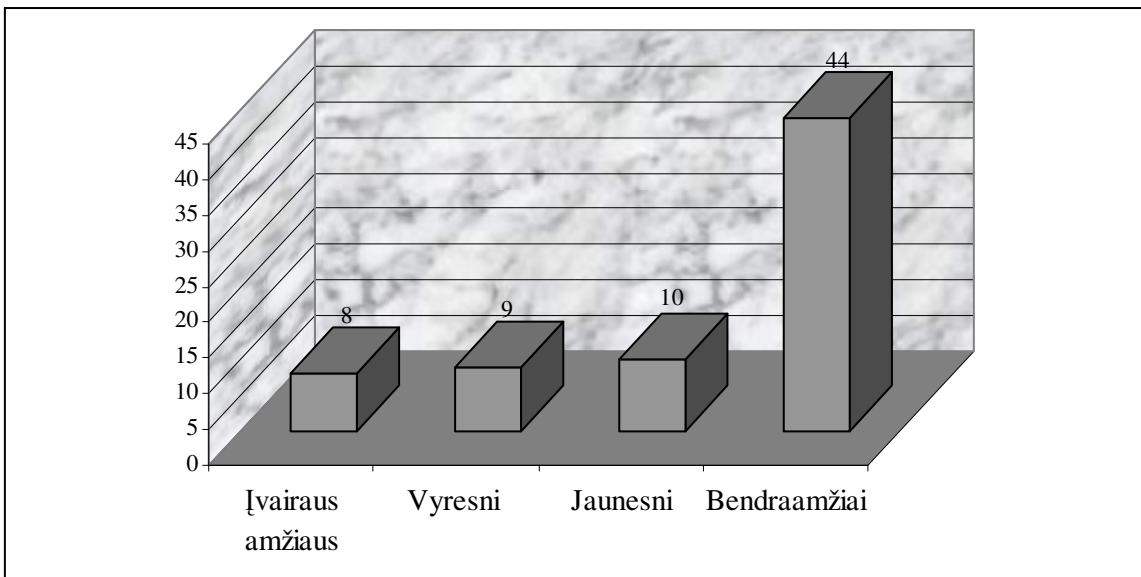
---

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

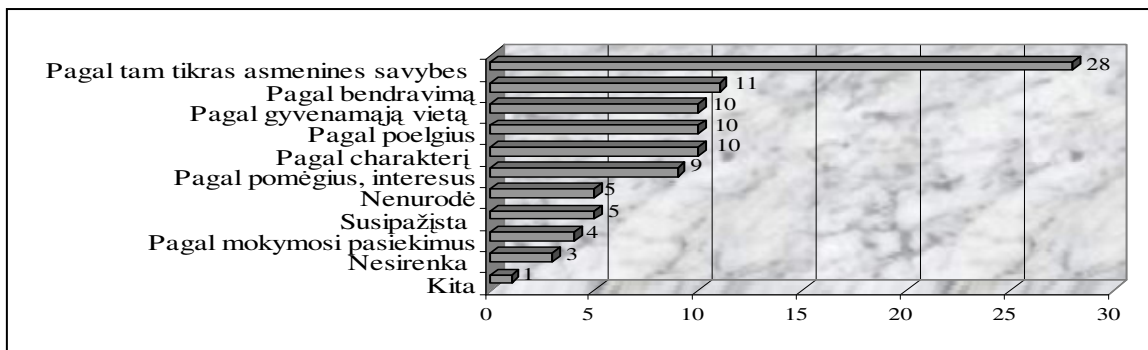

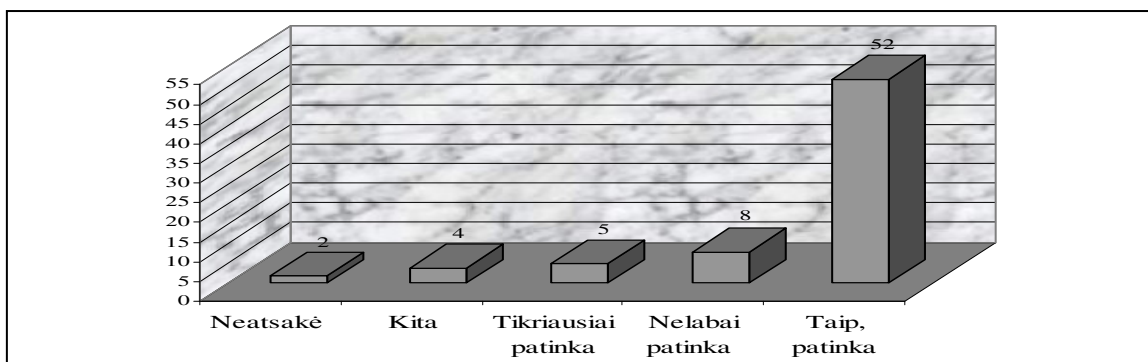
a) Vaikų turėjimo gerų draugų diskursas (n=71)

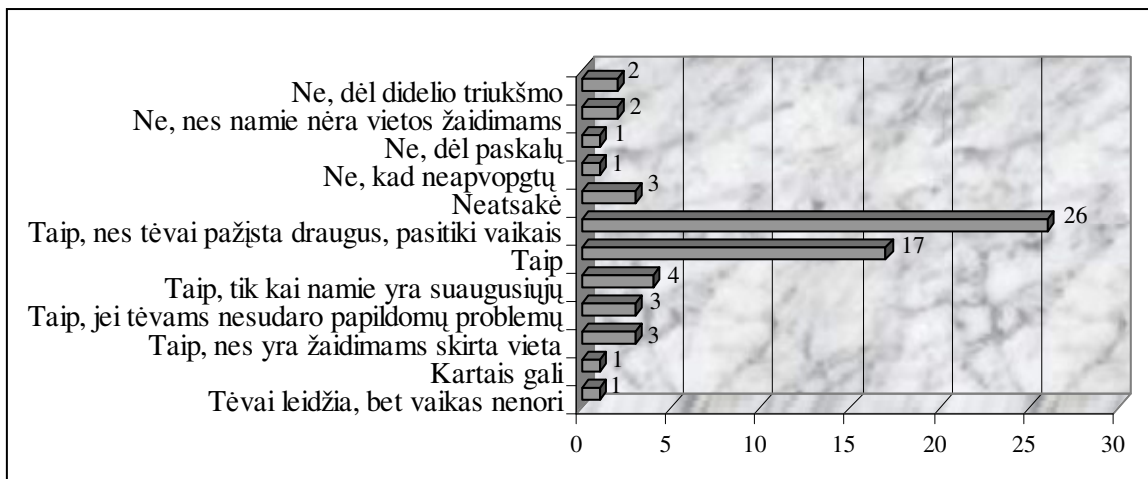
b) Vaikų draugų amžius (n=71)

c) Savybės, pagal kurias vaikai renkasi draugus (n=71)

d) Tėvų nuomonių apie vaikų draugus diskursas (n=71)

e) Vaikų galimybių pasikviesti draugus į namus diskursas (n=71)

21 pav. Vaikų draugystės su bendraamžiais socialinis-edukacinis diskursas

21 pav. matyti, kad *tik vienas vaikas neturi gerų draugų*:

[draugių ji neturi, nes, gal todėl, kad sunkiai randa kalbą su bendraamžiais.] (45).*

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

Dauguma draugų yra bendraamžiai (atsakymų dažnis – 44). *Vaikai draugus pasirenka pagal:*

○ *tam tikras asmenines savybes, charakterį, bendravimą:*

[Renkuos drauges pagal charakterį <...>] (42);*

[nedraugautų su nevaleika <...>, paniurėle ir pikta <...>] (10.1);*

[<...> Svarbiausia, kad draugas būtų draugiškas, linksmas, suprastų ją] (15.1);*

[draugauja su visais draugais, kurie yra geri ir draugiški, dalijasi daiktais ir žaislais] (37.1).*

○ *pomėgius, poelgius, mokymosi rezultatus:*

[<...> Mums patinka panašūs dalykai, dėl to draugaujame <...>] (52);*

[<...> Nenoriu draugauti su tais vaikais, kurie keikiasi, mušasi] (16);*

[kad nemeluotų, nesimuštų] (27.1);*

[nebendrauja su tais, kurie mušasi ir negražiai kalba] (30);*

[Net nežinau, bet tikriausiai žiūriu, kad nebūtų „mušeikos“ ir melagiai, nes vaikai, kurie meluoja ir mušasi, man nepatinka] (39);*

[žiūrėdama, kaip jie mane supranta, mano mintis, darbus, jausmus] (36.1);*

[<...> jos gerai mokosi] (33.1);*

[<...> G. iš jo daug ko išmoko (turint galvoje kompiuterį).] (53).*

○ *gyvenamąją vietą:*

[<...> jei <...> negyventų taip arti <...> nedraugautų] (10.1);*

[jie gyvena netoli manęs, kartu einame į mokyklą] (33.2).*

Į klausimą „Ar tėvams patinka draugai“ dauguma vaikų atsakė teigiamai (atsakymų dažnis – 52):

[mmm... Linkčioja galvą] (40).*

8 vaikų tėvams draugai nelabai patinka:

[kai kurie nelabai] (19.1);*

[ne visi] (18), (27.2), (36.1);*

[turbūt, kad visi patinka... nors ne, ne visi! Kelios draugės nepatinka, kai ateina pas mane į svečius ir maivosi.] (49).*

Yra ir tokių tėvų, kurie nesuteikia didelės reikšmės vaiko draugų pasirinkimui:

[tėvai į vaiko draugus nekreipia jokio dėmesio] (5).*

Dauguma tėvų leidžia savo vaikams pasikviesti draugus į namus (atsakymų dažnis – 53):

[nedaug draugų pasikviesti leidžia, nes mes netriukšmaujame, netrukdomė] (4.1);*

[tėvai leidžia] (4.2);*

[nes tėvai draugus pažįsta ir leidžia jiems ateiti] (8.2);*

[Draugus aš dažnai pasikviečiu į namus, tai daryti man tėveliai leidžia. Mes žaidžiam, kalbamės, nieko blogo nedarom ir mama mumis labai pasitiki] (39); *

[nes turiu savo kambarį, kur galiu su draugais žaisti] (28);*

---

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

[galiu pasikviesti tik tada, kai mama yra namuose, mes taip esam susitarę...] (49).*

Tėvai neleidžia pasikviesti draugų į namus dėl šių priežasčių (atsakymų dažnis – 6):

[namuose nebūtų vietos kur žaisti, tai mes žaidžiame lauke, laiptinėje] (16);*

[prašė leisti pasikviesti kaimynų mergaites į namus, bet tėveliai neleidžia, kad ko nors nepavogtų. <...>.] (45);*

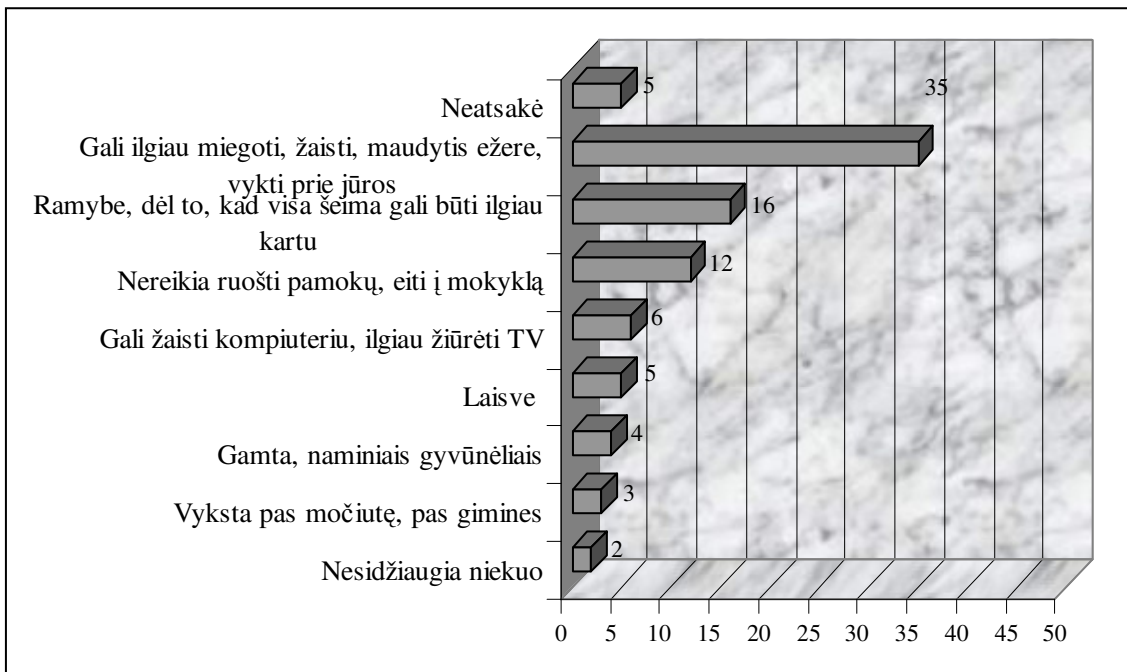
[<...>. Sako, kad ir taip namuose daug triukšmo.] (45);*

[draugai namuose lankosi ne dažnai <...> vasarą, kai prisikviečia daug draugų, mama pyksta. Gausus būrys laksto... ir į tai labai reaguoja jų šuneliai, nes per garsiai loja] (32.1);*

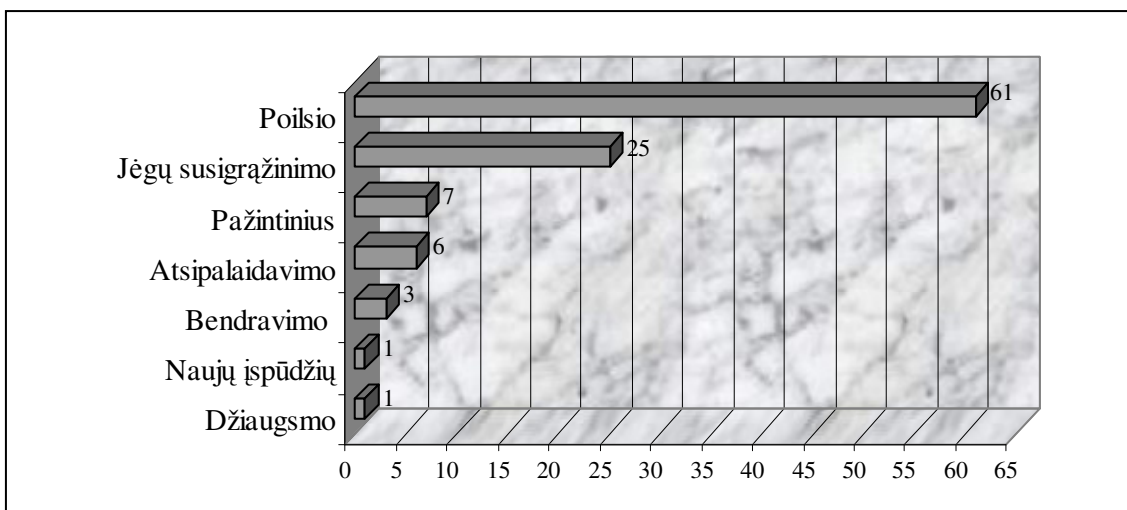
[Nenori mama, kad draugė dažnai lankytųsi jų namuose, nes paskui kaime pasakojama apie šeimos buities smulkmenas] (10.1).*

---

*Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

a) **Labiausiai vaikai džiaugiasi vasarą tėvų namuose (n=71)**

b) **Vaikai vasarą patenkina šiuos poreikius (n=71)**

22 pav. **Vaikų vasarą tėvų namuose edukacinio reikšmingumo diskursas**

Išnagrinėjus vaikų vasaros tėvų namuose edukacinio reikšmingumo diskursą, galima teigti, kad dauguma vaikų vasarą džiaugiasi galėdami patenkinti:

- *rekreacinius poreikius:*

[gali miškelyje statyti būstines ir ten žaisti karą] (10.2);*
[gamta, galimybe pabūti prie ežero, paplaukioti valtimi] (13.2);*
[<...>, ilgai miegoti] (14);*
[<...>. Kad šilta ir gali maudytis. Kad gali ilgiau miegoti <...>] (20.1);*
[kai važiuojam visi prie užtvankos žvejot, kai nesipykstam,<...>.] (24.2);*
[kad gali pailsėti, dūkti be rūpesčių] (32.1);*
[tuo, kad kažkur tai pakeliaus, pailsės, pabus gamtoje, dūks prie jūros. <...> leisti laiką su draugais, ko nelabai gali padaryti per mokslo metus] (32.2);*
[kad gali pailsėti, <...>, ilgai miegoti] (37.1);*
[kad gali daugiau laiko praleisti lauke su draugais, pailsėti, <...>] (37.2);*
[<...>labiausiai džiaugiasi tuo, kad gali „išsikrauti energiją“ kieme, ryte ilgiau pamiegoti.] (53).*

Svarbu vaikams ir tai, kad vasaros atostogų metu:

[kad gali neruošti namų darbų, <...>] (14);*
[kad nereikia eiti į mokyklą <...>] (19.1);*
[<...>. Labai patinka laisvė, nauji pojūčiai,<...>] (32.2);*
[labiausiai patinka vasarą eiti grybauti, uogauti, nes yra kaupiamos atsargos žiemai.<...>] (5);*
[didžiausias džiaugsmas namuose – šuo] (6.2).*

Keli vaikai vasarą savo tėvų namuose nesidžiaugia niekuo:

[niekuo] (17.1);*
[Vasarą nebuvo dėl ko džiaugtis namuose.] (42).*

---

* Citata iš diskurso (žr. 4 priedą), kalba netaisyta.

3. GAIRĖS VAIKŲ VASAROS ATOSTOGŲ SOCIALINIO- EDUKACINIO REIKŠMINGUMO DISKURSO EMPIRINIAM TYRIMUI

Rekomendacijos tėvams:

- Daugiau bendrauti su savo vaikais, atsižvelgti į vaikų norus, susijusius su vasaros atostogomis.
- Nevertinti vaikų vasaros atostogų pagal savo turimą patirtį, kadangi laikmetis keičiasi, sovietmečiu laisvalaikis buvo organizuotas.
- Vengti nuostatos, kad vaikų laisvalaikis yra mažiau reikšmingas nei suaugusiųjų, kad vaikų vasaros atostogos – tai ne tik buities tvarkymas, neatliktų mokymosi užduočių pratęsimo laikas.
- Nereikėtų vasaros atostogų metu vaikams priminti apie jų mokymosi rezultatus, mokymąsį.
- Leisti vaikams kurti, išradinėti, užsiimti mėgiama veikla, susitikti su savo draugais vasaros atostogų metu.

Rekomendacijos pedagogams:

- Domėtis vaikų vasaros atostogomis, kalbėtis su jais šia tema.
- Suvokti, kad vaikų vasaros atostogos turi ugdomąją reikšmę.
- Neturėti išankstinių nuostatų, kad vaikų vasaros atostogos ne tokios reikšmingos, kaip mokymasis.
- Derinti formalius ir neformalius užsiėmimus.
- Bendradarbiauti su mokinių tėvais, patarti, kad atostogų metu tėvai bendrautų su savo vaikais, atsižvelgtų į norus, pakeistų aplinką.

Rekomendacijos vaikams:

- Mokyti planuoti savo laisvalaikį patiems.
- Išsakyti savo nuomones, norus, susijusius su vasaros atostogomis, tėvams, kalbėtis su jais šia tema.
- Domėtis, kaip būtų galima praleisti vasaros atostogas užsiimant mėgiama veikla, būti aktyviu ieškant saviraiškos sričių.

Rekomendacijos visuomeninėms organizacijoms:

- Plėsti vaikų vasaros atostogų užimtumo pasiūlos sferą.

- Bendradarbiauti su mokyklomis propaguojant siūlomas vaikų vasaros atostogų praleidimo formas.

Rekomendacija Švietimo ir mokslo ministerijai:

- Rengti vaikų laisvalaikio organizatorius, animatorius (prancūziškai „animer“ reiškia įkvėpti, sužadinti kokius nors veiklus (Leliūgienė, 1998.)), kurie būtų kompetetingi organizuojant vaikų vasaros atostogų laiką, keliones, išvykas.

IŠVADOS

1. *Visuomenėje vyrauja supratimas, kad vaikai turi būti apsaugoti tėvų, mokytojų ar kitų specialistų, kurie yra suaugusieji, galintys nuspręsti apie vaikui palankiausias interesus.*

○ Dvidešimtas amžius visai aiškiai pasakė, kad vaikas nėra suaugėlio miniatiūra, kad žmogaus amžius susiskaido į eilę skirtingų laikotarpių, kad vaikai turi atskirą savo pasaulį, savo skirtingus interesus bei polinkius.

○ Visuomenės, taip pat ir ją analizuojančių mokslų (tiek socialinių, tiek humanitarinių), ideologija trukdo įvertinti vaiką, kaip žmogų ir vaikystę, kaip pirmąjį jo gyvenimo etapą. Stokojama visuminio, o kartais ir etninio-kultūrinio požiūrio į vaiką, kaip į žmogų ir į jo, kaip bręstančio, nuolat besikeičiančio individo ir sociotipo visavertę sąveiką su aplinka.

○ Vaikystė yra normali žmogaus socialinė kultūrinė būseną ir jos išvengti yra neįmanoma, todėl jos edukacinis nuvertinimas yra ypač žalingas ugdymo tęstinumui įstaigose: vaikų darželis, priešmokyklinis ugdymas, pradinės mokyklos. Tai žmogaus amžiaus laikotarpis nuo 1 metų iki 11 – 12 metų.

○ Vaikystė siaurąja prasme – tai fizinės bei psichinės brandos procesai, kurių nuoseklumas rodo vaiko ėjimą brandos link, kai kiekvieną jo žingsnį lydi asmenybės kiekybiniai ir kokybiniai pokyčiai, būdingi jam kaip bręstančiam žmogui (Petrovskij, 1997). Vaikystė plačiąja prasme – tai įvairaus amžiaus vaikų visuma, kurie sudaro visuomenėje iki suaugusiųjų grupę (Forston ir kt., 1995).

○ Dažnai vaikystė apibūdinama kaip tarpinis, nereikšmingas pasirengimas suaugusiojo gyvenimui; suaugusiajam būtinų savybių formavimosi pradžia (neigiamas savaiminis vaikystės funkcijų ir savybių – aktyvumo, savarankiškumo - vertingumas); reikšmingas vaiko kaip būsimojo suaugusiojo etapas, nors pilnutinė socialinė vaiko branda įvyks tik ateityje. Tai rodo, kad vaikystė dažnai apibūdinama kaip žemesnė žmogaus raidos pakopa, taigi nepakankamai kokybiškas periodas.

○ Šeima yra ypatinga erdvė vaiko-suaugusiojo ryšiams konstruoti. Maži vaikai dažnai tampa suaugusiųjų nurodymų vykdytojais, nes jiems siūlomos tam tikros apibrėžtos elgesio taisyklės ir nurodoma, už kokius pažeidimus jie bus baudžiami. Nuo suaugusiųjų nuomonės, normų ir vertybių priklauso vaikų elgsena. Vaiko ir suaugusiųjų interesai gali būti konfliktiniai.

- Pedagogas, kaip suaugusio žmogaus, sąveika su vaiku yra grindžiama atlygio laukimu, kurio vertė kur kas didesnė nei vaikas ir jo socialinis vertingumas. Suaugusiuosius taip sąveikaujant su vaikais lydi dviprasmiški jausmai: meilė ir atlygio siekimas. Suaugusiųjų ir vaikų bendravimas turėtų būti grindžiamas lygybės, dialogo, bendro egzistavimo, laisvės, lygiagrečios raidos, vienovės ir toleravimo principais.
2. *Vaikų laisvalaikis reikšmingas ne tik tada, kai jį organizuoja pedagogai, specialiai tam paruošti asmenys, bet ir tada, kai jie laisvą laiką leidžia šeimoje. Šeimoje įdomiai kultūringai ir prasmigai tvarkomas laisvalaikis (televizoriaus žiūrėjimas, išvykos ir išvykos ir kt.) stiprina tarpasmeninius santykius ir jėgas.*
- Laisvalaikis – tai tas laikas, kurį žmogus praleidžia pagal savo norus, pomėgius, kurio metu jis atsipalaiduoja, pamiršta kasdienes rūpesčius, pasisemia jėgų naujiems darbams. Laisvalaikis – laisvas nuo darbo laikas. Laisvalaikis - žmogaus laikas, kurį jis naudoja savo paties nuožiūra, nevaržomas jokių prievolių ar įsipareigojimų.
  - Laisvalaikis tenkina socialinius, fizinius asmenybės poreikius, suteikia galimybes įvairiapusiam asmenybės vystimuisi, didina asmens išsilavinimo lygį, aktyviai veikia darbo laiką.
  - Skiriamas neorganizuotas ir organizuotas laisvalaikis. Laisvalaikis turi didelę reikšmę asmenybės tobulėjimui arba jos regresijai. Todėl tiek organizuotas, tiek neorganizuotas laisvalaikis – pedagoginė problema. Sociologai ir socialinės pedagogikos darbuotojai ne tik konstatuoja, kaip leidžiamas laisvalaikis, bet ir sudaro modelius, kaip geriau jį praleisti.
  - Laisvalaikio veikla gali būti skirstoma į meninę, kūrybinę, sportinę ir kt. Papildomojo ugdymo formos ir metodai: šventės, žaidimai, neakivaizdinės kelionės, labirintai, mugės, viktorinos, konkursai, vakarai ir vakaronės, rytmečiai ir popietės, filmų, spektaklių, parodų aptarimai, ekskursijos, turistiniai žygiai, išvykos, kelionės, etiniai pokalbiai, disputai.
3. *Diskursas - ilgas dalyko nagrinėjimas arba aptarimas šneka arba rašytine kalba. Diskursinis mąstymas (lot. diskursus - samprotavimas) – nuoseklus, ankstesne patirtimi grindžiamas tarpinis protavimas žodžiais, derinant induktyvius, deduktyvius ir kitus mąstymo metodus. Vaiko mąstymas vystosi remiantis kaip tik patirtimi, žodžiais, išmokstama mąstymo operacijų (lyginimo, analizės, sintezės ir kt.). Todėl diskursinis moksleivių mąstymas neturi būti priešingas betarpiškam (intuityviam) mąstymui. Intuityvus mąstymas sietinas su diskursiniu.*

4. *Vaikystę, kaip dalį socialinės aplinkos, reiškinių, objektą galima ištirti naudojantis tam tikromis tyrimo metodikomis, kokybiniais (bei kiekybiniais) tyrimo metodais:*

- Pokalbis - diagnostinis metodas, kuriuo tiriama asmenybė (jos anamnezė, t.y. prisiminimai, pvz.: apie profesinę karjerą, profesionalumo brendimą, biografiniai (išorės ir vidaus) įvykiai, jų ryšiai ir tendencijos, dabarties pergyvenimai ir išgyvenimai, pažiūrų vystymosi genezė, įsitikinimų pagrindimas ir t.t.).
- Interviu – metodas, taikomas sociologijoje ir socialinėje psichologijoje gauti žodinei informacijai, numatyti tyrimo programoje.
- Pokalbis ir interviu nėra tapatūs tyrimo metodai. Pokalbis yra daug intymesnis tyrėjo ir respondento tarpusavio bendravimas. Jis yra atviresnis, mažiau formalizuotas, pagrįstas didesniu pasitikėjimu, nuodugnesniu klausimų nagrinėjimu.
- Kontent-analizės metodo esmė ta, kad teksto (ar kito dokumento) struktūroje išskiriami ir apibrėžiami statistinio stebėjimo vienetai, kurie užkoduojami ir perkeliama į teksto analizės matricą. Tokiu būdu užfiksuojami tyrinėtoją dominančių teksto struktūrinių vienetų dažnumai, kurie vėliau ištiriami statistikai.
- Rašinėliuose atsispindi mokinių pažiūros ir įsitikinimai, jų interesai (teoriniai, praktiniai), polinkiai ir skonis, bendrojo išsilavinimo lygis ir dvasinė kultūra, jų siekimai, laimėjimai ir nesėkmės. Rašinėliai gali būti grindžiami mokinių biografija, reikalauti istorijos, literatūros žinių, išreikšti savo požiūrį į literatūros kūrinio herojus, istorinius veikėjus. Rašinėliuose atsispindi mokinio filosofija, mąstymas, kalbinis išsilavinimas, sugebėjimas laisvai, aiškiai, vaizdžiai reikšti mintis.

5. *Atlikus socialinių-pedagoginių studijų kontent-analizę, paaiškėjo, kad tėvai vaikų vasaros atostogų planavimą palieka savieigai.*

- Didžioji dalis apklaustųjų šeimų vaikų vasaros atostogų metu keliauja, poilsiauja prie jūros, išskylauja gamtoje, leidžia laiką artimųjų rate, dalis šeimų vasaros atostogų metu būna namie.
- Iš vaikų vasaros atostogų planavimo galimybių diskurso paaiškėjo, kad vaikai vasaros atostogų metu norėtų daugiau keliauti, išskylauti, važiuoti į vasaros stovyklas, užsiimti mėgiama veikla, daugiau laiko praleisti su draugais, aplankyti giminaičius. Tik keletas vaikų yra patenkinti tuo, kaip leidžia vasaros atostogas savo tėvų namuose.

- Išanalizavus vaikų vasaros atostogų suaugusiesiems ir vaikams socialinio-educacinio reikšmingumo diskursą, galima teigti, jog dauguma vaikų norėtų pakeisti savo vasaros atostogų leidimo formas.
  - Daugumai tėvų vaikų vasaros atostogos yra galimybė bendrauti su vaiku, jį prižiūrėti, įdomiai praleisti laiką. Tačiau yra šeimų, kurioms vaikų vasaros atostogos yra susijusios su naujais rūpesčiais, problemomis dėl vaikų užimtumo, saugumo, pinigų trūkumo, laiko, išsradinumo stokos. Keletas šeimų neturi rūpesčių dėl vaikų vasaros atostogų.
6. *Tyrimu buvo siekta patikrinti hipotezę, kad vaikų ir suaugusiųjų atostogos reiškia laisvalaikį, rekreaciją, aplinkos pakeitimą. Tačiau suaugusieji vaikų laisvalaikį dažnai sutapatina su suaugusiųjų laisvalaikiu ir neanalizuoja socialinio-educacinio diskurso. Hipotezė pasitvirtino, vaikų ir suaugusiųjų atostogų educacinė analizė padėjo suvokti vaikų laisvalaikio educacinę-socialinę paskirtį ir leidžia efektyvinti jo valdymą.*

LITERATŪRA

1. Adler A. (2003). Žmogaus pažinimas. Vilnius.
2. Berger P., Luckmann T. (1999). Socialinės tikrovės konstravimas. Žinojimo sociologijos traktatai. Vilnius.
3. Bilsman J., Scherman J. A. (1997). Observation and Participation in Early Childhood Settings. Minnesota.
4. Bitinas B. (1969). Religingi mokiniai ir jų perauklėjimas. Vilnius.
5. Bitinas B. (1990). Auklėjimo procesas. Vilnius.
6. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius.
7. Broom L., Bronjean C. M., Broom H. (1992). Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai. Kaunas.
8. Čepaitienė G., Župerka K. (2005). Lietuvių kalba. Vadovėlis XI–XII klasei. Vilnius. [žiūrėta 2005 03 10]. Priega per internetą:
http://www.sviesa.lt/lt.php/knygu_katalogas/359;book:18868.
9. Černius V. (1999). Tėvų ir mokytojų pagalbininkas. Kaunas.
10. Čičiūnas V. (1953). Tautinis auklėjimas šeimoje. JAV.
11. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (1993). Vilnius.
12. Dapkienė S. (1998). Papildomo ugdymo formos. Šiauliai.
13. Erikson E. (1968). Identity, youth and crisis. New York.
14. Erikson E. (2004). Vaikystė ir visuomenė. Vilnius.
15. Faber A., Mazlish E. (1999). Laisvi tėvai, laisvi vaikai. Kaunas.
16. Forston R. L.; Reiff C. J. (1995). Early childhood curriculum: Open structures for integrated learning. Needham.
17. Hansen K. A., Kaufmann R. K., Saifer S. (1997). Ugdymas ir demokratijos kultūra. Vilnius.
18. <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr1/televizija.asp> [žiūrėta 2004 12 14].
19. http://www.vjrt.lt/apie_jaunima/laisvalaikis [žiūrėta 2005 03 12].
20. Gage N. L., Berliner D. C. (1994). Pedagoginė psichologija. Vilnius.
21. Grendstad N. M. (1996). Mokyti – tai atrasti. Vilnius.
22. Jacobs D. M., Jacobs R. G. (2001). Tvardykitės. Kaunas.
23. Jakavičius V., Juška A. (1996). Mokyklos pedagogika. Kaunas.
24. Jašinskaitė M. (2001). Daugelis tėvų nesupranta vaikų poreikių // Psichologija tau, 3, p. 38.

25. Johansen B. A., Rathe A. L., Rathe J. (1999). Vaiko galimybės ir mokykla. Pedagoginė apybraiža – nuo idėjos iki tikrovės. Vilnius.
26. Jovaiša L. (1975). Psichologinė diagnostika. Kaunas.
27. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas.
28. Jovaiša L. (2001). Edukologijos pradmenys. Šiauliai.
29. Jovaiša L. (2003). Hodegetika (II papildytas leidimas). Vilnius.
30. Juodaitytė A. (1998). Vaikai ir vaikystė: Socialinės situacijos konteksto paieškos // Filosofija. Sociologija, 2, p. 73-83.
31. Juodaitytė A. (2000a). Moderniosios vaiko ir vaikystės sampratos ir edukacinės ideologijos paieškos (prielaidos ir kryptys) // Pedagogika, 41, p. 33-49.
32. Juodaitytė A. (2000b). Socializacija ir ugdymas vaikystėje (edukologinis požiūris) // Tiltai, 4, p. 61-72.
33. Juodaitytė A. (2002a). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius.
34. Juodaitytė A. (2002b). Vaikystė – šiuolaikinio ugdymo vertybė // Priešmokyklinis ugdymas, p. 11-16.
35. Juodaitytė A. (2002c). Vaikystės fenomenologinė dimensija šiuolaikinėje pedagogikoje // Pedagogika, 56, p. 96-100.
36. Juodaitytė A. (2002d). Vaikystės kaip ugdymo vertybės sampratų genezė // Pedagogika, 57, p. 57-61.
37. Juodaitytė A. (2003). Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas. Šiauliai.
38. Juodaitytė A. (2004). Vaikystės pedagogo pasaulėžiūrinė koncepcija: „laisvojo“ ugdymo kontekstas // Pedagogika, 70, p. 87-91.
39. Juodaitytė A. (2005). Mokymasis suvokti vaikus tokius, kokie jie yra // Žvirblių takas, 1, p. 2–6.
40. Juodaitytė A., Taroza L. (2001). Vaikų nusikalstamumo raiškos socialinės-edukacinės dimensijos // Pedagogika, 50, p. 115-125.
41. Kardelis K. (1997). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas.
42. Kardelis K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir kiti socialiniai mokslai). Vilnius.
43. Kazakevičiūtė-Gudauskienė I. Bendrasis įvadas į Bibliją. (2003). [žiūrėta 2005 03 15]. Prieiga per internetą: http://biblija.lt/index.aspx/ivadai_rakt/ivadas_ikg/2/2/1_2/.
44. Kendall F. (2001). Ypatingi tėvai – ypatingi vaikai. Vilnius.

45. Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas. (2000). [žiūrėta 2005 02 18]. Prieiga per internetą: <http://kietuva.fotonija.lt/zod/interleksis/Zodis.aspx?df=1&Zodis=diskursas>.
46. Lamanuskas V. (2000). Edukologijos praktikumas. Šiauliai.
47. Lamanuskas V. (2004). Ugdymas: aksiomatinis ir sisteminis aspektai. Vilnius.
48. Lamontage Y. (1999). Būti tėvais pamišusiame pasaulyje. Vilnius.
49. Langas P., Piūler S. (2002). Vaikystė pavojuje. Vilnius.
50. Langas P. (2004). Tegul vaikai auga neskubinami. Vilnius.
51. Laužikas J. (1992). Pedagoginiai raštai. Kaunas.
52. Leliūgienė I. (1998). Socioedukacinio darbo įvairovė ir jos sąlygojamos metodologinės problemos // Socialiniai mokslai. Edukologija, 2 (15), p. 24-35.
53. Lepeškienė V. (1996). Humanistinis ugdymas mokykloje. Vilnius.
54. Lietuva stojant į Europos Sąjungą (2004) / Redaktorių kolegija: R. Lazutka ir kt. Vilnius. [žiūrėta 2005 02 20]. Prieiga per internetą: http://www.sti.lt/europa/V_dalis.pdf.
55. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). [žiūrėta 2004 11 18]. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/konst/liet/tekstas.htm>.
56. Marcon R. (1990). Early learning and early identification: Final report of the three year longitudinal study. Washington.
57. Merkys G. (1995). Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys. Šiauliai.
58. Mielke U. (1997). Geriau supraskime sunkius vaikus. Vilnius.
59. Paplauskas-Ramūnas A. (1996). Pedagoginiai raštai. Vilnius.
60. Poškienė J. (2004). Kas yra diskursas. Kaunas.
61. Pukelis K. (1998). Mokytojų rengimas ir filosofinės studijos. Kaunas.
62. Piaget J. (1983). The child's conception of the world. New Jersey.
63. Rajeckas V. (1995). Asmenybės raida ir ugdymas. Vilnius.
64. Ricoeur P. (2000). Interpretacijos teorija. Diskursas ir reikšmės perteklius. Vilnius.
65. Skinner B. F. (1971). Beyond freedom and dignity. Penguin.
66. Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas (2001) / Parengė: S. Kemerienė ir kt. Vilnius.
67. Stonkienė S. (2002). Mokykla išstūmė vaikus į gatvę // Šiaulių kraštas, spalio 25, p. 6.
68. Stonkus S. (1994). Žaidimai. Teorija ir didaktika. Kaunas.
69. Strukčinskienė B. (2002). Saugi vaikystė. Klaipėda.
70. Šlekienė V. Mokslinio tyrimo metodologija. [žiūrėta 2005 02 12]. Prieiga per internetą: www.su.lt/filemanager/download/298/3.%20Empiriniai%20tyrimo%20metodai.doc

71. Tarptautinių žodžių žodynas (1969) / Redaktorių kolegija: F. Petrovas (vyr. red.) ir kt. Vilnius.
72. Tidikis R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius.
73. Vaitkevičius J (1996). Žmogaus ugdymas kaip problema // Švietimo reforma ir mokytojų rengimas I d. Vilnius.
74. Vijeikytė A. (2004). Moksleivių užimtumo programoms – milijonas litų // Švietimo naujienos, 6, p. 7.
75. Žarskus A. (1990). Rėdos ratas. Vilnius.
76. Žukauskienė R. (2001). Raidos psichologija. Vilnius.
77. Winnicott D. W. (2000). Vaikas, šeima ir išorinis pasaulis. Vilnius.
78. Дымшиц М. Контент-анализ. История метода. [žiūrėta 2004 11 25]. Prieiga per internetą: <http://www.vaal.ru/cont/content.php>
79. Макаров М. (2003). Основы теории дискурса. Москва.
80. Михайлова Л. И. (1999). Социология культуры. Москва.
81. Осорина М. В. (2004). Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. Санкт-Петербург.
82. Петровский (1997). Введение в практическую социальную психологию. Москва.
83. Щелгова С. Н. (2000) Социологические методы исследования современных детей и современного детства. Москва.

PRIEDAI